Контрольный экземпляр

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ XXVI СЪЕЗД

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадуьл 1923 шера дениз • ШИНАРА, 24, ФЕВРАЛЬ, 1981 ШУ. • № 23-24 (6314). • Мах 4 кепиг.

23 ФЕВРАЛЕ IУЙРИЙНА Ю САХЬАТ ДАЬЛЧА СЪЕЗДИЙ КРЕМЛЕВСКИ ДВОРЕЦЕ ТОРЖЕСТВЕННИ ХЬАЛЕ ХЬАЙИЙЛЛАР СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ XXVI СЪЕЗД. СЪЕЗД ХЬАЙИЙЛЛАР КПСС ЦК ГЕНЕРАЛЬНИ СЕКРЕТАРА НОВКЪОСТА Л. И. БРЕЖНЕВА.

ИНФОРМАЦИОННИ ХОАМ

1981 шера 23 феврале Iуйрийна 10 сахьат даьлча Москве, съездий Кремлевски Двореце ший болх дIаболабьаь Советски Союза Коммунистически парте аргIанарча XXVI съездо.

Лоцица къамаьл а даь съезд хьайийллар КПСС Центральни Комитета Генеральни секретара нов. Л. И. БРЕЖНЕВА.

Делегаташа берригаш раьза а болаш хорж съезда Президиум, Секретариат, Редакционни Мандатни комиссеш.

Председателан деш волча КПСС ЦК Политбюро члена, КПСС ЦК секретара нов. М. А. СУСЛОВА хоам бир съезде коммунистически, болхлой, къаман-демократически партей делегацеш яхкарах. Съездо дIайха моаршал хьаттар доазол дехьарча хьаьшашка.

Цул тIехьагIа чIоагIъю съезда укх тайпара ден порядок:

1. Советски Союза Коммунистически парте XXVI съезда ю КПСС Центральни Комитета отчетни доклади чурчен арахьарчен политика даькъера парте аргIанара декхараш — докладчик КПСС ЦК Генеральни секретарь нов. Л. И. БРЕЖНЕВ.

2. КПСС Центральни ревизионни комиссе отчет — докладчик Центральни ревизионни комиссе председатель нов. Г. Ф. СИЗОВ.

3. 1981—1985 шерашка а 1990 шерага кхачалца а СССР экономически социальни дегIайоалаяра керттера лостамаш — докладчик СССР Министрий Совета Председатель нов. Н. А. ТИХОНОВ.

4. Парте центральни органаш харжар.

КПСС Центральни Комитета отчетни доклад йир зале мел хиннараша чIоагIа, дIаьхдаь тIоараш детташ тIайийцача КПСС ЦК Генеральни секретара нов. Л. И. БРЕЖНЕВА.

Доклад дукхазза юкъагIаьхар чIоагIа тIоараш детташ. Доклад чакхъьяча зале чIоагIа тIоараш тох.

XXVI съезда делегаташеи хьаьшашеи цхьабарт а болаш ура а этта дег тIара сий ду новкъоста Л. И. Брежнева. Хьахош: «Советски Союза Коммунистически парте ленински Центральни Комитета сийле хийла!», «Даькъала хийла Советски Союза Коммунистически парти!», «Сийле хийла сийлахь-доккхача Советски халкъа!» «Даькъала хийла КПСС-и Советски халкъеи йохаргIоаца цхьоагIо!» яхаш.

Сайрийнарча заседане председателал деш вар КПСС ЦК Политбюро член, КПСС ЦК секретарь новкъост А. П. Кириленко. Съездо ладийгIар Центральни ревизионни комиссе председатела новкъоста Г. Ф. Сизова аьча КПСС Центральни ревизионни комиссе отчетага.

Цул тIехьагIа Советски Союза Коммунистически парте XXVI съезда ю КПСС Центральни Комитета отчетни доклади чурчен арахьарчен политика даькъера парте аргIанара декхараш, хIаьта иштта КПСС Центральни ревизионни комиссе отчети юкъа йолаю.

Пренешка къайлаьаш дир новкъосташа: В. В. Гришина — КПСС Московски городской комитета хьалхарча секретара, В. В. Щербицке — Украина Компарте ЦК хьалхарча секретара.

КПСС XXVI съездага моаршал хатта ера Советски Союза турпалча Герзашцарча Низий делегаци. Зале хьачуйхь сийле яьккха йола тIема байракхаш. Съезда делегаташеи хьаьшашеи чIоагIа тIоараш детташ тIаэц Даьхе лораераш. Советски Герзашцарча Низий личии состава цIерагIа моаршал луш къамаьл дир гвардейски иркутско-пински мотострелкови дивизе командира инарал-майора Ф. М. Кузьмина. Цо ленински Центральни Комитета, Политбюрона, новкъост Леонид Ильич Брежнева тешам белар Советски халкъ ший Герзашцарча Низех — ДIаьхен низ болчен тешамерчен чIоагIаленах, коммунизм хьалъяра тешамерча хьахочох майрра дегаондло е йиш йолаш хилара.

Съездий Кремлевски Дворец, 23 февраль

Торжественни хьала съездий Кремлевски Двореце 23 феврале ший болх дIаболабир Советски Союза Коммунистически парте XXVI съездо.

Iуйрийна 10 сахьат даьлад. Съезда делегаташеи хьаьшашеи чIоагIа, дIаьхдаь тIоараш детташ тIаэц КПСС ЦК Генеральни секретарь новкъост Л. И. Брежнев, ЦК Политбюро членаш Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий.

КПСС ЦК Политбюро членашца цхьана президиума ложашка моттигаш дIалувц КПСС ЦК-ас хьийха съезде яьхкача коммунистически, болхлой, къаман-демократически партей делегацей кулгалхоша.

Зале гулбеннарашка ше йист хулаш, Леонид Ильич Брежнева йоах:

Новкъостий делегаташ! Советски Союза Коммунистически парте XXVI съезде ва хержав 5002 делегат. Съезде ва 4994 делегат, цамогаш хинна а порта болаш долча кхыча бахьанегIа а ца воагIаш ясав 8 делегат. Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитето тIадилларгIа Советски Союза Коммунистически парте XXVI-гIа съезд хьаелл ва.

Съездий Двореца че ваьеш чIоагIа, дIаьхдаь тIоараш тох.

ДIахо нов. Л. И. Брежнева йоах:

Новкъостий! Съезда кулгалду органаш — Президиум, Секретариат, Редакционни Мандатни комиссеш харжа еза вай.

Массала а йолаш хьайоагIа традицегIа, 20 феврале республиканск, краевой, областной партийни организацей делегацей викалий совета заседани хилар Кремле. Цу заседане хийцаьай съезда кулгалдеча органий составах йола предложенеш. Шо хьайнийта дIалу совета предложенеш. Регистраци ера хана уж дIасевай берригаша делегаташка.

Эттара хьалха хьала деза вай съезда Президиумах долча дешега. Делегацей викалий совете предложени ду цуй составе 124 сег цIа.

Делегаташа массала раьза а болаш хорж съезда президиум.

Массала раьза а болаш хорж съезда секретариат, редакционни комиссии мандатни комиссии.

Цул тIехьагIа къамаьл ду КПСС ЦК Политбюро члена, КПСС ЦК секретара нов. М. А. Суслова.

Новкъоста М. А. СУСЛОВА

къамаьл

Новкъостий! ЧIоагIа раьза хинна хоам бу оаха КПСС ЦК-ас хьийха вай планета ерригача континентий 109 мехкерча коммунистически, болхлой, революционно-демократически, кхыча партейи организацей 123 делегаци XXVI съезде ярах. (ТIоараш тох).

Съезде йолча довзол дехьарча делегацей список съезда делегаташна йолаш я.

Мукъаба сона, шоай цIерагIа, берригача советски коммунистий цIерагIа безача хьаьшашка дег тIара моаршал дала, шоай викалаш вай съезде бахнийтача партей кулгалхошта вай чIоагIа раьза хилар дIакхайкаде. Дунен халкъашта юкъерча коммунистически, болхлой, кортамукъален болама бокхий деятелаш съезде хилар — интернационализм, вай хаварча революционни низий солидарностен кхотадаларси идеяш лоархIаме хилара дола чIоагIа тешал. (ТIоараш тох).

Съезда белхаца дакъа лоац **социалистически** мехкий вежарашха йолча 12 парте. Дег тIара моаршал лу вай керда, боккъонца нийсхо йола общество хьалъеш доахказа, машарен халкъий кхераэмлени гIулакх тешаме хьалдоаттадеча социализма мехкий коммунисташна. (ТIоараш тох).

Укх зале я **Малхбузен Европера, США-ра, Канадера, Австралера, Нови Зеландера** коммунистически болхлойи партей 24 делегаци. Вежарий моаршал да эксплуатацен, монополей Iазапа духьала, къахьегайхой бокъонаш бахьан, машар бахьан, демократие социализма бахьан чIоагIа латтача къовсамхошка. (ТIоараш тох).

Вай съезде ба **Азен Океанен мехкий 27** коммунистически болхлойи парте викалаш. Дег тIара моаршал лу вай империализмаиех гегемонизмаиех духьала, шоай халкъий къаман кортамукъалеи социальни прогресси, континентера машар а кхераэзле а бахьан долаш къовсам лоаттабеча цу партей делегацешка. (ТIоараш тох).

Вайца цхьана укхаза я **Африкански мехкий 31 коммунистически болхлойи парте** делегацеш. Мукъаба сона, континент колониализмахи расизмахи цIенъяь мукъаяьккхара тIехьарча, Африка халкъаш паргIатта, кхычарех тийша хIама доацаш, прогрессивни дегIаяхара тIехьарча къонахчал долча къовсамхошка вежарашха моаршал дала. (ТIоараш тох).

Шоай делегацеш съезде яхкийтай **Латински Америка коммунистически болхлойи 29 парте**. Вай моаршал лу коммунистически болама гIоллерча, империализмана, реакцена, фашизмана духьала, континента мехкеш паргIатта демократически дегIаяьнийтар духьа, социальни прогресс бахьан долаш къовсам лоаттабеча шоай новкъосташка. (ТIоараш тох).

Новкъостий! Белгалдоаккхаш иштта хоза хет вайна, дукхача **революционно-демократически партей** — къаман социальни кортамукъален низий цу боккхачеи авангардни отряда делегаташ укхаза хилар. Мукъаба сона, съезда цIерагIа доттагIашка парте моаршал дала. (ТIоараш тох).

Съезде баьхкаб КПСС-о цергагIа доттегIале бувламаши контакташи лелаеча кхыча **партешкара, политически боламашкарен организацешкарен викалаш а делегацеш а**. Цу белча хьаьшашка моаршал лу советски коммунистий XXVI-ча съездо. (ТIоараш тох).

Новкъостий!

XXV съезд хиначул тIехьагIа дIаяхача хана, доккхий халахетараш хиннад вайна. Дунен тIера дIабахаб вай партеи Советски пачхьалкхеи боккхий деятелаш; Алексей Николаевич Косыгин, Андрей Антонович Гречко, Федор Давыдович Кулаков, Петр Миронович Машеров, Мстислав Всеволодович Келдыш.

Цу шерашка болхлой класса берригача къахьегамхой гIуланха тIехьара, демократеиеи социализмаиеи тIехьара дукха къонахчал дола къонсайхой бовцаш бисаб дунен коммунистически, болхлой, къаман-кортамукъален болам. Дунен тIера дIабахаб Иосип Броз Тито, Людвик Свобода, Тон Дык Тханг, Арнедо Альварес, Кнуд Есперсен, Луиджи Лонго, Макс Рейман, Хуари Бумедьен, Агостиньо Нето, Мариан Нгуаби.

Вай массала а воай дегашка лоаттаергья байнача доттагIийи соратникийи цIерашт.

Уж даге а лаьца цар сий дар дех нов. М. А. Суслова йист ца хулаш цхьа минута яьккхарца. Берригаш а хьалгIовтт.

* * *

ДIахо XXVI съезда ден порядкаген балха регламентаген хьажа йолалу съезд.

Берригаш раьза а болаш чIоагIъю укх тайпара КПСС XXVI съезда ден порядок:

1. Советски Союза Коммунистически парте XXVI съезда ю КПСС Центральни Комитета отчетни доклади чурчен арахьарчен политика даькъера парте аргIанара декхараш — докладчик КПСС ЦК Генеральни секретарь новкъост Л. И. Брежнев.

2. КПСС Центральни ревизионни комиссе отчет — докладчик Центральни ревизионни комиссе председатель новкъост Г. Ф. Сизов.

3. 1981 — 1985 шерашкеи 1990 шерага кхаччалцеи СССР экономически социальни дегIайоалаяра керттера лостамаш — докладчик СССР Министрий Совета Председатель новкъост Н. А. Тихонов.

4. Парте центральни органаш харжар.

Съезд йолалу съезда ден порядка хьалхара дош дуаца.

КПСС Центральни Комитета отчетни доклад е а чурчен арахьарчен политика даькъера парте аргIанарча декхарех дувца а дош лу КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста **Леонид Ильич Брежнева.**

Съезда делегаташеи хьаьшашеи чIоагIа, дIаьхдаь тIоареш а тохаш тIаэц Леонид Ильич Брежнев. Берригаш а хьалгIовт.

ЧIоагIа теркам тIебахийта ладийгIа нов. Л. И. Брежнева доклад дIаьхдаь тIоараш деттеш дукхазза юкъагIа ьхар.

Новкъоста Л. И. Брежнева тIехьара аьнна дешаш съезде бараша чIоагIа, дIаьхдаь тIоараш а тохаш тIайийцар. Съезда делегаташи хьаьшийи хьалгIовт. Съездий Двореца чу Советски Союза Коммунистически парте, цун ленински Центральни Комитета, сийлахь-доккхача советски халкъа сийна моаршал кхайкаду.

* * *

Сайрийнарча заседане председателал деча КПСС ЦК Политбюро члена, КПСС ЦК секретара нов. **А. П. Кириленкос** «КПСС Центральни ревизионни комиссе отчет» яха доклад а дош лу комиссе председатела нов. **Г. Ф. Сизовна.**

* * *

Съезд дIахо болх беш я.

МОСКВА. Съездий Кремлевски Дворец.

В. МУСАЭЛЬЯНА, А. СТУЖИНА сурт. ТАСС фотохроника.

СЪЕЗДА КУЛГАЛДУ ОРГАНАШ

Президиум

Аксенов А. Н.
Аксенов Н. Ф.
Александров А. П.
Алиев Г. А.
Амбарцумян В. А.
Андропов Ю. В.
Антонов А. К.
Архипов И. В.
Аухадиев К. М.
Ашимов Б. А.
Байбаков Н. К.
Бирюкова А. П.
Богомяков Г. П.
Бодюл И. И.
Бондаренко И. А.
Бородин А. М.
Бородин П. Д.
Брежнев Л. И.
Бутаев Б. П.
Ватченко А. Ф.
Вайно К. Г.
Виноградов В. П.
Воронаев М. Г.
Восс А. Э.
Гаауров М. Г.
Голдин Н. В.
Голубева В. Н.
Гончар А. Т.
Горбань Г. Я.
Горбачев М. С.
Горшков Л. А.
Гришин В. В.
Гришкявичус П. П.
Громыко А. А.
Гроссу С. К.
Гусев В. К.
Дементьева Р. Ф.
Демирчян К. С.
Демичев П. Н.
Добрик В. Ф.
Долгих В. И.
Дымшиц В. Э.
Ельцин Б. Н.
Ельченко Ю. Н.
Енишев А. А.
Зимянин М. В.
Злобин Н. А.
Капитонов И. В.
Катушев К. Ф.
Качаловский Е. В.
Качура Б. В.
Кириленко А. П.
Киселев Т. Я.
Коноплев Б. В.
Конотоп В. И.
Костандов Л. А.
Круглова З. М.
Кузнецов В. В.
Куличенко Л. С.
Кулиджанов Л. А.
Кунаев Д. А.
Курапов Н. Г.
Лигачев Е. К.
Лесняк Д. Е.
Ломакин В. П.
Ляшко А. П.
Макеев В. Н.
Манякин С. И.
Марков Г. М.
Мартынов Н. В.
Марчук Г. И.
Медунов С. Ф.
Микулич В. А.
Мовчан Г. М.
Муйдинова С.
Муравьев Е. Ф.
Мураховский В. С.
Мусаханов М. М.
Мусин Р. М.
Нагорная С. Д.
Никитина Т. А.
Николаева-Терешкова В. В.
Новиков И. Т.
Нуриев З. Н.
Огарков Н. В.
Пастухов Б. Н.
Патоличев Н. С.
Патон Б. Е.
Пельше А. Я.
Пономарев Б. Н.
Радюкевич Л. В.
Расулов Д.
Рашидов Ш. Р.
Романов Г. В.
Русаков К. В.
Садыков А.
Секачева Р. И.
Семенов Н. М.
Сизов Г. Ф.
Смирнов Л. В.
Соловьева Я. В.
Соломенцев М. С.
Суслов М. А.
Тальзин Н. В.
Тихонов Н. А.
Томский Н. В.
Устинов Д. Ф.
Усубалиев Т. У.
Федирко П. С.
Филатов А. П.
Хренников Т. Н.
Христорадиов Ю. Н.
Черненко К. У.
Черный А. К.
Чирнеа Г. И.
Чичеров В. С.
Шакиров М. З.
Шаталов В. А.
Шеварднадзе Э. А.
Шибаев А. И.
Школьников А. М.
Шолохов М. А.
Щербицкий В. В.
Ясюк М. А.
Нугманов К. (Яшен)
Песков Ю. А.
Петровичев Н. А.
Поляков И. Е.
Пономарев М. А.
Приезжев Н. С.
Прокопьев И. П.
Пугачев Ю. Н.
Соколов Н. З.
Соловьев Ю. Ф.
Федосеев П. Н.
Хасан Н. Х.
Черненко К. У.

Секретариат

Башников И. В.
Березин А. И.
Боголюбов К. М.
Всеволожский М. Н.
Гончаренко Б. Т.
Греков Л. И.
Жаринов В. Н.
Игнатов В. Н.
Калин И. П.
Кондратенков А. А.
Клименко И. Е.
Куанышев О. С.
Кузнецов И. М.
Кулакова К. Ф.
Куликов В. Г.
Кабин И. Г.

Редакционни комисси

Алексеев П. Ф.
Афанасьев В. Г.
Бровиков В. И.
Вырыпаев А. Л.
Донсибаева К. В.
Дыбенко Н. К.
Дьячкова Л. И.
Замятин Л. М.
Зимянин М. В.
Инашев С. Н.
Кириченко Н. К.
Куликова А. П.
Лапин С. Г.
Лосев С. А.
Лощенков Ф. И.
Марисов В. К.
Морозов И. П.
Мысниченко В. П.
Орлов В. П.
Павлов Г. П.
Птицын В. Н.
Стрельников В. П.
Толкунов Л. Н.
Трапезников С. П.
Тяжельников Е. М.
Упаханов М.-С. И.
Хомяков А. А.
Худайбердыев Н. Д.
Юнак И. Х.

Мандатни комисси

Авраменко С. С.
Алиева С. С.
Андреев Г. Н.
Баландин А. Н.
Баландин Ю. Н.
Беспалов И. Н.
Бородин Л. А.
Власов А. В.
Георгадзе М. П.
Григорьева А. В.
Гудков А. Ф.
Друтин А. С.
Ермин Л. Б.
Кабалоев Б. Е.
Кавун В. М.
Капитонов И. В.
Качин Д. И.
Клюев В. Г.
Князев Ф. К.
Колбин Г. В.
Коновалов Н. С.
Леонов П. А.
Лубенников Е. В.
Мальбахов Т. К.
Маслова А. В.
Мешков Ф. С.
Мирошхин О. С.
Модогоев А. У.
Моргун Ф. Т.
Набиев Р.
Низманова М. Н.
Петрова М. Г.
Покровский С. С.
Попов Б. В.
Пятков В. Е.
Рахимов Б. Р.
Рубан Ю. Я.
Сенькин И. И.
Сизенко Е. И.
Точило А. М.
Трунов М. П.
Фомиченко К. Е.
Ширшин Г. Ч.
Щелоков Н. А.
Якушев Б.

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ XXVI СЪЕЗД

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ XXVI СЪЕЗДА Ю КПСС ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТА ОТЧЕТНИ ДОКЛАДИ ЧУРЧЕИ АРАХЬАРЧЕИ ПОЛИТИКА ДАЬКЪЕРА ПАРТЕ АРГIАНАРА ДЕКХАРАШИ

КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста Л. И. БРЕЖНЕВА 1981 шера 23 феврале яь доклад

Новкъостий делегаташ! Хьаьсара хьаьший!

Вай парте аргIанарча, тхьаь ялхлагIча съездо ший болх дIаболабаьб. (ТIоараш тох). Массаза а санна съездо итогаш е, тIайоагIача ханара декхараш оттаде дезаргда.

Баьча наьхъа мах беш тешшаме ала йиш я: XXV съездо нийса белгалйир общественни дегIадахнара керттера тенденцеши лостамаши. (ТIоараш тох). Парте ленински генеральни некъ тешшаме вайре чакхбоахаш ба: хьалха хиннача съездо хьалхадаьхя декхараш бIарчча хьанийцача теламе кхочашдаьд. (ТIоараш тох).

ИттлагIча пятилетке дикка алсамдаьннад мехка къаман рузкъа. ДегIаенай цун производственни Iилма-техничесни потенциал. ЧIоагIбеннаб Советски пачхьалкхен тIема духьала оттара низ. Айбеннаб вай халкъа хьал-торони культурни боарам.

Советски халкъий дезал кхы а чIоагIагIа кхотабеннаб, кхы а чIоагIагIа барт болаш бах. (ТIоараш тох).

Йоккха событи а хиина дIааттар СССР керда Конституци тIаацар. Социалистически демократи дегIайоалаеча кхы а лакхагIа йола этап хьайниллар цо. Советски наха обществаи пачхьалкхени гIулакхашта доал деча лоаца дакъа кхы а хьинарегIа хулаш латт.

Партен халкъен йохаргIоаца цхьоагIо дIадахача лхо шера кхы а чIоагIъеннай. Из хила а хиннаб болаш а ба вай халкъа бокха низ бухбувла хьаст! (ТIоараш тох).

Дунен халкъашта юкъерча гIулакхех дийцача отчетни хан-юкъ чоалхаиен бирсен ха яр. Из эггара хьалха белгалъялар дунен политике шин лостамо интенсивни къовсам лоаттабарца. Цхьан оагIорахьара,—геранша кийчлулга юхатохара, машари кхохкам кIаьдбари чIоагIдара, халкъий шоай лоIамагIа хилара бокъонаши вортамукъалк лорайра тIаберзабаь някъ. Вокха оагIорахьара, — кхохкам кIаьдбалар дохадара, герзашца кийчлулга сихдара, кхегам тIатувсаран кхычар гIулакхашта юкъе гIертарам, вортамукъалек къовсам тоIабара-тIаберзабаь някъ.

Уж дар Советски Союзаи социалистически содружества кхыча мехкийн низ, хьинар, сий дIахо айденна шераш.

Керда коталонаш йоахаш белгалбаьлар халкъий революцешна къовсам. Цунна дола тешаш — Эфиопе, Афганистане, Никарагуа хиина революцеш, халкъа духьалара, монархически режим Иране тIера Iоиххоссар. 70 шерашка бокъонца чакхдаьлар колониальни империеш дIайоахнагIа.

Дунен тIара империализма доал ду моттигаш кIезигагIа хилар. Капитала мехкашка чухьара вIашдухьаленаши царна юкъера ше-ше котвала гIертилгех ирделар. Империализма политика агрессивность сихха дегIаера — эггара хьалха американски яр а воагIаш.

80 шераш долалуш дунен горизонте норкаш бинхьенача хьалашка Советски Союзо тIагIертта дIабихьар тIема кхерам дIабаикхара тIехьаре, кхохкам кIаьдбалар дIа ца дакихийтарал кIоаргдаран тIехьара къовсам, практике дегIаккийлар вIашц пайдане дола гIулакхаш дунен дукхагIча мехкашца леладелга.

Машар безача кхыча пачхьалкхенашца, малхбузехьарча реалистически уйла еча нахаца цхьана отчетни хана вай дIахо къовсам лоаттабир геразшна кийчлулга сихдара духьала.

Нагахьа санна моллагIча советски сагага — коммунистага е парте воацачуьга — вай парте тIеххьарча шерашкара някъ эггара хьалха сенца белгала хиннаб аьлча хаьттача, тIанкха жоп хозаргда: из някъ эггара хьалха белгалбаьннаб машар лоаттабе карагIдаларца. (ДIаьхдаь тIоараш тох). Тайп-тайпара ха хьаннача е профессеш йолча а наха цIенча дег тIара йоах: из бахьан баркал хьона, парти! (ДIаьхдаь тIоараш тох).

Тохан бокъонца гуш да: Советски Союзи цун союзникаши хIана цIеннха а ца хиннача тайпара лаьттан тIарча машара керттера чIоагIале я.

БIарчча хьанийцача, новкъостий, XXV съезд хиначул тIехьагIара хан-юкъ цхьалхане хиннац. КIезига хиннац халонаш мехка боахам дегIабоалабеча а дунен халкъашта юкъерча хьале а.

Иштта хиннадале а де лерхIарашна кхьчад. Цо ийы цIаьхха а хьагойт социалистически строй Iалаьмате йоккха торонаш, советски халкъ ше ца кходеш долга, вай ленински парте принципиальни классови политика нийса йолга.

ХIанз ма е вож социалистически мохк тешшаме дегIабар, аргда вай, энергоресурсашцеи бийдалцеи Iалашдар, Iилманеи техникаеи карагIдаьна кердагIдараш юкъедоаладар санна йола проблемаш толаме къоастаелга кхыча эсцараншха долча мехкашцара бувзамаш ца хилча хила йиш йолаш дац.

ВIашн цхьана гIулакхаш леладеш хьалулаш йола проблемаш вай цхьана къестаю, вежарашха долча мехкий хIаране хьашташи юкъера хьапташи нийса вIашн тардара пийсагIа дола наькъаш лех. Из доагIа, масала, мехидаьтта, газа, СЭВ дакъа лоацача мехкашна дIа-юкъ ухийтача кхыча бийдален промышленни товарийи льготни маьхаш уттадара.

Къаьстта хаьий а хул доттагIашта сихха гIо эшаш. Иштта хилар, 1979 шера Вьетнам Пекина къизача агрессе жертва хилча. СССР-о а социалистически содружества кхыча мехкаша а сихха яхьийтар цунна продовольстви, медикаментащ, гIишлоя материалаш, дIаяхийтар тIема техника. Иштта хилар Пекино оттабаьраша — полпотовцаши цIенъяь хIалакъаьча Кампучеца а.

Из я, новкъостий, практикера социалистически интернационализм. (ТIоараш тох). Советски наха кхета а ю къоабал а ю из тайпа позици. (ЧIоагIIа тIоараш тох).

Вай дерригаш а хьаштдолаш да социалистически рынок вай содружества мехкий дегIауха хьапташ кхоачашде юкаш хулга. ХIаьта боахама тороаш вIашн хьалйизарех боала пайда, ма харра, духхьал коммерчески лоархIамца биста Iеш бац. Из декхар кхоачашдаро боахам лелабераш-кара, партийни болхлошкара дIадех вежарашха долча мехкий хьашташ дIакъаста йиш йоацаш юкъара долга кIоарга кхетаделга.

Малхбузенцара торгово - экономически отношенеш дегIайоалаяра тIехьа а да вай. Из, доагIаш аьлча, дунен халкъашта юкъерча отношенешта стабилизаци еча факторех цаI я. Укхаза, баккъдар аьлча, чоте эца езаш хул капиталистически пачхьалкхений политика а. Найцарча экономически бувзамех дукагIча хаиа пайда эца гIерт уж политически низ бара средствах санна. Из хьагойташ деци уж е вокаш долча социализма мехкаца лелеча торговле тайп-тайпара запреташи дискриминационни довзоаши уттаделга.

ХIаьта а вaa доагIа, вай мехкий хIама хьаккола декхараш тIехьарча шерашка чоалхане дийраача хьалашка кхоачашде дезаш долга. Ший Iотнъам бир дунен экономически конъюктура талхаро, маьхаш сихха хуцаделаро. Кхохкам кIаьдбере процесс юхатеттар, империализмо герзашца кийчлулга сихдайташ хилар кIезига дукъ хиина дижаш вейна тIа а.

Баиъдар а хиена дIааттад идеологически къовсам холуш ирбалар а. Малхбузенна пох хилац алхха идеяш вIаша духьала алар. Цо юкъесихуль социалистически дуне долхадаре из мелдари лаьрхIача средстий бIарча система.

Империалисташен царна гIо дераш ший хан-ханнахьа чакхйоах социалистически мехкашта духьалара моастагIал доалла кампанеш. Цу мехкашка мел хула хIама бIех а ду толха а ду цар. Царна керттердар — наха социализм дегаза хетийтар.

ТIеххьарча хенарча событеша цIаьхха а цIаьхха а баькъду вай классови моастагIий Iоиалу шоаш эшарах. Социализма мехкашта духьала тIа-тIа дикагIа хIамах кхеташ тайпа болх боаллаши гIулакхаш леладу цар.

ХIаьта, империализма тайшача балха чурча политикера гIалаташи харцахьере хIамаши тIаххийтача социализмаца моастагIал дола элементаш хьалхьара аьттув хьакула. Иштта хилар, социализма моастагIий, арахьарча низаша хьал а луацаш, анархи а еш, событеш контрреволюционни хьисапе яха гIертача, вежарашха йолча Польше. ПОРП ЦК тIеххьарча пленуме белгалдаь ма хиллара, Польше хьахиннаб социалистически пачхьалкхен лардашта бола кхерам.

Польски новкъостий хIанз болх беш ба кризисни хьал дIадаикха гIерташ. Уж гIерт парте денал айде, болхлой классацара, къахьегамхошцара бувзамаш чIоагIде, польски экономика товра хьала программа оттаеш ба.

Польшица лоархIаме политически гIо хилар Варшавски Договора доакъошхой йолча пачхьалкхений кулгалду дентелаш совхха Москве вIашагIнхетарах.

Цу вIашагIкхетаро къаьгга хьахьекхар: польски коммунисташ, польски болхлой класс, цу мехка къахьегамхой чIоагIа теша йиш йолаш ба шоай доттагIехи союзникех: социалистически Польша, вежарашха йола Польша вай бале ютаргьяц, халахетар дайтаргдац! (ЧIоагIIа дIаьхдаь тIоараш тох).

Польшерча событеша цIаьхха а тешаву наха яхачун га фел йолаш ладувгIар, моллагIа а бюрократизм, валюиграм леларaiaх ...

I.

КПСС ДУНЕН ХАЛКЪАШТА ЮКЪЕРЧА ПОЛИТИКАХ

Машар чIоагIбара тIехьара, дунен халкъашта юкъера кхохкам кIаьдбалар кIоаргдара тIехьара вай къовсам — из эггара хьалха шийна хьалхашка латта хIама хьакхолле декхараш кхоачашдара советски халкъа хилийца даргдоаца арахьара хьалаш Iалашдара духьа лоаттабу къовсам.

Цунца кхоастаю из вай бокъонца дерригдунен хьисап дола проблема а. ХIана аьлча хIана цхьанна а халкъа долаш дац машар лоаттабарал, хIара сага эггара хьалхара бокъо — вала бокъо Iалашъярел доиххагIа маIан долаш, боккхагIа лоархIам болаш доаш.

1. Дунен социалистически система дегIаяр, социализма мехкаша вIашн цхьана гIулакхаш леладар

Новкъостий!

Укх дерригача шерашка парте, цун Центральни Комитето, Политбюрос мел ца йолийташ уйла тIаахийтай социализма мехкашцара доттагIали вIашн цхьана леладу гIулакхаши чIоагIдара.

Царца цхьана вай хьаду нерда, социалистически дуне, пачхьалкхенашта юкъе историе хьалха хиина йоацача, бокъонца нийсхон, цхьатарра бокъо йолча, вежарашха йолча отношений тайпа.

Иштта цу тайпара хьахулаш я социалистически содружества мехкашцара — Болгарецара, Венгрецара, Вьетнамацара, Германски Демократически Республикацара, Кубацара, Лаосацара, Монголецара, Польшацара, Румынецара, Чехословакецара вай отношенеш.

Социально - экономически дегIадахкара, дунен халкъашта юкъерча политика еррнгача йоккхийча проблемаех царцарча уйлай принципиальни цхьоагIо чIоагIъеннай вай. Из — вежарашха йолча коммунистически партеша хадданза вIашн цхьана гIулакхаш леладарах хьахиннар, вай юкъара котало.

ЧIоагIIа лоархIам болаш да вай партей кулгалхой вIашн дувнар кIоаргга кхетадеш, вIашн тешаши барт болаши хилар.

ДIадахача шерашна Крыме лакхача боарам тIа тхьаь вурийттаза доттагIлен вIашагIкхетараш хилар. Протокольни формальностащ йоацаш, новкъостащхарча хьале оаха йийцар тхоай отношенеш дегIайоалайра перспективаш, дунен политика керттера проблемаш, тIайоагIача хенара декхараш белгалдора. ХIара вIашагIкхетаро цхьадола нерда дари пайдане дари дехьар. Цу тайпара дика вIашн гIулакхаш леладарах вежарашха долча мехкийн партейн кулгалхошта дег тIара баркал ала безам ба. (ТIоараш тох).

Ший хан-ханнахьа дIа-юха ихар партийно-правительственни делегацеш. Практикана юкъеяьхкай дунен халкъашта юкъерча отношеней, идеологически организационно-партийни балха дешвех йола ЦК секретарий совещанеш.

Дукхача наькъашка гIолла вIашн кавзенна я Советски Союзен социалистически содружества мехкийн партийни организацеш. Юкъзенна я дерригача боврамашка гIолла — республикашкара, краяшкара, областашкара деиз районашка а йоккхийча предприятешка а кхочаш. Дийна, беркате хьисап долаш да пачхьалкхен органашта, общественни организацешта, производственни коллективашта юкъера цхьана леладу гIулакхаш. ЧIоагIа норма а хиина дIаеттад духовни вIашагIнхетараш, идеологен культуран даькъера вйхха дола бувзамаш.

Пачхьалкхенашта юкъерча отношенеех дукхача хана деиз дунен халкъашта юкъера отношенеш овлаш хиннад. ХIаьта вай хана, социализма дунен тIа мара хиланзар уж халкъашта юкъера бокъонца йола отношенеш. Цига юкъарчул доацаш дакъа лоац миллионаши миллионаши болча наха. Из, новкъостий, социализма лаккха принципиальни котало, адамлена хьалхашка цунна карагIдаьнна сийлахьдоккха хIама. (ТIоараш тох).

Вай цхьана леладеча гIулакхаша чулувц тIа-тIа керда сфераш. Цунна дола тешал — «Интеркосмос» яха программа. Вежарашха долча мехкий космонавташ Iилманен халкъа бовхаман болх баь Iац. Цар кхоачашду боккха лоархIам бола политически декхар а.

Мукъа ба сона укх трибуне тIара космоса турпалашка — социализма мехкий къонахчул долча къонгашка дIайха моаршал дела! (ДIаьхдаь тIоараш тох).

Вежарашка долча дукхагIча мехкий конституцеш тIа белгалъю Советски Союзацарча доттагIлени вIашн цхьана гIулакхаш леладарен идеяш. Из — вай мехках бенна бокхха тешам, хIаьта вай иштта юха жоп а лу. Кердача СССР Конституце социализма мехкашцара доттагIал, вIашц цхьана гIулакхаш леладар, вIашн гIо дар советски арахьарча политика керттера хIама да аьнна дIакхайкаду.

ДIаяхача хана тешадеш хьахьекхар европейски а бIарчча хьанийцача дунен халкъашта юкъерча а гIулакхашка Варшавски Договора организаце, эггара хьалха цун Политически Консультативни Комитета болх дунен халкъашта юкъерча гIулакхашка мел влиятельни беркатен лоархIам болаш ба. ХьалхагIа Европа юкъарча совещанета бода някъ а билла, вай договора лакхерча политически органо Бухаресте, Москве, Варшаве хиннача ший заседанешка дIакхайкайир дунен тIа чIоагIа уйла тIазза йола дукха керда инициативаш. Цар керттера де лерхIар — кхохкам кIаьдбалар дIа ца даккхийтар, цунна хьинаре низ балар, овлаш ма хиллара, шозалагIа са даккхийтар.

Цу шерашка вIашагIъелар вай вIашн цхьана леладеча гIулакхий керда орган — кхыча мехкашцарча гIулакхий министрий Комитет. ХIанзе а ала йиш я из бокъонца нийса хиннилга: арахьарча-политически гIулакхий хьакъехьа барт сихагIа бе баьлар.

Дика леладир вIашагIтеха герзашцара низаш хьаккоалар. ХIаьта укхаза, массаза а санна, дика болх бир оборона министрий Комитето.

Центральни Комитето съездига дIакхайкаду: социализма мехкий тIема-политически оборонительни союз машаре тешаме гIулакх деш я. (ТIоараш тох). Цунга долаш да халкъашта карагIдаьнар тешшаме лоредаро эшаш мел дар. ХIаьта дIахо а иштта хилийтара вай де мел дезар дерг а да! (ДIаьхдаь тIоараш тох).

Новкъостий! ХIанзарча социалистически дунен сурт хозача басарашца дилла уйла хилара гаьна да вай. Вай мехкаш дегIаухача чоалхаленаш а хул. Экономика интенсивно дегIаярга, йоккхий социальни программаш кхоачашъярга довлар, коммунистически сиххетам хьахилийтар — из дерригa а ма аьлла а дулац. Укхаза эш ха а, кIаьд ца луш творчески наьхъаш лехар а. ХIаьта, кхетадеш ма хиллара, цаI шоллагIчунгара Iомавалаиза валац.

Социализм хьалъеча шерашка вежарашха долча мехкаша Iовньй производства вIашцIехьъяхара, доал дара, халкъбоахама проблемаш къестаяре дукхача тайпара дика опыт.

Вайна ков, масала, юртбоахама кооперативайн предприятейн болх Венгре мел гоаза тоабаьб, производствана рационализаци яра, энерги, бийдал, материалаш кхоаре мел маьхе опыт ГДР-е я. Социальни Iалашо еча системе уйла тIайодаш а маьхе а гIулакхаш кIезига дац Чехословаке. Болгаре а социализма европейски кхыча мехкашка а кораьй агропромышленни кооперацие пайдане формаш.

Вежарашха долча мехкий опыт дукхагIа уйле тIайохийташ Iома а ергъя вай, шерагIа пайда а эцаргба вай, новкъостий. (ТIоараш тох).

Хоаш да новиталиамаца лелаеча яхь'хоадам беш йола фронт экономика даькъен боахама политикен чакхйоалилга. ДIаяхача съезде вай, кхыча вежарашха йолча партеша а санна эггара хьалхарча аргIаш а лаьрхIа оттадир дIаьхкача хенарча целевой программай ларда тIа социалистически интеграци дIахо кIоаргъяра декхар. Цар къоастае езаш я халкъа боахама нрагIа, махаре лоархIаметIа йола проблемаш.

ХIанз уж программаш хьадда гIулакхаш а деш чакхйоахаш я. Интеграце темпаш сихлуш я. Экономика, Iилма, техника дерригача доакъошка практически холуш да производствана специализаци ярах дьнна беркат. Цу хьакъехьа хIинаж а отталья 120 гаргга дукхача оагIорахьарен эзариел соттIа шин оагIорахьарен соглашенеш. Чакхдоалаш латт СЭВ мехкий 1981—1985 шерашкарча халкъбоахама планашта координаци е-на.

ВIашн цхьана къахьегаро даьхача толамех дувцаш, вай курал е бокъо а йолаш цIераш йоах ялх эзар километр гаргга йIаьха йолча «Союз» яха газопровод, электропередачай керда линеш тIаккхийтта «Машар» яха энергосистема, Усть-Илимски целлюлозни завод, Монголерь «Эрдэнэт» яха горно-обогатительни комбинат, Кубера никелеви заводаш, дукха кхыйола новостройкаш санна йолча йоккхийча объектай. ХIаьта дIахо де дезаш да вай ерригача содружества беркат лургдола кхы а доккхагIа гIулакхаш.

Экономически дегIадоагIаш, наьха вахара боврам айбеш социализма мехкаш даьр — из бIарчча заьна. (ТIоараш тох).

ТIеххьара шераш цхьайолча социалистически пачхьалкхений халкъа боахама эггара аьттув болашагIа хилаизар. ХIаьта а бакъ ма дий СЭВ члений экономически дегIадахкара темпаш итт шера капитала дегIадаьхкача мехкашкарчул шоза сихагIа хиннилга. СЭВ членаш хилар дунен тIа динамичнегIа дегIадоагIача мехкий группа.

КПСС-и кхыча вежарашха йолча партешеи някъ лувц тIайоагIача шин пятилеткъах социализма мехкий производственни Iилма-технически кооперации интенсивни хургйола хан-юкъ яра.

Вахаро ше декхар оттаду — планашта координаци елга экономически политика бIарчча цхьана нийсъярна хьалдиза. Ден повестке оттаду боахамий механизмай структураш вIашн гаргга йоалаяр, кооперацена юкъе дакъа лоацача министерствашта, объединенешта, предприятешта юкъера дукхьалара бувзамаш дIахо дегIадоаладар, вIашн цхьана лелию фирмаш хьаккоалар санна дола дешаш а. Вай низаши ресурсаши вIашагIтохара кхыйола формаш а хила йиш я.

Шоана гуча тайпара, новкъостий, укхаза дукха я керда йоккха проблемаш. Дукха гаьна а ца доаихаш вежарашха долча мехкий кулгалхоша уж коллективно йийцача пайдане хила мегар.

Кхетадеш ма хиллара, Советски Союз, вай социалистически партнераш а санна, гIерт бувзамаш массе а оагIорахьара вIашн пайдане хилийта.

Советски Союзо вежарашха долча мехкашкара хьайду машинайн оборудованей дукха тайпаш, транспортни средстваш, халкъа эша товараш, бийдала пхьаьца йола тайпаш. Шиъ аргIаш СССР социалистически рынке дIаухийт мехкадаьтта, газ, руда, боамби, хьу, хIаьта, кхетадеш да, тайп - тайпара индустриальни продукци. ДIадахача пхе шера СЭВ мехкашкара вай хьанийцад 90 миллиард сома маьхаш товараш, хIаьта вай дIадахийтад 98 миллиард сома маьхаш.

тираш леларца хьадде къовсам лоаттабар, социалистически демократи хьинаре дегIайоалайр, арахьарча экономически бувзамашца юста а юсташ реалистически политика чакхъяхар партеши шоай кулгалдера лоархIам чIоагIбара мех лоархIам болаш да.

Дунен социализма историена довз тайп-тайпара тохкамаш. Цига хиннай чоалхане а кризисни а моттигаш. ХIаьта а коммунистащ моастагIчун атакашта майра духьал а бувлар, кот а бувлар. (ТIоараш тох). Иштта хила а хиннад, хIаьта хург а да. (ДIаьхдаь тIоараш тох). ХIаьта цхьаккха а шек ма валве вай юкъарча лоIамах.

Вай къовсам лоаттабу машарех халкъий кхерамзлени нийсхон гIулакх бахьан, къахьегача наьха хьаштаи бахьан. Вай оагIонгахьа — марксистско-ленински хьехама баккъдар. Вай низ — цхьоагIонцеи кхотадаларцеи.

ДIаяхача съезде дийцар социалистически пачхьалкхенаш вIашн гергакхара процесс дIайодилгах. Из процесс дIахо дегIаухаш я. Бакъда цо дIаяикхац социализма мехкий къамаи специфика, историчесни башхалонаш. Цар общественни вахара, экономика вIаштIехьъяккхара тайп-тайпарча формашка хьежача бIаргаго доагIа бокъонца долеш дар: вахара социалистически хьисап чIоагIдара кхаьъйин методийн вIоахел.

Вай отношенеш дIахо дегIаухаш я Варшавски Договора а СЭВ-а а чу ца доагIача социалистически мехкашца а.

Дукхача доакъошка дIахьалхашкахьа ухаш да советско-югославски вIашн цхьана гIулакхаш леладелга. ВIашш барт бань принципаши договоренностеши — из дIахо дегIадоаладара йола дика кхийле. Советско-югославски доттагIала овлаш кIоарга да, хIаьта вай шеко йолаш дац цун кхоаснах.

Советски Союз мутIахьа я Корейски Халкъа Демократически Республика, арахьара юкъе а ца гIерташ, даьхо машаре демократически вIашагIтохара лоаттабеча къовсама, хIаьта цуцара бувзамаш кIоаргде а дIаьлегIа де а гIерт.

Къаьстта ца аьлча далац Китайх. КНР тIеххьарча тиъаь шера социально-экономически дегIаяра опыт, — социализма принципаш, чурча а дунен халкъашта юкъерча а политико цун маIан харцахьа дахаро сенга вут хьахьокхаш дола хала урок.

Китая хIанзарча кулгалхоша шоаш культурни революци оалача хан-юкъа шоай мехка хинначе порядкех «къьизагIа йола феодально-фашистски диктатура» оал. Цу тайпара баьча маьха вай тIатоха хIама дац.

Китая чурча политике хIанз хувцамаш хул. Цар бокъонца дола маIан хано кхы а хьахьонхаргда. Цо хьахьонхаргда хIанзарча китайски кулгалхошта малагIча боараме маоистски тIехьале дIаяикха могаргда. Бакъда, хала хете а, Пекина арахьарча политике дикагIча оагIорахьа цхьадола хувцамаш хургда аьнна хIанзарчое овлаш дац. Из хьалха санна тIаерзаль я дунен халкъашта юкъера хьал ирдера, империализма политиках дIакхеташ я. Цо, ма дарра аьлча, Китай дегIаахара унахцIенача наькъа тIа юхайоалаергъяц. Империалистех социализма доттагIий хургбац.

США, Япони, НАТО цхьадола мехкаш Китайцара тIема-политически бувзамаш шерде кийча хилара хIал цхьалха расчет я — Советски Союзацарча, социалистически содружествацара цуи гоамалах дукхьал шоай, империалистически хьашташта лаьрхIа пайда эцилга. Кхераме ловзар да!

Бакъда, Китайски халкъах аьлча, вай кIоаргга тешаш да: цуи бокъонца долча хьашташта моп луш хургъяр машара политика, алхха машарех кхыча пачхьалкхенашцарча лертIарча отношенейн политика.

Нагахьа санна советско-китайски отношенеш гIоральлатташ яле, цун бахьан вай позици бехке йолаш дац. Советски Союзо лийха а яц, леха а лехац Китайски Халкъа Республикацара конфронтаци. Вай доля КПСС XXIV-и XXV-и съездаша оттабьча наькъагIа, хIаьта цунцара поай бувзамаш дикача лоалахой ларда тIа оттаде а лов. Хувцайланза я Китайцара отношенеш лертIа яхара йолай вай предложенеш, китайски халкъа сийдарен доттагIлени вай уйлаш хувца ца луш юсаш санна.

Новкъостий! БIарчча хьанийцача, шоана гучча тайпара, Центральни Комитето Iалаьмате бокха болх баьб социалистически мехкашцара вай отношенеш дегIайоалаяра а кIоаргъяра а хьаштеш кхоачашдеш. Экономика, культура дегIайоалаеча, общественни отношенеш, социалистически демократи иргайоахаш тоеча — массе а доакъошка дунен социализм тешшаме дIахьалхашкахьа йода. ХIаьта вай, советски коммунисташ, доаккхал деш да цига Ленина парте, Сийлахь-боккхача Октябра Даьхено лелаеча реках. (ДIаьхдаь тIоараш тох).

2. Кортамукъадаьннача мехкашцара отношенеш дегIаяхкар

Новкъостий! Отчетни хана парте дунен халкъашта юкъе баьча балха лоархIамеча итогех цаI латт колониальни дукъах мукъадаьннача мехкашца вIашн цхьана леладу гIулакхаш холуш шердаларах.

Уж мехкаш чIоагIа тайп-тайпара да. Царех цхьадараш мукъа даьнначул тIехьагIа революционно-демократически наькъагIа дахар. Кхыдарашка чIоагIъелар капиталистически отношенеш. Царех цхьадараша чакхйоах бокъонца шоай лоIамагIа хилара политика, вокаш тахан долх империализма фарватере. Цхьан дешаца аьлча, сурт дикка къоарза да.

Социалистически ориентаци пачхьалкхенашкагара социалистически дегIаахара някъ хержача мехкашкагара дIадоладергда аз. Уж дукхагIа хиинад. Кхетадеш да, уж мехкаш прогрессивни наькъагIа дегIаухилга цхьатарра лелац, чоалханеча хьалашка лел. ХIаьта керттера лосташ вIашн тара да. Из — империалистически монополей, моттигерта, йоккхача буржуазеи феодалийн позицеш лерригIа дIаяхар, кхыча мехкий капитала доала доалув оттадар. Из — халкъа пачхьалкхен экономикера доал дара лакхаленаши хIама хьакхолла низаш планагIа дегIадоагIилгеи Iалашдар, юртара кооперативни болам хьаллацар. Из—общественни вахарера къахьегача наькъа лоархIам айбар, пачхьалкхен аппарат лерригIа къаман халкъа мутIахьарча кадрашца чIоагIъяр. Из—цу мехкий арахьарча политика антиимпериалистически хьисап. Цига чIоагIIту дукхача къахьегамхой хьашташ кхоачашдеш йола революционни партеш.

Советски Союзо отчетни хана доттагIлени вIашн цхьана гIулакхеш леладарен договораш хьаьд Анголаца, Эфиопеца, Мозамбикаца, Афганистанаца, Йемен Халкъа Демократически Республикаца. Дукха ха йоацаш кулгаш яздир Сиреца доттагIлени вIашн цхьана гIулакхаш леладарен договора. Со теш советско-сирийски доттагIал дIахо дегIадоаладаран Гаргарча Малхбоалене нийсхон машарга кхачаран цо дика гIулакх дергхиларах.

Мукъаьннача пачхьалкхенашца вай дегIаккхувл шерра экономически Iилма-технически вIашн цхьана гIулакхаш леладелга, шинна а оагIонна пайдане а долаш. Вай отношенешка йоккха моттиг дIалоац цу пачхьалкхенашка СССР-о цу е кхыча формагIа дакъа а лоацаш, йоккхий боахама объекташ хьалъяро.

ДIадахача шера хьалъяьннача объекташта юкъе кIезига яц йоккхий е доагI-доагIача мехкий экономикана керттера яраш. Уж, масала, мехка хьаеш йолча электроэнергех 70 процентал дукхагIъяр луш йола Сирера АС-САУРА яха гидроэнергетически комплекс, цун низ 2 млн. тоин болатага кхоачаш айбаь Алжирерча металлургически комбината шоллагIа аргIа, Гвинеера 2,5 млн. тонн бокситаш йоаха предприяти, и. кх. дI.

Вай мехко, ший низ дIакхоача гIо ду мукъадаьннача мехкашта кадраш — инженераш, техникаш, квалифицированни болхлой, лораш, хьехархой кийчбеш.

Ази Африкаш мехкий гIишлошъеча майдаш тIа, промышленностен юрта боахамен больницашкеи дешара заведенешкеи шоаш па кхобеш болх беш ба итташ эзараш советски специалисташ. Шоай сийлахь-йоккхача социалистически Даьхен хила ма боагIара вакалаш ба уж. Вай царех доаккхал а ду, цар толамаш дахар лоаш дег тIара лоаца а боакх! (ДIаьхдаь тIоараш тох).

Вежарашха долча кхыча мехкашца цхьана кортамукъаьннача пачхьалкхенашта тIема духьала оттара низ чIоагIбара гIо ду вай уж тайпа дехараш цар дича. Иштта моттиг хилар, масала, Анголен Эфиопен. Цу мехкашкара халкъа революцеш эшае гIийртар чурча контрреволюце е арахьарча агрессе новкъосталца. Вай революцена экспорт яра духьала да, бакъда раьза хила йиш йолаш дац контрреволюцена экспорт яра а. (ТIоараш тох).

Империализмо афгански революцена духьала боаркабаьб хьаккхайкабаиза бокъонца бола тIом. Цо духхьал кхерам тессар вай къулбехьарча довзонна а. ДоттагIал долча мехко дехарагIа воейни гIо ца дича далийтанзар вай цу хьало.

Афганистана моастагIий планаш схар. Новкъост Бабрак Кармаль керте латтача Афганистана Халкъа-Демократически партеи правительствай уйла я, къаман хьашташа дIа ма деххара чакхйоахача политико чIоагIдир халкъа Iаьдал.

Советски тIема контингентах аьлча, вай кийча да афгански правительстваца дега а даьнна из аралаккха. Из дара диза соцаде деза Афганистане контрреволюционни бандаш дIачуухийтилга. Из чIоагIдаь хила деза Афганистанай цун лоалахоштеи юкъе договоренносташ ярца. Керда интервенцеш хургьяц аьнна бенна тешам хила беза. Иштта я Советски Союза принципиальни позици, хIаьта вай из чIоагIа лелаеш а хургда! (ТIоараш тох).

Къаьстта хьисап долаш я, тIеххьарча шерашкарча дунен халкъашта юкъерча вахаре йоккха событи хиина йола Иранера революци. ЧIоагIа чоалханеи вIашдухьаленаш йолаши яле а, из ший ларда тIа диллача антиимпериалистически революци я, чурен арахьарен реакци цун из хьисап хувца гIерте а.

Ирански халкъо кортмукъаленгеи дика дегIаргеи бода ший някъ лех. Цу хьакъехьа по толам баккхар пIенача дег тIара лоаш а да вай, хIаьта цхьатарра бокъо хилара, кхетадеш ма хиллара, цунна а из лара ларда тIа Иранацара дика отношенеш дегIайовлае кийча а да. (ТIоараш тох).

Малхбоален цхьадолча мехкашка тIеххьарча хана хьинаре хьалхайоах исламски лозунгаш. Вай, коммунисташа сий ду ислам санна кхыдола динаш а лелабеча наьха. Керттердар да уж е кхыдола лозунгаш кхайкадеча низаша де лерхIар. Ислама байрахха кIал баржа йиш я кортамукъален къовсам. Цунна тешал ду истори опыто, цунца цхьана дукха хи йоацаш хиннача а. ХIаьта цо шe а йоах контрреволюционни мятежаш айеча реакце а исламски лозунгаш леладу. Долче, дерригa а латт цун е кхыча болама реальни чулоацамах.

Новкъостий! Мукъадаьннача мехкашцарча Советски Союза отношенешта юкъе йоккха моттиг дIалоац, кхетадеш ма хиллара, Индеца вай вIашн цхьана леладеча гIулакхаша. Вайна дика хет дунен халкъашта юкъерча гIулакхашкара цу держава лоархIам лаккхлуш, пунцара вай бувзамаш чIоагIлу. Советско-индийски доттагIал вай мехкашка овлаш хийца халкъа традици хиина дIаэттад. (ТIоараш тох).

(ДIахьодар 3-ча оагIо тIа).

Контрольный экземпляр

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ XXVI СЪЕЗД

НОВКЪОСТА Л. И. БРЕЖНЕВА ДОКЛАД

(ДIахьедар. Долалур 2-ча оагIо тIа).

Дукха ха йоаццаш Премьер-Министраца Индира Гандеццеи кхыча индийски деятелашцеи долча переговорашярах советско-индийски отношеней ерригa комплекс дикка дIахьалкхашка яьккхар.

Машар безача ший лоIамагIча Индеца вIаши цхьана гIулакхаш леладелга дIахо йодача хана а советски арахьарча политика лоархIамеча лостамех цаI хургба.

Индонезеца, АСЕАН членаш долча кхыча мехкашца а дика вIаши цхьана гIулакхаш леладелга тоадара духьаленаш бIаргагац вайна.

ДIадахача пхе шера Африке, Карибски бассейнен Океанеи кортамукъале елар Советски Союзо цу сахьате бакъьь тIанийцача итташ йолча кердача пачхьалкхенашта. Зимбабве республика хьахилaро. Намибера, хIаьта хIанз ЮАР-е а кортамукъален къовсам ирлуш латтаро къаьгга хьахьокх «классически» колонизаторийи расистийи доал дIададлар гаргакхаьчалга.

Империалистийта мегаш дац кортамукъадаьнна мехкаш шоай лоIамагIа хилар чIоагIдалар. Эзараш наькъашнеи кепашцеи уж мехкаш шовех дувза гIерт уж цар Iалама рузкъашта паргIата доал дар духьа, шоай стратегически де лерхIараш кховчащдара цар территореех пайда эцара духьа. Из деш шерра пайда эц колонизаторий дукхха хьалхарча «екъа а екъа доал а де» яхача методах.

Алхха цу позицеш тIара хьеж Малхбузехье лде бетта лелабеча ираво-иракски тIемага а. Цу пачхьалкхеней хьаштаIка диллача цхьаккха маIан доацача тIемага. Бакъда, цу районера ший позицеш юхаметта миштa оттаергьар хьоагI яхаш наб сшие а бIаргагуча империализмана чIоагIа пайдане болча тIемага. Ираке а Иране а пох йоагIа выводаш ерт ма йий аьнна дог дахе безам бар.

Советски Союз хаьдда тIехьа я вежарий бовбу из тIом сихагIа соцабара, конфликт политически къоастаяра. Вай практике цунна гIо де гIерт.

ХIанз Гаргарча Малхбоален проблемах. Гаргарча Малхбоалехье доал дарга кхача гIертвш США Кемп-Девида политика наькъа тIа, Iарбий дуне вIашагIдаккхарен Израилаи Египтан юкъера сепаратни договор дарен наькъа тIа эттай. Американски дипломатена магаизар цу сепаратни Iарбашта духьаларча бартах капитулянтски чеслара ахы а шерагIа йола соглашени е. Бакъда кхычун аьттув баьлар цун: регионера хьал керда ирделар. Гаргарча Малхбоалене гIулакх лертIа даккхар тIехьашка кхесса хилар.

ХIаьта дIахо фу де деза? Вайна хетачох гIулакх сеца латтачара меттаьа даккха деза. Няйсхони реалистически ларда тIа дерригa чу а лоацаш гIулакх лертIа даккхарга, дог цIена коллективни наькъаш лахарга довла ха тIаьхьачай. Хьакхиича хьалашка из де йиш яр, аргда вай, лаьрхIа гулъьча дунен халкъашта юкъерча конференце гомашна.

Советски Союз кийча я конструктивни хьесапе, дикача лоIама позицеш тIара цу тайпарча балха юкъе дакъа лаца. Вай кийча да из хьаштдолча кхыча оагIонашца — Iарбашца (кхетадеш ма хиллара, Палестина Мукъамкхара Организаци юкъе а йоагIаш), Израилаца цхьана из де. Вай кийча да США-ца цхьана уж наькъаш лаха, — вайга яр, дагадохийтаргда аз, массехк шу хьалха цу хьакъехьа цхьайола опыт. Вай кийча да европейски пачхьалкхенашца. Гаргарча Малхбоалене нийсхони чIоагIен машар Iалашбе цIенча дег тIара гIерташ мел барашца цхьана гIулакхаш леладе.

Цу дерригaе хьакъехьа пайдане роль, хетаргахьа, дIахо лелее йиш йолаш я ООН а.

ГIулакка маIанга диллача, вай хьалха а санна тешаш да: Гаргарча Малхбоалене бокъонца машар бера 1967 шера дIалийцача дерригaча лаьттанта израильски оккупаци елга сoцаде деза. Палестина Iарбий халкъагара дIаяха йиш йоаца бокъонаш чакхьлха еза, шоай доалахьаро пачхьалкхе хьаярга кхаччалца. Цу регионa ерригaча пачхьалкхений кхерамзлея суверенитета Iалашъяьза яртъяц, цунца Израила яр а йолаш. Иштта я керттера принципаш. ХIаьта деталаш, кхетадеш ма дарра, переговорашка юкца метаргья.

Дунен халкъашта юкъерча отношеней лоархIаме фактор хила а хиннай хIанз йолаш я а укх шера ший тIъо шу диаар белгалдеш бола дIа ца кхетара болам. Цун низ — империализманен колониализманен духьала тIемаи агрессенен духьала берзабеь лостам хилар. Вай тешаш да дунен политикера дIа ца кхетара болама лоархIам дIахо айбара дIоагIа — хIаьта из вай къоабал а дергда, — из цу ший керттерча принципашта тешаме хилар.

70 шераш декъалуш хьалха хиннача колониальни мехкашa оттадир кердача дунен халкъашта юкъерча экономически порядках дола доаш. Дунен халкъашта юкъера экономически отношенеш демократически ларда тIа хувцар исторически законагIа доагIаш да. Укхаза дукха де йиш а я де а деза. Бакъда, кхетадеш да, цхьаза деза тайлара, доаь духхьал «йIаьхийча къулбседени» «къеча къулбехьени» юкъерча башхалонашка дита йиш яц. Вай кийча да дунен халкъашта юкъе нийсхон экономически отношенеш оттаяра гIо де, хIаьта практике из гIо деш а да.

Цхьание а шеко хила йиш яц, новкъостий: КПСС дIахо а дерригIа чакхбоахаргба кортамукъадаьннача мехкашца вIаши цхьана гIулакх леладара, дунен социализмин къамал-кортамукъален боламен союз чIоагIъяра хикъ. (ДIаьхдаь тIаьраш тох).

хьаштаита ма леттара йоццалга. Вай хоадам болаш бехке ю из.

Цхьабакъда, вай ма хоттa хьаллухцарба машарен демократен гIулакха пайдане мел боаккха тIа. Дунен халкъашта юкъера гIулакхаш кхоккаденна латтача хIаллакьарча хьалашка социал-демократашца, профсоюзашца, дия гIулакхашта керте латтарашца, дерригaча демократически, машар безача нийцашца тIом ца хилийтарен машар чIоагIбарен дешашта цхьана леладу гIулакхаш вайна лоархIаме хет. Цу тайпара цхьана леладеча гIулакхий дика масал хилар соакха Софие хиннача машара тIехьарча халкъий Дерригдунен парламентах.

Советски коммунисташа къоабалду шоай мугIараш шердара, махацара бухнамаш чIоагIдара, болхлой классан беррига къахьегамхойи хьашташ, цар демократически бокъонаши паргIатонаши хьаллоатталра даькъе, дерригa Iаьдал монополешка ца кхачийтар, милитаризма дIа ца яржийтар духьа, шоай мехкаш дегIадахкара социалистически перспектива бахьан долаш лоаттабеча къовсаме компартешта карагIдуаларашт.

Новкъостий! Марксизма-ленинизмай пролетарски интернационализмай идеалашцара шоай тешам террорахи тIаккерахи, набахтенашка гIоллен концлагерей кIарцхал долча вьписаьргехи чакх а боаланш. халкъий паргIатон духьа са ца кхоадеш дукхагIа йолча хана IаIаьмате хален хIара денна болх беш хьаккухь капитала мехкий коммунисташа. (ТIоараш тох).

Вай дIахкайкаду, фашистски диктатурай набахтенашка Iазап олаш боахкача, полицейски репрессеш тIалатача, подполье хала къовсам лоаттабеча воай вежарашца — коммунисташца вай дег тIара солидарность хилар. Алхха шоай дог тайша уйлаш бахьан долаш, болхлой класса партена хиларах дискриминаци тIалаттарашца, граждански политически бокъовех боахарашца солидарность хилар. (ТIоараш тох).

Сийлен хоастам хилба коммунисташта — халагIа гIулакха тIехьарча къонахчах долча къовсамхошта! (ЧIоагIа, дIаьхдаь тIоараш тох).

3. КПСС-и дунен коммунистически болами

ХIанз дунен коммунистически болхлойи боламерча КПСС наькъах.

80 шерий доазонга дунен болхлой класси цун политически авангард — коммунистически болхлойи партешт — кхьачар тешаме гIа боахаш. ТIаккхьчар къахьегамхой бокъонаш бахьан, машари халкъий кхерамален бахьан хьинаре къовсам лоаттабу къовсамхой санна.

Коммунистически болмо дIаходдахьар ший мугIараш шерделга, наха шоаш ю влияни чIоагIъелга. ХIанз компартеш хьинаре болх беш я дунен 94 мехка. Алхха цхьан Малхбузен Европе тIехьарча итт шера цар мугIарашка вера 800 эзар гаргга керда къовсамхо. Из деций коммунистически идеяш эшалургбоаца, нах тIаувза миз болаш хилара дола тешал! (ТIоараш тох).

Вай парте, цун Централни Комитето хьинаре болх баьб вежарашха йолча партешцара массе а оагIорахьара вIаши цхьана леладу гIулакхаш дIахо шердарен кIоаргдаран тIаберзабаь. Отчетни хана алхха Политбюро членашеи членалла кандидаташи, Централни Комитета секретараша тIаlийнай массехк бIаь партийни делегацеш КПСС викалаша, шоай аргIан, дакъа лаьцар компартей съездашней кхьча мероприятешкей.

Вай хан-ханнахьа вежарашха йолча партешка хоам баьб вай чурча вахарерча событех, вай арахьарча политика акцех. Доазол дехьара новкъостий шерра торонаш йолаш хилар моттигашка — республикашка, крайшка, предприятешка КПСС практически бу болх бовза. Цу дерригaе а, доттагIаша шоаш ма лехара, царна гIо ду цар балха тIа.

Доазол дехьарча коммунисташа вIашагIдеттадаларо вай партена а гIо ду къаьст-къаьстача мехкашкара хьалаш дикагIа довза.

Компартей влияни дегIа ме йоагIа царна хьалхашка латта декхараш тIа-тIа чоалханегIа а тайп-тайпара а хул. ХIаьта цо цкъаза хьаккхолл гIулакха цхьан тайпера боацаш мах бар, классови къовсама хаьдда дола дешаш къоастадарга тайп-тайпера хьажар, партешта юкъе дискуссеш хулийт.

Вайна хетачох, из бокъонца хила ма доагIара дола хIама да. Уж дале е а кхыдале а долча дешаех хетараш цхьатарра доацаш йола моттигаш хьалхагIа а хиннай компартей. Вахаро дог тешадеш хьахьекхад, хетараш цхьатарра доацача хана а юкъарча классови моастагIчоа духьала лоаттабеча къовсаме политически гIулакхаш цхьана леладе мегаргдолашш леладе дезаш хилар. Юкъе яьнна проблемаш къоастаеш вола лакхехьара судахо — ха, практика. Геттара бакъ хиннаь барт вIашагIа ца кхеташ дола дукха дешаш «дIадела йиш йолаши далаьза дусаргдоацши да: из хIама хьахулийтаргда белгала бирсача моастагIчунна, буржуазена духьала цхьана лоаттабеча къовсама логико...» яьха В. И. Ленин. (ТIоараш тох). (ПСС, т. 39, оагI. 255).

Сел дукха ха йоаццаш цхьайолча компартей кулгалхоша къамаьлаш даьд социализм бахьан долаши социализм хьалъяр духьен лоаттабеча къовсама наькъийи формайи къамаш хьисап ший хилара бокъо чIоагIа хьалдоацаш. Цхьабакъда, — нагахьа санна дош хьалхагIе а хоададаь даьниарг ца лаьрхIача, — тIаккхьа бакъдаь хьатIаэцанза даргдац, из бале а е кхыбале а болча мехка башхалонаш теркал ца еш йола цхьаккха тайпа шаблонаши схемаши цхьание а цхьаннена а качъехка ца йоагIилга.

Цу дешах В. И. Ленина яьхар дика довзаш да. «Дерригa къамаш социализмега кхоачаргда, из хиланза даргдац, — яздаьд цо, — цхьабакъда, дерригаш а сел цхьатарра а кхоачаргдац, хIаране шин-шийи башхало юкъехьоргьа из але а е кхыяле а йолча демократе формане, из дале а е кхыдале а долча пролетариата диктатура тайпана, общественни вахара тайп-тайпарча оагIонашта еча социалистически эргалоний из але а е кхыяле а йолча темпана» (ПСС, т. 30, оагI. 123).

Вай парте лоарзагIа ца йоаккхаш лелаю тахан исторически практико бокъонца дог теша а деш бакъаь йола из ленински установка. ДIауйлаел оаш, новкъостий, ХIанзарча цхьаь цхьан социалистически мехка социалистически революце формаш, методаш, наькъаш мичча хиннад кхычар опыт механически юха юкъейоалярца чакхдоахаш. ГДР-о е Польшо, Венгре е Кубо, Монголе е Югославе — лоацца аьлча, дерригaча социалистически мехкаша шо-шоай тайпара, цу мехкех хIараннена чухьарча классови низий соотношене, къаман лостамо, арахьарча хьало хьалхаьхача формашка хьежжа яьй революцеш.

Кердача общественни системага довлаш гера бе делла къовсам а лоаттабаьб, машара формаш а лелаьй. къахьегача классаша сихха Iаьдал хьадоаккхаш моттиг а хинага диллача йIаьхлуш йола процессаш а хиннай. Цхьадолча мехкашка революце духьала уьтта йийзай кхыча мехкашкара тIагIертача интервенцена, вокхазахьа арахьара тIагIортар доацаш нийсденнад гIулакх.

Социализма лардаш хьалри чIоагIъяри, социалистически общество хьалъяр, аз лакхе аьнначa тайпара, иштта шин-шийи башхалонаш йолаш хила а хиннад, хIанз а да тайп-тайпарча мехкашка.

Цу тайпаре, цхьа функхдаьча «унификацех» дувца, общество эргалккхара компартеша хоржаш дола наькъаш бакъдаь тIаэцара е ца эцара белгалонагIа уж бе-бе ларxIа йиш яц, аьна хет сона, реальни факташ юхамачча хьа а йоахаш мара.

Цхьайолча компартешка цаьаза критически къамаьлаш ду вай мохк дегIаахара уж яле а е кхыяле а йолча хьаьддеча оагIоний хьакъехьа. Воай долла хIама геттара вIаштIехьа да аьнна вайна эIалта а хетац. Боарам боацаш чIоагIа чоалханеча хьалашка хьлъяй СССР-е социализм. Эрий ара гIолла ниъ боакхаш хьеной парта. Цудукьа вайначул дикагIа цхьаннена а хац цу наькъа тIа малагIа халонаши кхоачамбоацараши нийсденнад, хIанз а дIадахаза дисараш малагIаш да.

Новкъосташка еш йолча, конструктивни критикага вай чIоагIа ладувгI. Цхьабакъда, вай чIоагIа духьала да социалистически долаш дола хIамаш юханаччахье доахачеи цу тайпаре лоеш дале а е ца лоеш дале а империалистически пропаганда-ка, классови моастагIчоа гIулакх деш йолча «критикана».

Коммунистий уйлаш вIашка ца йоагIаш йола моттигаш дIайовхалургйолаш я аьнна хет вай партена, — нагахьа санна уж, бакъдар аьлча, революционерашцеи реформистийцеи юкъера, творчески марксизмана а догматически сектантствацеи левацки авантюризманеи а юкъера уйлаш вIашка ца йоагIаш йола принципиальни моттигаш еце. Укхаза, кхетадеш ма дарра, компромиссаш хила йиш яц — Ленин волча хана хиннача тайпара да тахан а. (ТIоараш тох). Цхьабакъда, юкъара революционни гIулакх бахьан долаш коммунисташа къовсам лоаттабеча хана вайна хет, тайп-тайпара хетараши позицеши новкъосташха сабирца кхоцар цар юкъарча лерхIараш эггара дикагIча тайпара жоп луш да аьнна.

Дунен коммунистически болам дIахо кхотабеши цун сий лакхдеши йола сийлахьйоккха вIашагIтохара юхьиг, низ бола фактор я коммунисташа машар бахьан долаш, империализма агрессивни политикана, халкъашта ядерни катастрофа кхерам бахьаш дола гераш сихдаь хьадара духьала лерригIа лоаттабу къовсам.

Керттердар сенах латт аьлча, из латт марксизма-ленинизма хьехамах кхийнача коммунисташта дунен тIа лелача процессий маIани перспективеи массененчул а кIоаргагIеи массаненчул а нийсагIеи бIаргагуш хиларах, цунах шоаш шоай мехкий болхлой класса, къахьегамхой хьаштаци бахьан долаш, демократи, машар, социализм бахьан долаш лоаттабеча къовсаме нийса выводеш еш хиларах.

Цу ларда тIара леладу КПСС-о вежарашха йолча партешцара ший гIулакхаш. Дика, бакъахьара гIулакхаш да вай дукха а дукхагIа йолча коммунистически партешца — французски, португальски, германски, гречески, фински, датски, австрийски, Европа кхыча компартешца. Иштта бакъахьара гIулакхаш да КПСС-а Америка, Азе, Африка, Австрале мехкий вежарашха йолча партешца а. Уж гIулакхаш дIахо а чIоагIдерга вай воай юкъара гIулакх — машарен социализман гIулакх бахьан долаш. (ТIоараш тох).

Дунен халкъашта юкъерча коммунистически болама вахаре йоккха событи хилар 1976 шерарча Европа коммунистически болхлойи партей Берлински конференцех. Сихдаь гераш хьадара духьала, кхохкам кIаьдбара гIулакх чIоагIдар духьа, социальни прогресс бахьан долаш лоаттабеча къовсаме тешаме лостамаш белгалдир цо болхлой класса, къахьегача дукхача адамашта.

ТIема кхерама духьаларча къовсама керда стимул елар 1980 шера Париже хиннача Европа коммунистически болхлойа партей вIашагIкхетаро. Цо гIо дир континентерча халкъаша ядерни зарядаш чуйоахка керда американски ракеташ Малхбузен Европе оттае аьнна НАТО блоко баьча соцамца дувзаденна Европана тIабессача цIенхашттача кхерама духьала лоаттабу къовсам чIоагIбара.

Отчет еча юкъагIа чIоагIденнад кхьча демократически низашца цхьана КПСС-о леладу гIулакхаш. ДIахо дегIадаькхад, белгала аьлча, Финляндe, Бельге, Швеце, Японе, Испане, цхьадолча кхыча мехкий социалистически социал-демократически партешцара вай бувзамаш — керттерча даькъе тIема кхерама духьаларча къовсама дешашта. Боккхача лоархIаме хиннай социнтерна кулгалхошцара контакташ, герз дIадаккхара деша гулъьча социнтерна конференце вай дакъа лацар, цу деша цо вIашагIъеллача балха группацара контакташ, цун делегаци КПСС ЦК тIаэцар.

ТоъаI боккха политически низ болаш я хIанзара социал-демократи. ДукхагIа гIо дулургдолаш яр из халкъий вахара хьашташ лорадара, эггара хьалха — машар чIоагIбара, дунен халкъашта юкъера хьал тоадара, фашизми расизми, къахьегамхой политически бокъонашта тIагIерта реакци юхагозяра. Цхьабакъда, практике массаза а иштта леладац гIулакхаш социал-демократе лидераша вIалла аьттехьа а.

Царех дукххачарех антикоммунизма вирус летай. Царех цхьабараша шоаш юкъе кхухьийт социалистически мехкашта духьала империализмо вIашагIъеххача кампанешта, тIаккха, атлантически солидарность оалаш яр хьалха а гувсаш, цар бехказа доах сихдаь гераш хьадента. Кхетадеш да, цу тайпара политика къахьегамхой

4. Капиталистически пачхьалкхенашцаря отношенеш. Агрессе низашта духьалъоттар. Машарен цхьана леладеча гIулакхийи политика

Новкъостий! Отчет еча юкъагIа СССР-о дIахо а хьинаре чакхъяьхай капиталистически пачхьалкхенашца машаре дахарен вIаший гIойле йола гIулакхаш цхьана леладарен, империализма агрессивни гIулакхаш чIоагIа юхадеттара ленински политика.

Цу шерашка дIахо а кхохилуш хьенай ерригaча капитализма юкъара кризис. Капитализм, бакъдар аьлча, ше дегIаахара гIулакха лоацаенначa йисаяц. ХIаьта а укх тIеххьарча итт шера экономически хIана кходлагIа юхаежай из.

ЦIаккха а ца хиннача боараме лакхъеннай инфляци. 1970 шера деза дегIадаьккхача капиталистически мехкашна маьхаш юкъера лаьрхIача 2,3-за лакхденнад, цу даькъе 1975 шера деза — цкъан аказаеи. ТIехь-тIехьа дукхагIа урагIа йодаш латт инфляци. Цхьа бахьан доацаш мичад тIаккха ше гIулакха тIа дIатIаводаш ВIашагIкхийттача Штатий кердача президента а мутIарал дар «къамал истори» хьадоладелча деза инфляце эггара воагIа йолча ханех цаI тIалатт США-на, миллионаш болча американций «вахара лардаш шоаш мельяро кхерам тIатувс инфляце» аьнна.

Бокъонца шаьра бIаргагу, капиталистически экономика пачхьалкхено нийсъяро кIезига новкъостал деш хилар. Инфляцена духьала гIулакхаш чакхдоахаш буржуазни правительствашa гIо ду производство юхасацаран хьабе болх боацараш бебаран; производство кризисага юха ца йожайта гIертача цар кхы а дукхагIа чIоагIъю инфляци.

Дикка кръеннай социальни вIашдухьаленаш. Капиталистически общества хьалашка Iилманен техниканен керда кораrIдьниараш производствана юкъедахьарах къахьегамхошта бале хул, фабрикайи заводийи коанaIарах араххоее миллионаш нах. ДегIадаьккхача капиталистически мехкашкара хьабе болх боацараш итт шера шозла-дукхагIа хиниаб. 1980 шера 19 миллион саг вар уж.

Кхохкабенна классови къовсам цхьанцайола социальни реформаш яра наькъаца лаьетбе гIортарах а кхы аьттув балац. Забастовкашна дакъа лоацараш итт шера кхоалагIа дакъа совгIа дукхагIа а хиннa, дукххал официальни даннесагIа, шин бIаьни ах бIаьн миллион сагага дIаккхьчаб.

Ирлуш а империалисташта юкъера вIашдухьаленаш, чIоагIлу рынкаш бахьан долаш, бийдали энергин тIайоагIа моттигаш бахьан долаш лоаттабу къовсам. Японски малхбузенерропейски монополеша тIатIа котъовлаш конкуренци лелаю американски капиталаца, цу даькъе США чурча рынке а тIехьа. Кховзткъе иттлагIча шерашка дунен экспорте США-е лаьца дакъа 20 процент хIана даланзар аьнна кIезигделар.

Капитализмаш тIалатта халонаш Iатхъ цун политикана а, цу даькъе арахьарча политикана а. Ирбенниаб капиталистически мехкий арахьарча политически наькъа керттерча дешашта гонахьара къовсам. Укх тIеххьарча хана хьинар дика айденнад кхохкам кIаьдбара, герзашта доазув оттадара, Советски Союзацарен социализма кхыча мехкашцарен юкъаметтиг тоаяра гIулакха духьалартар.

Авантюризм, дукхьал шоашта болча аьттон духьа адамлен вахара хьашташ толхаде кийча хилар — из да империализма дукхагIа агрессивни долча гIоарий политикера къаьстта шаьра хьагуш дар. Халкъий бокъонаши дагалаттараши шоаш вIалла а теркал ца делга хьа а хьувкхаш, уж гIерт дукхача халкъаша лоаттабу кортамукъален къовсам «терроризм» морг хетийта. Цар белггала лархIа а лаьрхIад дулургдоацар де — дунен тIа хулаш долча прогрессивни хувцамий наькъа тIа духьале оттае, хьалхагIа шоашка хиина халкъий кхелаш дIахьа сехара дакъа шоашка юхакхоачаде.

Боарам боацаш чIоагIа алсамдувл тIема гIулакхашка дIаухийтар. США шера цхьа бIаьи ах бIаьи миллиара долларга дIаккхьчад из. Цхьабакъда, американски тIема промышленни комплексана кхоачам хеташ яц цу тайпара астрономически цифраш а, цо дукхагIа дIадех. ТIема гIулакхашка дIаухийтар карара бIаьшере чакхъяллалца хIана дахац аьнна из автоматически алсамдоахаш дIабаха аьнна декхар тIанийцад. Вашингтоно дIадгхараш кхоачаш а деш, НАТО-га гIоаларта США цхьоагIонхоша а, цхьабараш — вIалла безам боацаш шоаш хинна боллашехьа а.

Цу Iалаьмате дукхача ахчах тоъал доккха дакъа стратегически ядерни герза керда тайпаш сихдаь дегIакхувларга дода. Уж хьадс дозадарца цхьана хьаувттаю машара гIулакха кхераме, Картера пресловути директива санна йола, тIема доктринаш. Ядерни тIом доазув оттадаь хургда аьнна наха хетийта гIерт, цу тайпара тIом хила мегарба яхача уйлана уж мутIаьа бе гIерт.

ХIаьта из-м кхы дIа а хьа а доацаш халкъаш Iехаделга ма дий! «Доазув долаш болча», американски хьасапагIа, ядерни тIемо-м, ара вай, Европе из хилча, ше дIаболабеннача юххье европейски цивилизаце бокъонца хир хоададерг ма дарий. Вешта ВIашагIкхийттача Штаташта шоашта а могаргдацар, кхетадеш ма дарра, тIема аланна юстара а яьнна латта. Хоьш да, цу тайпара планаши «доктринаши» дерригaча халкъашта, цу даькъе американскичоа а, чIоагIа кхераме йолга. Уж планаш дунен тIа массе метте бехке ю. Халкъаша хоадамболаш йоах царга «эк!» (ТIоараш тох).

Кхыча пачхьалкхений халкъий хьакъехьа доал дарен низ тIалоаттабарен уйлаш йолаш да империалистически гIозараш.

Монополешта кхычар мехкдаьтта, уран, сийрда бесаш дола металлаш деза — цудухьа США «вахара хьаштий» сфера я яхаш хьакхайнаю Гаргара Малхбоале, Африка, Индийски океан. Ший ма хулла цига кхача а йIаьхкхача хана цига дIатаръяла дага йолаш а я США тIема машин. Индийски океанера Диего-Гарсия кха гIайре, Оман, Кени, Сомали, Египет — фуд дIахо?

ДIаухийта рузкъа кхычарца юкъа хилийтар а цу цхьан хана НАТО-га гIоллара партнераш шийца чIоагIIа бувлабалийтар а духьа цу блока функцеш шеръергйола гIулакх де гIерт США. Вашингтонски стратегаша чIоагIа лоеш дола хIама хургдар шоаш еза тIема кийчонна кхийола итташ пачхьалкхенаш юкъеозилга, шоай базай, аэродромий, герза складий мазана дуне юкъедерзаделга.

Цу тайпара гIулакхаш бехказа дахар духьа йоаржаю Гаргарчен Юкъерчен Малхбоален мехкдаьтта рузкъашта е мехкдаьттана транспортировка еча наькъашта «советски кхерам» хиларах йола верси. ХьалхагIе а хьадагалаьца харц верси я из, хIана аьлча цун автораша дика хов, е цунна а, е вокхана а тIаккхоада СССР дага йоацилга. Вешта а вIаштIехьа дац. Малхбузен мехкдаьтта хьашташ, цу районах молха ларма а даь, «лорадуларгда» аьнна хетар.

А. Персидски залива районе а цун гонахьенашка а машар бокъонца мишта Iалашбергба яхача дешах вайна хетараш геттара кхы тайпа да. Цига хадданза керд-керда форда тIеп фетен гIолла леле армадаш. бIу, гераш тIаувзара меттел вай их, дунен халкъашта юкъера соглашене а йийи дIабаккха укхазара тIема кхерам. Цхьана оарцагIа а даьнна, ерригaча оагIоний законни хьашташ теркал а деш, оттаде мегаргда цу районе кегалургдоацен сатийнен хьал. Регионa пачхьалкхений суверенни бокъонашта а вокх кхедисача дунеца из юкъайолийтача фордийи кхычен коммуникацей кхерамзлениа а гаранти ала йиш я. Иштта да дукха ха йоаццаш Советски Союзо еккача предложеней маIан. (ТIоараш тох).

Из инициатива шерра хьаллаьцар дунен тIа, цу даькъе Персидски заливерча дукхача пачхьалкхений оагIорахьара а. Вешта, советски предложенена духьала бараш а нийсбелар — хьан бIенара бe ха хала дац. Вайна лоера США-и НАТО кхыча мехкийи правительствашa сатийнен харпахьа даккхара кхы хьалхагIе а лаьрхIа хIама доацаш цу деша, массанена а метаргйола решени цхьана лаха йиш хургйолаш, уйла ерсхиларга доагдоахаш воаш хилар дIахайта.

Цу тIа а цу деша барт вIаштIехьа баккхаро юхьиг дIайолае мегар Дунен океана бе-беча районашка лоаттаду тIема низаш кIезигдергдолча чIоагIIа лоархIамеча процесса.

США-царча гIулакхашна вай цу дерригача шерашка, хьалхагIа а санна, принципиальни конструктивни никъ лелабаьб. Халахето а, Вашингтоне хьалхагIа хиннача администраце леладаьр уж гIулакхаш дегIаххувла, вIаши дIа-хьа дулар кхетаде лаьрхIа дацар. Вайна из тIеоттабе дага а болаш, цига дохаде болабелар дIадахача шерашка советско-американски юкъмоттига кIезига къа ца хьеган марагIдьнна дика хIамаш. Из бахьан долаш вай шин оагIорахьара бувзамаш тIехьашка кхайсар цхьадолча лостамашйара. Соцдир ОСВ-2 кхача Договорага низ болийтала. ХIаьта герзашта доазув оттадарах долча кхоалагIча мехкашта герз лоаттаделга кIезигдар санна долча цхьанцадолча дешашта США-с ший оагIорахьара юкъагIъьхар вийцара переговораш.

Халахете а, КIайча цIагIара кулгалхой хувцабенначул тIехьагIа а Вашингтонера хьахоз вай мехкашта юкъера гIулакхаш лаьрхIа толхадар духьа деш санна дола тIема тIаххехамаши заявленеши. Тахан Америка политика хьеш барий, бухсоццача кхавчача, хIамашта кIезиг-дукха нийсагIа бIаракьана вIаштIехьдаргхиларга догдаха лоера мел аьлча а. СССР-ан США-ней юкъе, Варшавски Договоран НАТО-ней юкъе этта тIема-стратегически равновеси бокъонца аьттув болаш я вай планете машар лоаттабера. ТIема низага диллача кхыча мехкал тIехдовла вай гIийрта а дац, гIерта а гIертац. Из вай политика яц. Цхьабакъда, цу деша воайл тIехбовлар а вай мегийтаргдац. Из де гIертар а хIаьта иштта низа позицера вайца ду къамаьлаш а цхьаккха а перспектива йолаш дац! (ДIаьхдаь тIоараш тох).

ХIанз этта равновеси кагье ца гIертар, сихдаь гераш хьадара керда, кхы а безагIча маьхен кхераман йола тур кач ца ехкар — из хургдар бокъонца дола пачхьалкхен хьакъал хьахьоккилга. ХIаьта цу гIулакхе, бакъдар аьлча, хьалхагIе а дена хьакхаьчай тишъенна «советски кхерама» мунда цIенхашттарча политика маIарах арахийта сов ха.

Хьадувла, хIанз гIулакхаш малагIча хьал тIа да хьожаргда вай.

Деш дола къамаьл стратегически ядерни герзий хьакъехьа с Европерча юкъерча гавнала додача ядерни герза хьакъехьа дале а, цу шинна а тайпанга диллача оагIоний низ дукха совгIа-эшашагIа боацаш цхьатарра ба. Герза цхьадолча тайпашта совле Малхбузенга я, вокхарна — вайга. ХIаьта уж цхьатарра нийсдалар чIоагIагIа хургда, нагахьа санна доагIIаш дола договораши соглашенеши йойла.

ДIахо дувц такхай хьакъехьа. Уж Советски Союза белггала я а я дукхагIа. Цхьабакъда, НАТО мехкашка а яц уж кIезига-и. Цул совгIа, цар дикка дукхагIа да тавкашта духьала детта гераш.

Бокъонца бакъдолчунга хьежжа яц дерригача герзашцарча низий дукхалга диллача советски совлен хьакъехьара верси а. СССР-ан Варшавски Договора кхыча мехкийи долчарел кхьметтел кIезиг-дукха дукхагIа а да уж США-й НАТО кхыча мехкашца цхьана. МалагIча советски тIема совленах хила йиш я тIаккха къамаьл?

Белггала бакъдолаш да, дунен тIарча дерригaча кхыча мехкашта а санна, США-на тIема кхерам тIабессалге. Цхьабакъда, из хьаболзу моттиг Советски Союз яц, цун мифически совле яц, дунен тIа кхохкам лоаттабеш дола сихдаь гераш хьаделга ше да. Хетаргахьа а боацаш, цу бокъонца болча кхерама духьала къовсам лоаттабе кийча да вай — Америкаца, европейски пачхьалкхенашца, вай планетерча дерригaча мехкашца оагIув оагIох а теха. Гераш дукхагIа хьадара вIаши цаI шоллагIчо эшаве гIертар, ядерни тIем тIа котало йикха лерхIар — из кхетаме доаца кхераме гIулакх да. (ТIоараш тох).

Массане а бакъдаь тIанийца да, дунен халкъашта юкъера хьал дукхахча даькъе СССР-ан США-и политиках тийша хилар. ХIанз царна юкъе латтача гIулакхий хьалон къоастае эзача дунен халкъашта юкъерча проблемай иралой, вайна хетачох, хьалхадоах дерригaча боарамашка диалог яиза ярг ца хилар, хоза наькъа санна а еш. Вай диалог яра кийча да.

Опыто хьахьоих, укхаза хоадам боллаш йола звено эггара лаккхагIча боараме вIашагIкхетар хилар. Из нийсалар селхан, нийса долаш дуо тахан а. (ТIоараш тох).

США-ца лерттIа гIулакхаш леладелга лоъ СССР-а. Цул нийсагIа кхы тайша никъ бац вай шин мехка халкъий санна, иштта ерригача адамлен а хьашташка диллача. (ТIоараш тох).

Новкъостий! ДIадаха пхи шу — Европера машари кхерамзлен бахьан долаш партен Советски пачхьалкхенон тIагIертта къовсам лоаттабаь шераш.

Европейски континенте кхохкам кIаьдбара гIулакха моастагIаша шоай хур дешне а, бIарчча хьайицача, шин система мехкашта юкъе машара тIехьа цхьана леладеча гIулакхий дегIаахар во дац. ШерагIен йоккхагIен чул политически контакташ. Арахьарча политика цхьайолча йоккхийча проблемашта дукххаза а вIаштIехьдоал вай барта деха. Оцадувл. тIехь-тIехьа дикагIа а хулаш, боахаш, Iилма-технически, культурни бувзамаш. Ерригача Европо цхьана гIулакхаш леладара тайп-тайпарча дешашта дукххача оагIонашца совещанеш яьй.

(ДIахьедар 4-ча оагIо тIа).

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ XXVI СЪЕЗД

НОВКЪОСТА Л. И. БРЕЖНЕВА ДОКЛАД

(Дlаходдар. Доладур 2-гlчен 3-гlчен оагlош тlа).

Бувзамий шерра система хьахиннай вай Францеца. Тайп-тайпарча боарамашка, эггара хьалха президентаца В. Жискар д'Эстэнаца, ма дарра аьлча, хаддаза политически диалог лоаттаю. Кхозза йоккхагlа хиннай советско-французски торговле объем. 300 совгlа темех лостами чулоац lилма, техника, культура даькъе вlаши леладеча гlулакхаша. Дунен халкъашта юкъерча арене Франце леладеча цхьадолча гlулакхаште вай раьза дац е, вайна юкъера гlулакхаш разрядка йоккха фактор йолаш дуc, цудухьа уж дlахо а цхьатарра дегlаккувлара тlехьа да вай. **(Тlоаргаш тох).**

1970 шерарча договора а цул тlехьагlарча еррига соглашеней а ларда тlа аьттув болаш лийннад Германе Федеративни Республикацара вай гlулакхаш. бlарччча хьанийцача. 1978-чей 1980-чей шерашка канцлерца Г. Шмидтаца хиннача вlашагlкхетарашa, цул хьалхагlа В. Брандтаца хиннараша а санна, пайдана даькъа юкъедихьар Европейски континенте кхохкам кlаьдбара гlулакха, шерйир вlаший гlойле йолаш леладеча советско-малхбузенгермански бувзамий горизонташ. Пхе шера шоззa хlана хиннаца аьнна дукхагlа хиннай ФРГ-ецара вай торговли. Экономически бувзамашка белггалара моттиг дlалоац «Атоммаша», Оскольски электрометаллургически комбината, химически промышленноста предприятешта оборудовайн, газопроводашта турбаши оборудовании лоаттаир, кхьираш санна йолча йоккхийча проекташа.

Цхьабакъда, СССР-ен ФРГ-ен позицеш тоъал ч1ашка ца йоагlаш дола доакъош а да — кlезигагча лоархlаме а доацаш. Аьлча кхачам ба Малхбузехьарча Берлинах йола йиъ оагlорахьара соглашени теркал ца е, цхьадолча деношта ГДР суверенитет ца лархlа Боен гlертар. 70-ча шерашкара ва1дахаш теппамен йиззая кхоачашъяра тlехьа да вай. Из лоархlамс да вай шин мехко вlаши дlа-хьа дувцар кхетадерги цхьана гlулакхаш леладарш. Европерча машара гlулакха.

Белгалара прогресс я Италецарча вай гlулакхашка а. Политически контакташ лелаеш моттигащ я, шерлуш да цхьана леладу экономически гlулакхаш, вай халкъий йlаьхий культураш вlаший йовзийтилга.

Доттагlлен дикеча лоалахойн ч1оагlача ларда тlа дегlаух советско-финляндски юкъмоттиг. Бе боагlача тайпара хан бу вай европейски кхерамале ч1оагlъяра гlулакха юкъе Финлянде а президента Кекконена ше а лоацача дакъа. Вай раьза да вай экономически бувзамий дегlаахар во ца хилара, йоккхий промышленни объекташ цхьана хьалъелга толаме лелаш хилара.

Воай лоалахочуйцара Турцера-дика гlулакхаш. Грецецара традиционни бувзамаш дlахо а дегlаккувла кийча да вай, къоабалду Австрецара, Швецецара, Бельгецара, Кипрацара, цхьадолча кхыча европейски мехкашцара гlулакхаш толаме дегlадахар. Шовзткъа шера юкъагlдаьнна лаьттачул тlехьагlа лерггlача хьарсам чу даьлнад Испанецара гlулакхаш.

Советско-английски юкъмоттигах лаьца аьлча, укхаза халакете а, меттахьа доалаш дац гlулакхаш — хlаьта из вай бехкагlа а дац. Из е СССР а, е Англе а хьаштеште ма эшшара дац аьнна хет сона.

Европейски гlулакхий хьакъехьа дувцача хана хьоахка ца деш дита йиш яц Европерча машара гlулакха мерда цlенхаштта кхерам тlабесса хилар. Деш дола къамаьл эггара хьалха керда американски ракетно-ядерни средстваш Малхбузен Европе оттае аьнна НАТО-с яьча решенехьакъехьа да. Из решени — Малхбузехьа дувццача тайпара, бlегалйоахача советски вызована дола «жоп» дац, массазаръяр санна йола арсенала «модернизаци» яц. Бокъонца гуччахьа да Европе дlанийсъенна тlема баланс НАТО-на пайдана йолча оагlорахьа хувца дага хилар.

Кхетадеш хила дезаш да: СССР-ан цуй цхьоагlонкхошчен духьала ерзаль керда американски ракеташ ФРГ, Итале, Англе, Голланде е Бельге лаьттан тlа оттаяр ца lатгъа йиш яц цу мехкашцарча вай гlулакхашта, цар шоай кхерамзалена дергдола зе ца дийцача а. Цу тайпара, цу мехкий правительствайи парламентийи баьхьа да из деррига дош цlаьхха а кхы цlаьхха а оза.

Европейски халкъий дулхах-цlех долча хьаштаца дlадех Европа кхыча — Хельсинке билаьча — лаькъагlа йодилга.

Ерригевропейски совещане дlайолаль процесс хаддаза хила еза аьна хет вайна. Переговорий моллагlча формаех — дукхача оагlорахъарча, шин оагlорахьарча — Европана дега йоакха проблемаш къоастаяра пайда эца боагlа.

Японецарча юкъмоттига хьакъехьа. Цун арахьарча политически лаькъаца вlаштlехьа йоацаш моттигаш я — Вашингтонен Пекинен кхерамеча планашца ловзараш дар, милитаризаци яра тенденци. Тоъво лхар вай, бакъдар аьлча, тlехьара дош ларйlаш, цудухьа догдоах вай, кхоанарчох сакхуаш, шоай хьашташ кхетадеш цигарбараш хургхиларга. СССР хьалхагlа а санна Японеца ч1оагlа, бокъонца дикача лоалахой дараш санна гlулакхаш леладара тlехьа я.

Латински Америка мехкий, цу даькъе Мексика, Бразили, Аргентина, Венесуэла, Перу санна ярий а дуцен аремера лоархlам дикка айденниб. Вай раьза хиннa белгалдоаких вlаши пайдана дола латиноамерикански мехкашцара СССР бувзамаш шердалар, уж бувзамаш дlахо а дегlаккувла кийча да.

Кlезига кхоачамащ дац Канадацара юкъмоттиг дегlайоалалра а. Цудухьа цунца, кхыча капиталистически паччахьалкхенашца а санна, цхьана леладу гlулакхаш дlахо шердара нигl дlахо а хьайийлла хургья. Эггара шерагlча тайпара цхьана леладу гlулакхаш — правительствашца, парламенташца, доалерча гlозарашца, культура деятелашца, общественни организацешца.

Цу тайпара, новкъостий, В. И. Ленина белгальяьча машаре дахара политико тlехь-тlехьа хьаддагlа влияни ю дунен халкъашта юкъе хlанз лелача гlулакхашта. Бокъонца дог теша а деш хьахьекхар из кхоазткъе иттлагlча шераша.

Вахаро дlадех хlара халкъаш ерригача адамленних хьалхашка латта машара, конструктивни декхараш кхоачашдар духьа ерригача паччахьалкхенаша берриате цхьана гlулакхаш леладелга.

Хlаьта уж цхьана леладу гlулакхаш. — кlал кlийло йоаца утопи яц. Цар зlыргаш — хlанз укх сахьате долалуш мара-м ма хилийта — хlано, вай денохана а, долаш да. Уж бlаргаго, дегlаккувла, цар мах бе беза.

Пайдане цхьана леладу гlулакхаш дегlаух хlанз, цу даькъе дунен халкъашта юкъерча организацей довзонел чухьа а, тоъал дукхача паччахьалкхенашта юкъе атомни энергех маьрцача гlулакхашта пайда эцар, эпидемически лазарашца къовсам лоаттабар, йоазув-дешар ца хоалга дlадаккхар, исторически культурни памятникаш лорадар, хаоттама прогнози служба санна долча доакъошка. Цу дерригача гlулакхашка хьынаре дакъа лоац вай мехко.

Лоацца аьлча, хlаьле йолаш я ше бакъ хилар хьахьекха йола паччахьалкхенаша практически машаре цхьана леладеча гlулакхий беркат дlахо карадерзадара ларда. Хlаьта из даиза дергдоацилга тlехь-тlехьа шаьрагlа гуш да. Хьовхайнча кхоачам ба, масала, энерги духьювла керда моттигаш хьаеллари пайда эцари, тlехь-тlехьа бебаш латта планете баха мах продовольствеца lалашбар, шиъ дерригача бериатаца вай лаьттан lалам леладар, космоса лакхаленаши Дунен океана нlоаргаленаши карaерзаяр санна йола проблемаш.

5. Машар ч1оагlбар, кхохкам кlаьдбара гlулакх кlоаргдар, герзаш хьаделга юхакъовлар

Новкъостий! Партен паччахьалкхени арахьарча политически гlулакхий юкъмоттигера лостам хила а хинаб, болаш а ба тlема кхерам мелбар, сихдаь герзаш хьаделга юхакъовлар духьа лоаттабу къовсам. Хlанз къаьстта а лоархlамен саготен да из декхар. Гlулакх миштад аьлча, тlема техника дегlайоагlача сихен кlоарген хувцамаш хул. Дикалга диллача кердача герза, эггара хьалхарча ергlанна долла хlама хlалакдеш долча герза тайпаш да хьаде кийчдеш. Уж да царна тlалоаттабеча тlахьожамах, хlаьта долче, вlаши дага а даьнна царна доазув оттадолга lалаьмате хала, хьашт деле дулургдоаца а гlулакх де тирлуш дола тайпаш. Герзаш lоадара кердача этапо дунен халкъашта юкъера стабильность бухйоаккхаргъя, тlом хилара кхерам дукха а дукхагlа ч1оагlбергба.

Хьал чоалханегlа хулийт агрессивни империалистически низий политико хlанзле а дунен халкъашта юкъера кхохкам ший тlехьа тlабоагlача берригача кхерамца цхьана дикка ч1оагlбаларга кхоачаваь хиларо.

Хетаргахьа паччахьалкхе яц дунен халкъашта юкъерча отношеней лоархlамегlарча проблемех йолча хьадлачен реалистически инициативаш шерра спектор укх тlехьарча шерашка адамлена хьалхашка Советски Союзо санна дlахьайкаль.

Адамлена эггара кхерамегlа долча ядерни герзашта доазув оттадара проблемагара дlаволалургва со. Цу дерригача шерашка Советски Союзо хоадембол-лаш къовсам лоаттабаьб цу тайпара герзаш сихдаь хьаделга соцадар, планете уж дlахо даржилга соцадар духьа. Шоана ма харре, lалаьмате бокха болх чакхбаьккхаб стратегически герзашта доазув оттадарах дола договор США-ца кийчдара. Дукха хlама дир ядерни герза деш дола тохкамаш геттара дехкара хьакъехьа США-цеи Англецеи переговораш еча юкъагlа. Лоархlаме акци яьй вай ядерни гера шоай территореш тlа ца оттадайтача ядерни доацача мехкашта духьала ядерни герз доаккхаргдац аьнна дlаккхайкадарцен бакъдарцен. Цхьабакъда, вай-м кхы доаккхагlдар де а предложени елар: ядерни герз хьаделга соцаде, цун запасаш цlенъяь дlаяхкалца кlезигъе доладала.

Адамаш цхьатарра хlаландеш долга гераа деррига кхыдола тайпаш а дехкийтара шиъ хур даьд Советски Союзо. Цу даькъе цхьанцадола хlамаш карагlдаьннад отчет еча юкъагlа. Иза а бевна дlайолаенна тlема гlулакха lалама средана еш йола воздействи сехкарах йола Конвенци. Хьалххагlе а дагадаьннад радиологически герз дехкаш долча договора керттерча положенешта. Дlахо еш я, ла мегаргдоацаш шортига йой а, паччахьалкхени арсеналашкара химически герз дlадаккхарах йола переговораш. Машар безача низий гlулакхашца вlаштlехьдаьннад Малхбузен Европе нейтронни герз доаржадара планаш кхоачашъелга юхасоцаде. Кхы а ч1оагlагlа бохам баьб халкъашта цу герза Дамоклов тур Европа мехкаш тlа айде гlерташ юха а Пентагоно леладеча гlулакхаша. Вай доаьд оагlорахьара бакъду, нагахьа санна кхыча паччахьалкхенаша из гуча ца доалс, из хьаде ца доладала, кийча да кхы цlаккха хург а доацаш из герз дехкаш йола соглашени е.

Советски Союзоси Варшавски Договора вокх мехкашен массехк хьадда предложени ений Европера тlема кхохкам кlаьдбара. Вайна ловра, белгала аьлча, Европа юкъарча совещане дакъа лоацараша шоайла цхьане шоллагlчоа духьале е ядерни а, е массазара а герз доаккхаргдац аьнна декхар тlаоцилга; хlанз йолаш йола тlема блокаш Европеи кхыча континенташкеи шер ца елгеи кердаяраш вlашагlа ца ехкилгеи.

Европе тlема разрядка ярeн герз дlадаккхарeн деша дувцаран къоастадарeн Советски Союзоа цуй цхьоагlонхошей предложени ений ерригача Европа юкъара конференци гулъе аьнна. Из дош хlанз Мадриде дlадоладеначa вlашагlкхетара теркама юкъмоттиге латт.

Вай хьинар лаьгlделийтадац Центральни Европе герзанцара низаши герзаши кlезигдара хьакъехьа еча Венски переговорашка прогресс яра а. Социалистически мехкаша малхбузехьарча партнераштa духьалдолхаш ахаел совгlа иикъ баьб укхаза. Цхьабакъда, духхьал дlаала дезаш да, нагахьа санна уж переговораш Малхбузехьарча мехкаша дlахо а тlехьайоахе, Европера шоай тlема потенциал цу цхьан ханна онда а йоахаш, тlаккха из факт теркаме эпа езаргъя вай.

Советски Союзоц цуй цхьоагlонхошей дlадалача пхе шера кхайкаль дукха лоархlаме инициативаш къоабальяьй ООН-а решенешца, цу даькъе Генеральни Ассамблея лаьрххlа герз дlадаккхара дешашта йолча сессе а.

Дунен халкъашта юкъера кхерамале ч1оагlъяраш сихдаь хьадеш латтача герзашта доазув оттадаран енна советски предложенеш шоаш низ, боввза л. Уж чакхъяхара дlахо а хьинаре болх бу советски дипломаташа, арахьарча политически фронта берригача болхлоша парте Центральни Комитета кулгалца.

Кхыча мехкашен халкъашен лерхlарашца цхьана тарлуш да вай гlулакхаш. Датадехача кхоачам ба, Африкен Гаргара Малхбоален, Латински Америка а санна, ядерни йоаца зонаш я аьнна хьанкайкае, Къулба-Малхбоален Азе, Индийски океане, Средиземни форда тlа машара зонаш хьае аьнна тайп-тайпарча континенташкарча дукхача паччахьалкхенаша предложенеш еппилген дунен халкъашта юкъе уж шерра хьаллавцалген. Хlаьта ерригевропейски совещане решенеш ма дерра аьлча цу тайпара зона ерригача Европах а яра тlаереаль я.

Новкъостий! Вай дlахо а къовсам лоаттабу дунен халкъашта юкъера хьал овлангара деза унахцlена дар духьа. Укхаза тешаме къулба хила а хинлад, хlанз а да КПСС XXIV-чеи XXV-чеи съездаша хьанхайкаль машара Программа.

Тахан дунен тlа латтача гlулакхаша дlадех тlема кхерам дlабаккхар, дунен халкъашта юкъера кхерамале ч1оагlъяр духьа кхы тlа а керда низаш оарцагlдоахилга. Цу даькъера цхьадола хетараш съездага дlанхайкаде лурам да сона.

Укх тlехьарча шерашка, шоана ма харре, дунен цкъа цхьан, тlахкха вокх районе тlема кхуврчаш дийннад, дукхача моттигашка йокха цlи ялара кхерам тlа а оттабеш. Уж доаделга, опыто хьахьекхачох, атта гlулакх дац. Мел аттагlа хургдар профилактика яр, цу тайпара кхуврчаш хьа ца хилийтар.

Европе, масала, цунна лаьрхlа, мел даь а гlулакх деш да — ма дарра аьлча во а ца деш — ерригевропейски совещане яьча решенегlа тlема даькъера тешам ч1оагlбара чакхдоахараш. Из — лаьттан тlарча бlун тlема учеделей хьакъехьа хьалххагlе а хоам бар, кхыча мехкашкара наблюдателаш цига хьехар. Хlанз уж гlулакхаш чакхдоахаш да СССР Малхбузехьара районаш а юкъе йолаш йолча европейски паччахьалкхений территореш тlа. Вай аьннад дlаходехa — тlема-фордеи тlема-фен низий учеделей хьакъехьа а хоам бе — воаш кийча хиларах. Вай аьхад — цlаьхха а ях, бокха бlу дlа-юха бигара хьакъехьа а ништта хоам бе.

Хlаьта хlанз предложени яла безам ба вай цу тайпара гlулакхаш чакхдоахаргдола зона а шерье аьнна. **Вай кийча да СССР деррига европейски даькъа тlа уж дlадоаржаде — нагахьа санна тешам балара гlулакхий зона малхбузехьарча паччахьалкхений оагlонтахьара а ништта йоаггlача тайпара шерйой.**

Тешам балара гlулакхаш кийчдарoв чакхдахарoн — района башхало, кхетадеш ма дарра, теркал а еш — моттигера хьал кlаьддаь ца lеш, массане а юкъарча машара лардаш ч1оагlъяра ч1оаггlа пайдана гlулакх хинна дlеоттa а мегаш йола район йолаш я. Из я СССР, Китай, Япони санна йола державаш лоаллаха яхаш йола Гаьнара Малхбоале. Цига я ништта американски тlема базаш а. **Советски Союз кийча ма хургъяр Гаьнарча Малхбоалена тешам балара гlулакхех лаьца дешаца хьайт доаш долча дерригача мехкашца хьадда переговораш е.**

Тешам балара гlулакхех лаьца уж гаьнна йолхаш йола предложенеш воаш лучa хана вай теркалду, уж чакхъяхаро герз дlадаккхара даькъерча а прогрессана гlо дергхилар.

Дlахо, Персидски заливах лаьца вай еннача предложеней хьакъехьа цкъаза оал, советски тlемахой контингент Афганистане хилара дешах дlакъоастае йиш йолац яц уж. Фу ала мегаргда цу хьакъехьа? Персидски заливах лаьца барта яха кийча я Советски Союз, ше къаьстта проблема яз хиларах тарра. Кийча я, кхетадеш ма дарра, Афганистана гонахьара гlулакхаш къаьстта мегтаоттадеча дакъа лаца а, хlаьта цу хьакъехьа аз лакхе дийца а ма дийцарий. **Цхьабакъда, вай духьала дац Афганистанаца дувзадена дола дешаш Персидски залива кхерамзален дешаца дувзаш дувцара а.** Кхетадеш да, цу хана ювца мегаргъяраш афгански проблема дунен халкъашта юкъера аспекташ мара ца хилар, афгански чухьара гlулакхаш а доацаш. Афганистана суверенитет цlенъенна кlалхарьало езаш я, блокех дlа ца кхийтта паччахьалкхе йолча цун статус санна. **(Тlоаргаш тох).**

Вай цlаьхха а ч1оаггlа тlахьехам бу стратегически герзий даькъе сабаре хилара. Дунен халкъаш ядерни тlом хьера кхерам тlалатташ дахаргдола гlулакх нийсдалийта мегаргдац.

Стратегически герзашта доазув оттадари уж кlезигдари — lалаьмате боккхача лоаркlаме проблема. **Воай оагlонгахьара вай кийча да кхы хье ца йолийташ йоаггlаш йола переговораш США-ца е, цу даькъе хlанзалка хьа карагlдаьннa дика мел дараш шоай долчча а дуташ.** Кхетадеш да, бокъонаши кхерамзален цхьатарра хилара ларда тlа мара переговораш хила йиш йоацилга. Цхьан оагlорахьара совле США-ве душ йола соглашени е вай оттаргдац. Укхаза мажоаеш хила мlаш. Вайна хетачох, йоагlаш йолча хана цу тайпарча переговорашта юкъеяхка еза вокх ерригa ядерни державаш а.

СССР моллагlча тайпара дале а герзашта доазув оттадаре хьакъехьа переговораш е кийча я. Цхьан хана вай предложени енаяр «Трайдент» яха форда ракетни система США-н йоаггlаш йола система вайциген хьаелга соцаде аьнна. Из предложени дlа тlа эцанзар. Из бахьан долаш американцаша хьадаьд «Трайдент-1» яха ракеташ тlайола «Огайо» яха хин кlал гlолла лела керда лодка. Цунна тара йола система — «Тайфун» хьаьлй вайцига а. Тlаккха малав цу гlулакхах котваьнар?

Вай барт бе кийча да хин кlал гlолла лела керда лодкаш доаржадара доазув оттадара хьакъехьа — «Огайо» яхача тайпара дараш США-н царна тара дараш СССР-ен. Вай барта даха йиш яр ништта цу лодкаш тlа латтача баллистически ракеташта модернизаци елгeн керда ярaш хьаелгeн декхара хьакъехьа а.

Хlанз Европерча ракетно-ядерни герза хьакъехьа дувцаргда аз. Тlехь-тlехьагlа кхераме долаш lоадеш латт из. Хьахиннаб шиъ тайпара зуламе гож: цхьан оагlон гlулакхашта вокх оагlоно контргlулаклаш леладу. Мишта доадаергъя из зlи?

Вай ях гаьна кхетара низьера боаран бола НАТО мехкийи СССР-ен керда ракетно-ядерни средстваш Европе дlанийсъяра мораторий хlаизаехьа а оттаяра барт бе вай, венита аьлча цу тайпарча средствай, цу даькъе, кхетадеш ма хилара, цу районерча хьалхарча юкъйге латтача США ядерни средствай а. боаран дукхалген дикалген диллача хlанз мо латтачара меттахьа боаккхаргбоацаш. Из мораторий дlайолаллийта йиш яр цу деша хьакъехьа переговораш йолалуше а Европерча цу тайпарча ядерни средствашта доазув оттадара, кхы а дикагlа — из кlезигдара хьакъехьа массазара договор ч1оагlдалца. Цу хана вай теркал ду шинна а оагlоно моллагlча тайпара яле а кхы тlа йоагlйоагlаш йола средстваш дlайоаржаяра, цу даькъе «Першинг-2» яха американски ракеташ лаьттан тlарча базировани стратегически тиьамаш дола ракеташ йолаш, кийчо елга соцаде деза хилар.

Халкъашта ха деза ядерни тlемо адамлена тlаоттадергдолча lазапих дола бакъдар. **Вай ях ядерни катастрофе ца хулийталга вахаро дlадехаш хилар хьахьоккхаргдола дунен халкъашта юкъера авторитетни комитет вlашагlйола еза.** Комитета юкъебоагlаш хила йиш яр тайп-тайпарча мехкашкара цlи хеза бола lилмахой. Цар аь выводаш дерригача дунене дlайовзаш хила еза. **(Дlаьхдаь тlоараш тох).**

Йолаш я, бакъдар аьлча, таханарча дунен тlа дукха кхыйола дунен халкъашта юкъера актуальни проблемаш а. Хьакъъалца уж къоастаяро торо хулийтаргъяр дунен халкъашта юкъера кхохкам дlабаккха, торо хулийтаргъяр халкъашка паргlатта доккха садаккхийта. Бакъда, цу гlулакха зен гаьхара дар гуш хилар, политически лоlамк майрали хилар, авторитети влияни хилар. Гой цудухьа хет вайна **Кхерамзален Совета лаьрхlа заседани гулйича бакхьакхьа хургья аьнна дунен халкъашта юкъера хьал тодара а тlом ца хилийтара а дола доагlаш лахара цига дакъа лоацаш Совета членаш йолча паччахьалкхений лакхера кулгалхой а хургболаш. Заседанена юкъе дакъа лоацаш хила йиш яр, хетаргахьа, безам хилча кхыча паччахьалкхений кулгалхой а.** Бакъда, цу тайпара заседани лерггlа кийтъе сааргъяр, цунах хьахулараш пайдане хулийтелга lалашдара.

Ништта, новкъостий, вайна бакъалца хетача кердача гlулакхаша чулоац дукхха дешаш. Уж доагlаш да ракетно-ядерни а, моллагlча тайпарча а герзашта, лаьттарча бlуашта, форда а фегарча а низашта. Уж доагlаш, да Европерча а, Гаргарча, Юкъерча, Гаьнарча Малхбоалерча а хьала. Цар тlа дувцараш да политически санна тlема а характер йола гlулакхаш. Цу ерригача предложенеша вlашагlтох цаl дола ше мара доаца де лерхlар, цаl дола вай юкъара гlулакх — халкъаш ядерни тlема кlалхара дахара, лаьттан тlа машар хилийтара де мел могар делга. **(Дlаьхдаь тlоараш тох).**

Из, шо раьза дале, вай денощка дунен халкъашта юкъерча вахара эггара кlоаргlа, актуальнегlа йолча проблемашта йоагlаш йола вай машара Программа органически дlахояхьари дегlайоалаяри да.

Машар лорабелга — вай партена, вай халкъа, хьыметтел планета дерригача халкъашта а дунен халкъашта юкъерча плане хlанз кхы шийла боккхагlа лоархlам болаш декхар дац.

Машар лорабеча хана, алхха хlанз бахаш болча наха, алхха воай бераштeн, берий бераштeн болх баь lаш вай; вай болх бу ч1айоагlача итташ йолча тlехьеннй ираза.

Нагахьа санна машар хуле, халкъий творчески хьинаро, lилманеи техниканеи карагlдаьннар ларде а доацаш, хетаргахьа къоастае мег хlанз наха даге йоахка проблемаш. Бакъда, тlаккха вай тlехьенна хьалхашка оттаргда керда, кхы а лакхагlа дола декхараш. Лоача оттадда, ништта ма йий прогресса диалектика, вахара диалектика.

Цхьаккха бахьан доацаш шоай материальни духовни рузкъаш доадета халкъаш кхоачадеш болча тlема еш йола кийчо а йоацаш машар ч1оагlбелга — ништта да кхоанарча дента дуташ дола наькъа таха. (Ч1оаггlа, дlаьхдаь тlоараш тох).

II.

ДЕГIАЕНАЧА СОЦИАЛИЗМА ХАНАРА КПСС ЭКОНОМИЧЕСКИ ПОЛИТИКА

Новкъостий! Мукъа ба соцa КПСС экономически политика дешаех дувца. Халкъа боахама кулгалделга — из партен паччахьалкхени берригача балха дог да. Хоза ма дий, социальни декхараш кхоачашдара, мехка оборонни низ ч1оагlбара йола лард, хьинарчеа арахьарча политика лард духхьал экономика даькъе йоллаш хилар. Духхьал укхаза хьахул советски общество толаме коммунизмагахьа яхара эшаш дола гlулакхаш.

1. 70-ча шерашкеи иттлагlча пятилеткеи СССР экономически дегlаяра керттера итогаш

Кхоазткъе иттлагlа шераш дlадоладеча хана парте массе а оагlорахьара анализ яьир халкъа боахама хьала, белгалдаьдар дегlаенача социализма социально-экономически проблемаш къоастаяра керттера наькъаш. Экономикана партийни, политически хьисапе доал де дlадоладеш дола хlама хила а хиннад долаш а да хувцалуш доаца программин дlадехар — деррига а сага духьа, деррига а сага вахар тоадаръ. **(Тlоараш тох).**

Укхазара хьабоагlаш ба халкъа вахара хьал тоадарца дувзаденнача дукхача декхараштa халкъа боахам кхы а ч1оагlагlа тlаберзабара бола КПСС XXIV-чеи XXV-чеи съездий никъ. Укхалара хьадоагlаш да экономически дегlаахара интенсивни факторашца хьадда дукхагlа довлара съездаша оттадаь дош. — берригача балха эффективности дикали лакхъяра оттадаь дош.

Ништта я йlаьххача хана йолча КПСС экономически политика ориентаци. **(Тlоараш тох).** Из творчески дегlайоалалра, из политика вахаре кхоачашъяра коммунисташ, берригa къахьегамхой оарцагlбахара боккха лоархlам болаш хиннай экономика хьалъяра хетаяь хиннa КПСС Центральни Комитета Пленумаш. Цу Пленумаша реалистически анализ яьй халкъа боахамерча хьала, парте теркал къоастадаза долча дешашта тlаберзабаьб, хlиззара экономически уйла хьаяра новкъостал даьд. Царех хlара яр, ма дарра аьлча, социалистически боахам лелабара школа хиннай, вай кадраштa, ерригача партена экономикана кулгалдара lилмен говзали lомаьый цар.

1971—1980 ШЕРАШКА МОХК ДЕГIАБАРА ТЕШАЛ ДУ УКХ ДАННЕША:

70-ча шерашка СССР экономически социальни дегlайоалаяра керттера хьокханаш (вlаши нийсдеча мехкашна лаьрхlача милл. сомаш).

	1970 ш.	1980 ш.	1980 ш. 1970 ш. проценташ ца нийсдича
Валови общественни продукт	637	1061	167
Потреблененеи накопленеи дlаяхийта къамни доход	282	437	155
Потреблененеи производственни йоаца гlишлош хьалъяраи хьожаяьча кьаман дохода ресурсаш	219	354	162
Промышленноста продукци	352	627	178
Юрта боахама продукци (юкъера лаьрхlача шера яьккхар)	100,4	123,7	123
Капитальни вложенеш	80,6	133,5	166
Керттера производственни фондаш (шу, чакхдоаллаш)	531	1149	216
Транспорта дерригача тайпай грузооборот (млрд. тонно - километраш)	3829	6165	161
Розничный товарооборот	158,1	268,5	170
Потреблене общественни фондаш	63,9	116,5	182

Халкъа боахам дегlабоалабара итогаша тешшаме бакъду парте экономически политика нийса хилар. Мохк дикка хьалхашкахьа бенаб коммунизма материально-технически база хьалъяра дерригача лостамашка. Дикалга диллача кердача боарамга кхаьчад советски общества производительни низаш. Кlоарглуш а шерлуш а дегlайоагlа lилманотехнически революци, дукхахa производствайн бlарччача доакъой сибат хувца а хуаш. Советски lилмо лоархlамегlа долча низей доакъошка керттера позицеш дlалоац. Мехка экономически низо тешшаме гаранти лу коммунизм хьалъяра наькъагlа дlахо прогресс хургхилара.

Дика, хьинаре болх баьб советски наха. Ленински партена гонахьа айхха итотабенна болаш, цо оттадаьр шоай дулхах-цlех дола гlулакх санна тlаэцош городa а юрта а къахьстамхоша низ кхобаьбац. Даьхен экономически потенциал совъяккхара. Сийле а хоастам а хилба советски сага — къахьегама сага! Из — керттера а мах баь варгвоаца а вай обществa рузкъа да. **(Дlаьхдаь тlоараш тох).**

Дlадаха итт шу чакхдаллалца гlатеlla къовсам лоаттабаьб халкъа боахама эффективность лакхъяра тlехьа. Укхаза хинна эггара ч1оагlагlа бола концентрировании хьокхам — къахьстама овсарле. Цу юкъа из цкъан яхаззеи гарета дегlаенай, lилмана карагlдаьннарий ларда тlа дlахо дегlадаьхкад е керда хьадаьд атомни машиностроени, космически техника, электронни микроэлектроники, микробиологически промышленность, лазерни техника, искусственни алмазеш, хlаьта ништта кхыйола керда синтетически материалаш хьераш санна дола хlанзара доакъош.

Кхоазткъе иттлагlча шерий шиъ тайпара йола белгало — производительни низаш дlалийсдеча хинна доккхий хувцамаш. КПСС XXV съезда решенешка хьежжа хьахулаш латт территориально-производственни комплексаш РСФСР Европейски даькъе тlа, Урале, Сиберегlа, Гаьнарча Малхбоале, Казахстане, Таджикистане.

Иттлагlча пятилетка шерашка Ерригача Союзе дукхагlа даьккха мехкдаьтта, газ, кlор боаккхилга цу комплексаша lалашдаьд. Сиберегlен Къулбаседа-Малхбузехьа 1970 шера даьккха мехкдаьтта (газови конденсат а лаьрхlача) 31 миллион тонн хиннад, хlаьта 1980 шера 312 миллионал тlехдаьннад из; газ йоаккхилга цу юкъа дегlаденад 9,5 миллиард кубически метргара 156 миллиард кубически метрга кхоачаш. 46 миллиард кубически метр совгlа газ лу хlанз оренбургски газовикаша. Павлодар-Экибастузски комплекса горнякаша 1980 шера 67 миллион тонн гаргга кlор баьккхаб — 1970 шера баьккха хинначул кхоза гаргга дукхагlа. Мехка азиатски даьнна тlара экономика дегlайоалаяра лоархlам болаш я Саянски, Братско—Усть-Илимски, Къулба-Якутски, Каратау-Джамбульски, Мангышлакски, Къулба-Таджикски территориально-производственни комплексаш. Малхбоалехьеи Къулбаседехьеи дlахо дихара йола йоккхий тороваш хьаелл Байкало-Амурски магистрало.

Керда регионаш индустриальни карагlерзаелга лоархlаме да социальни а политически а планех лаьрхlача. Цига хьахинна производственни коллективаш къахьегамеи бытеи лакха культура йолаш, вахара керда, хlанзара ритм йолаш я. Советски наьха турпала гlулакхий историена юкъехьоргба цхьаьккха цаl йоазон сийрда корта.

Из деррига а — гаьнардор гуш йолча парте политикех хьахиннар. Из деррига а — халача, цхьайолча хана геттара халача хьалашка болх а беш йlаьхий lалама ресурсаш халкъа боахама гlулакх де оттаь болча болхлой, инженерийи техниктийи, lилмахой къонахчаьех, энтузиастах хьахиннар. **(Тlоараш тох.)** Цар даьр — бокъонца дола деналe хlама, халкъа дола, халкъа духьа дола денале хlама! **(Дlаьхдаь тlоараш тох).**

Кхоазткъа иттлагlа шераш еза-йоккха промышленность тешшаме дегlаена ха я. Производства средстваш арахецилга хьалха дlадахача ткъаь шера хиннача боарамех дегlаденад. Кхоазткъалагlча шерашка аьккхачунца нийсдича электроэнерги йоаккхилга шозза лакхденнад. Мехка цаl йолча энергетически системах дlаяхийттай Сиберегlен вlашагlтеха энергосистема.

Болх бе йолаллийтай шоаш санна кхы йоаца гидроагрегаташ Саяно-Шушенски, Усть-Илимски, Нурекски, Ингурски, Днепровски, Нижнекамски, кхыча гидростанцешка. Хьалъяь яьннай йоккхагlъярех йола тепловой электростанцеш — Запорожски, Углегорски. Сихха дегlайоагlа атомни энергетика. Болх бе йолаллийтай керда энергоблокаш Ленинградски, Чернобыльски, Курски, Белоярски, Армянски, Билибински атомни электростанцешка. Атомни энергетикага кхоач хlанзара низ бола техника: продукци тела йолаеннай «Атоммаш» — ядерни паропроизводительни установкай керттера поставщик.

Дlахо ч1оагlлуш хьаснай мехка металлурги. Тlехьарча итт шера халкъа боахамга кхаьчад цул хьалхарча итт шера хинначул 460 миллион тонн дукхагlа болат. Кхоачашъяьй машиностроени дегlайоалаяра шерра программа. Цун продукци 1980 шера 1970 шерашца нийсйича 2,7-за лакхъеннай: прибораш арахецилга 3,3-за лакхденнад, вычислительни техника средстваш — 10-за.

Дукхалга а дикалга диллача дикка хоалуш дегlаснай химически мехкдаьттахимически промышленность. Цу доакъой продукци 1971—1980 шерашка шозза совгlа дукхагlа хиннай. Къаьстта доккхий толамаш даьхад минеральни удобренеш хьаеча. Цунца цхьана дегlайоагlа химически производствай ерригa спектр. «Нитрон», «Полимери» яхача йоккхагlъярех йолча объединенеех, Тохски химически заводах, пластмассай Омски, Шевченковски заводех, кхыча дукхача кердача предприятеех хьахул хlанзарча химически индустре дог.

Дlаяхача шин пятилеткагlа цlенхаштта ч1оагlъеннай юртбоахама производства технически база. Ч1оагlъеннай химизаци, лаьтта леладечеи хьайбай боахамашкеи комплексни механизаци индустриализаци елга. Шеррача боарамах деш да мелиоративни балхаш. Уж цхьа моллагlа дараш санна доаца декхараш кхоачашдара дукхагlа хилийтай экономика аграрни секторера капитальни вложенеш. Итт шера уж хиннай 300 миллиард сом совгlа. Уж хул цул хьалхарча итт шера хиннарел 2,3-за дукхагlа.

Юрта боахама интенсификаци яро торо хилийтай — хьыметтел болхлой кlезигбаь боллаце а — хаддаза продукци дукхагlа яккха. Цхьан гектара тlара лаьрхlача дlадахача итт шера цул хьалхарча итт шерашца нийсйича из лакхъеннай 1,3-за.

(Дlаходдар 5-гlча оагlо тlа).

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ XXVI СЪЕЗД

НОВКЪОСТА Л. И. БРЕЖНЕВА ДОКЛАД

(Дlахьодар. Доладур 2-ча, 3-ча, 4-ча оагlон тlа).

Интенсификаце кхьйола эффект — юрта боахам тешшаме чlоагlа хилар. Тlеххьарча пхе шерах вдоъ ьяттув боацаш хиннадале а юкъера лаьрхlача шера даьккха ялат 205 миллион тоннага кхаьчад. 1980 шера гулбаь боазби итт миллион тонн гаргга хиннаб. Бlарча хьайцача нйслагlчен иттлагlчен пятилетка царел хьалхагlарча шиь пятилеткерчул 272 миллиард сом дукхагlа юртбоахама продукци яькхай. (Тlоараш тох).

Цу дерригне маlан, новкъостий, парте, юртарчех цунца дувзаденнача доакъойн берригача къахьегамхой дукхача тайпарен де лерхlачоа тlаберзабаьн болча балхах, — юрта боахам дегlабоалабара тlаберзабаь болча балхах дикка ховлуш пайда боалаш хилар да.

Советски пачхьалкхен экономически яца дегlабаро торо хилийтай кховзткъе иттлагlча шерашка халкъа хьал-торо лакхъяра йола шерра программа кхоачашъе. Алапеш, пенсеш, пособеш, н. кх. дl. тlатохара йола пачхьалкхен юкъара мероприятеш чакхъяхара 32 миллиард сом хьожадаьдар. Хlаьта цу тайпара хlара мероприяти вайна керттера барех болча лостаме — советски наьха вахар дикагlа хилийтара — реальни, белгала орда хlама да. (Тlоараш тох).

Тlатехад эггара кlезигагlа хинна алапеш, халкъа боахама дерригача доакъошкарча юкъерча бовраме алапеш телача болхлойн гlулакхерча наьхен ставкашц окладаши. Юкъера лаьрхlача бетта телаш дола алапи 1980 шера 168 сомал тlехдаьннад, хlаьта 1970 шерацa нийсдича 1,4-зза лакх а деннад. Кхы а йоккхагlча темпаех дегlаденнад колхозхошта къахьегамах луш дар. Шозза гаргга лакхденнад потребленe общественни фондашкара телари льготаши.

Нйслагlчен иттлагlчен пятилеткашка тlатехад эггара кlезигагlа хинна болхлой, гlулакхерча наьха, колхозхой пенсеш. Тоадаьд Сийлахь-боккхача Даймехка тlем тlа дакъа лоацаш хиннарий вахара материально-бытовой хьалаш. Пособеш тела йолаьяь кlезига lалашбеьча дезалашкарча бераштa. Тlатехад вузий студентий, юкъерча специальни дешара заведенейн технически училищайн дешаркой стипендеш. Хьалхарча пхе классерча дешархошта мах боацаш учебникаш тела доладаьд.

Юкъарчал доацаш вахара боврама доагlаш хlама да халкъа эша товараш арахецилга. Кховзткъе иттлагlча шерашка уж арахецилга цун хьалхерча итт шерацa нийсдича шозза гаргга лоакхденнад. Хlаьта а укхаза, баха нах кхачанца lалашбеча а санна, йолаш я лоахкъа чlоагlагlа йоашхаш ая юкъаргйола проблемаши деиза дисараши.

Кховзткъе иттлагlча шерашка хьалдьаьд кховзткъелагlа шераш долалуча хана хиннача нах чубахача цlеной еррига городской фондал дукхагlа площадь йола наха чуlе цlенош. Наха чуlе дукха цlенош хьалдеш хилар — из, новкъостий, социальни даькъе вайна карагlдаьнне доккха хlама да.

Цу тайппара, парте экономически стратеге керттера целехой дош леррагlа чакхдоаккхаш да. Укхаза уттеш доаа декхараш мелла чоалхане дале а парте белгалбаь никъ нийсса чакхбоаккхаш ба.

Бlарча хьайцача 70-гlа шераш мехка, еррига союзни автономни республикай халкъа боахам дегlабоалабоча баьнха боккха гlа санна лархlа мегаргдолаш да.

Дlадахача итт шера итогаш дукхагlча даькъе иттлагlча пятилетка итогашца белгалйоалйш я. Карагlдаьннар хьахьокх дlахойодача таблица.

НИСЛАГIЧА ПЯТИЛЕТКАЦА НИЙСДИЧА ИТТЛАГIЧА ПЯТИЛЕТКЕ СССР ЭКОНОМИЧЕСКИ СОЦИАЛЬНИ ДЕГIАЯРА КЕРТТЕРА ХЬОКХАМАШ
(Юкъера лаьрхl ча шерий боврамаш, вlаши нийсдета маьхашца лаьрхlача млрд. сомаш)

	IX пятилетка	X пятилетка	X-гlа пятилетка IX-ча пятилеткаца процентаца нийсъяча
Валови общественни продукт	769	999	129
Потреблениеген накопленеген дlаяхийта къаман доход	329	409	124
Потреблене производственни йоацача гlишлоштен хьожаеьча къаман дохода ресурсаш	258	325	126
Промышленноста продукци	438	581	133
Юрта боахама продукци	113,7	123,7	109
Капитальни вложенеш	96,6	126,8	129
Транспорта дерригача тайпай грузооборот (млрд. тонно-километраш).	4625	5833	126
Розничи товарооборот	191,4	246,1	129
Потребленe общественни фондаш	78,6	105,4	134

Цу итогий социально-политически маlан КПСС ЦК-на гу экономика тешаме дегlаяра ларда тlа общественни гlулакхий еррига система, вай вахара социалистически хьесап дlахо эргадоалаш тоалуш хинна хиларах. Карагlдаьннар — итташ миллионаш болча наьха хьинаре къахьегам, партийни организацей, халкъа депутатий Советий, профсоюзий, комсомола хьинаре болх, йоаржаь социалистически их бахьан долаш хьахиннар. Хlаьта тахан, дlадахача шерашкахьа юха а хьежа дизза бахьан а долаш ала йиц я вай: lалаьмате боккха болх баьб. Чlоагlагlа, йlаьхагlа, хозагlа хиннай вай сийлахь-йоккха Даьхе! (Дlаьхдаь тlоараш тох).

Советски халкъа карагlдийначча боккъонца долча исторически хlамай боагlача тайпара хам а беш КПСС Центральни Комитета къаьгга гу халонаш, кхоачамбоацараш, къоастаяза йола проблемаш а. Белгалдаь дерригa мулаш даха тарденнадац. Цхьайолча министерстваштен предприятешн кхоачашъяьяц шоай планаш. Халкъа боахаме хlаиз а йолаш я готтa моттигаш диспропорции.

Бахьанаш укхаза тайп-тайпара да. Царна юкъе — объективни, вай лоlамах тийша хlама доацаш хинна дола гlулакхаш а. Планироване доал дарех даькъе дакха дигlуларш а. Дукхача партийни организацей боахаман кулгалхошен доагlар кхоачамболаш хьацадехар, дисциплина телхаар, хlамана доал ца дар а. Хlаьта, бакъдар аьлча, эггара керттера бахьан латт гlулакха динал а ца уттаеш дукхал хьалхарча плане уттаьча хана хьахиннача юкъерие. традице, оамала из хlана а бизза дlабанхкаша хиларш.

Из дерриге а чlоагlа доаша дийнад КПСС Центральни Комитета Пленумашка. Тlанийнаь тlехьадуса доакъоши зеньяши тlехьакхеара тlаерзаь хаьдда йола решенеш. Хlаьа де деза гlулакх да. lоаль опыт лархде а лоацаш экономика дегlайоалаяра новкъа йола духьалеаш кхы а чlоагlагlа тlатеllа дlайоаххилга. Цу гlулакха болаш ба алхха цхьа никъ — доагlар чlоагlагlа хьадехилга, эффективнегlа болх бе lамалулга, эффективнегlа боахама доал делга. Из lилма атта lоамалуш дац. Бакъда вай, коммунистaш, тlатеllа а де лерхlачунга кхача гlерташ а хlама хьадеш нах ма дий. Цу наьнь тlа даьннад вай, хlаьта цу тlара а даргдац. (Дlаьхдаь тlоараш тох).

2. 80-ча шерийн цхьайтталагlча пятилеткан халкъбоахама актуальни проблемаш

Новкъостий! Цхьайтталагlча пятилеткан деаткъалагlча шерийн декхараш шерра дlаладаь да «1981—1985 шерашкей 1990 шерага кхаччалцен СССР экономически социальни дегlайоалаяра керттерча лостамий» КПСС ЦК проекта тlа. Из кийцача юкъе дакъа лаьцад бlаьн ткъаьн цаl миллион совгlа саго. Проект болхлой классо, колхозни ахархоша, интеллигенце йизза мога а я хьаллаьцай.

Документа чулоацам, тоабергболь, из цеко йоацаш да, дукха пайдане предложенеш, тlетохараш, тоадараш юкъедихьад. Мукъа би соне Керттера лостамаш дуццача юкъе дакъа лаьцана берригача новкъостаашта, коммунисташта, парте боацараашта съезда трибуна тlара баркал ала. (Тlоараш тох).

Парте социально-экономически планашца дай санна хьашт долаш миллионаш бола къахьегамхой хилар, пачхьалкхен гlулакхий йоакхо еш уж хилар советски строя боккъонца йола демократиях хьахьокхаш хlама да. Из — вай планаш толаме кхоачашъергхилара бола боккха тешам.

80-ча шерий башхалонаши цхьайтталагlча пятилетка керттера декхари

Мехко керда итт шу дlадоладаьд низ бола экономически lилма-технически потенциал, кийчъьача, гlулакха мутlахьа йолча кадрай дукхa миллионаш дола эскар ший долаш. Цунца белгалйовлаш я вай тороши. Цунна цкъана дегlадоагlа эшараш, лакху халкъа боахамга лергlа болх байтара санна дегlаухача дlадехарашца советски нах lалашбара а оаш йолча вложеней боарамаш.

Шоана ховш ма хиллара, 80-ча шерашка экономически дегlаахар чоалхане хулийтаргдола дукха фактораш хургья. Царех цаl — къахьегама ресурсаш тlакхетилга кlезигдар. Шоллагlьар — Малхбоален Къулбаседен кариерзаарца дувзаденна дlадохийтар дукхагlа хилийтар, хlаьта нитте гонахьара lалам лорадарга дlадохийтар лакхдалаза а ца доалаш лакхдалар. Цунна тlатохе доагlа овлангара хувцамаш де дезаш кlезига а йоацаш къаьна предприятеш хилар. Хlаьта тlехь-тlехьагlа дукхагlа хулаш долча экономикана эшарел тlехьадус наькъаш, транспорт, бувзам. Долче, укхаза а цlенхаштта низаш, дукхa средстваш эш.

Керттерча лостамий проектана юкъедахад парте экономически стратеги преемственность йолаш хилар. Цу тlа теркалдаь да мохк дегlабоалабара дола хаьдда хьалаш а. Духхьал цу тайпара белгалдаь да экономически дегlаахара де лерхlараши уж кхоачашдара керттера наькъаши.

«Цхьайтталагlча пятилетка керттера декхар да, — йоах проекта тlа, — халкъа боахам тешаме, тlа-тlа дикагlа дегlабоалабара, lилма-технически прогресс еллек экономика дегlаяр интенсивни наькъ тlа доаккхаьллен сихдара, мехка производственни потенциалах кхы а дикагlа пайда эцара, ресурсий дерригa тайпаш массе тайпара кхоадарен балха дикаx тоярен ларда тlа советски наьха хьалторо дlахо айяр lалашделга».

Йолаш йолча расчеташка хьежжа потреблениеген накопленеген дlайохийта къаман доход 1990 шерага кlезигагlа яле а 1,4-зза лаккъе езаш я. Хетаргахьа нитта дегlайоагlаргъя капитальни вложенеш а. Цхьайтталагlча пятилетке къаман доход 18—20 процент дукхагlа хилийта лерхl, промышленноста продукци 26—28 процент, юрта боахама продукци — 12—14 процент. Пятилеткагlа еррига капитальни вложенеш 711—730 миллиард сома бoараме хилийта лаьрхlа я.

Дерригa халкъбоахама декхараш — производственни а социальни а дараш кхоачашдара шеко а йоацаш хилаза даргдоацаш хlама да еза-йоккха индустри дегlайоалаелга. Къаьстта из доагlаш да цун базони доакъошта, эггара хьалхарча аргlагlа — доагора-энергетически тарии. Цифраш ювцаргьяц аз — уж шоана йовзаш я. Са безам ба доагора-энергетически баланса структура тоаяра дола декхар тlехь-тlехьагlа актуальнегlа хулаш доагlнка алкха белгалдаккха. Доагора юкъера мехкадьтта дакъа кlезигле деза, цунна метта гази кlори боага а беш, сихагlа дегlайовлае еза атомни энергетика, цу даькъе сихача нейтронний реакторaш а йолаш. Хlаьта, бакъда, энерге принципиально керда источникаш дlахо леза еилга вахаро дlадехаш хилар, термоядерни энергетика лердаш хьаелга царна юкъе а доагlаш.

Экономически политически лоархlам бола керттера декхар санна къоастаде дезаш лерхl аз Сибарегlара газ йоаккхилга сихха дегlадоаладар. Малхбузенсибарегlен регионера газ йоалла моттигаш шоеш санна кхы йоацаш я. Царех эггара йоаккхагlъяр — Уренгойски — белгала я дукхача шерашка мехка чурча гlулакхий санна, нитта экспорта а. Цу даькъе — капиталистически мехкий яр а йолаш, кхоачамаш lалашде могаргдола lалаьмате йоккхий запасаш цига хиларца. Малхбузен Сибарегlа гази мехкадьттан доаккхилга, мехка Европейски даькъа тlа уж дlаухийтилга цхьайтталагlча, хlаьта шийтталагlча а пятилеткай энергетически программа лоархlаме звеньяш хургйолаш хlама де деза.

Нитта я парте Центральни Комитета установка, хlаьта, со теш, из съездо хьаллоацаргхиларах. (Дlаьхдаь тlоараш тох.).

Вай дот доахаш да, из проект кхоачашъеча, атомни энергетика дегlайоалаеча лацаре нийсса из хьашт долаш долча социалистически мехкаша дакъа лоацаргхиларах. Из боаккхача лоархlаме хургдар еррига вай содружества.

Перспективага а хьожаш лергlа кийчде деза Канско-Ачински бассейнерга кlорай ларда тlа синтетически кочча доагор хьадарах дола дош.

Кердача пятилеткагlа йоккхий ассигнованеш хьожаю **металлурги** — lаьржа а сийрда бесаш дар а — дегlайоалаяра. Вай, бакъда, керда металлургически мощносташ болх бе йолайолийтаргья. Бакъда метала дефицит дlаяккхара болаш ба кхы тайпа никъ а — хьадеш долчох кхы а кхетампен биззагlен пайда эцар.

Металлообработке доадери отходаш алхха ахаш кlезигйир а lаьржача металлий кийча прокат 10 процент дукхагlа арахецара нийсса хургдар. Кlезига резерваш яц — металлургена шийна чуха отходаш, хlаьта нитта мух дуийташ метала доадар кlеаигделга. Мехка боарамах лаьрхlача мел йоккха эффект хургьяр станокийн оборудованеи доаал кlезигдаро, металлан металлоизделейн дикал лекхьяро е. арга вай, метала заменителаш арахецилга шердаро? Укхаза йолаш я вай lилмахошта, конструкторашта, рационализаторашта болх дlабоарикабе моттигаш. Бакъда, цу дерригнешта а эп вложенеш, низаш, хаьдда хе. Бакъда, хаддаза метала дукхагlа арахецара эшарел дукха кlезигагlча боврамех.

Керда пятилетка гlишлоненхошта йола цlенхаштта эказмен хургья. Цул цай тайпара белгалю — эггара дукхагlа кхы тlа продукци арахеца, готтa моттигаш дlаяха могаргдоле предприятеш сихагlа хьаль хьарен болх бе йолаяйтарен массе а оагlорахьара низаш кlезигlтохар. Из никъ лаьцаб вай, цу новкъа лорзагlа ца доалаш дlадаха а деза.

Лаьрхlа буца беза **транспорта** болх. Транспорте хьалайна проблемаш цlенхашттан йоккхий хилар теркал а даь оаха вывод яьй алхха дукхача хана лаьрхlача комплекси программа ларда тlа мара уж къоастаюргъяц аьнна. Цу тайпара программа кийчъелга кхоачашде лаьрхlа да Керттерча лостамаш тlа.

Еррига грузооборотех ахал совгlа яр машинилькъашта боагlаш я. Йолаеннача пятилетке уж дегlадоаладарга дlайохийта ассигнованеш 30 процент совгlа лаккъе лерхl. Цо торо хулийтаргъя дlа-юха лелача состава модернизаш е, наькъа боахам тоабе. Лоархlам болаш да станциоши наькъаш дегlадоаладара теркам тlабахийтар — из наькъий пропускной низ совбакихара йола кхом беш а сихагlа болх лелийтара а йола средство я.

Программа тlа хила деза машинил ькъа, автомобильни фегарчен, форден додача хини, трубопроводни транспорта дерригача тайпашта чlоагlагlа координаци елга. Энергетикан бийдалеш беаш Малхбоалехьа йохаш хиларо дlадех Сибарегlен Гlаьнарча Малхбоален наькъаш, трубопроводаш, аэропорташ дегlайоалаелта сихдар.

Дукха кхьйола проблемаш а санна мара ше цхьаькъа къоастае йиш йолаш яц транспорта проблема. Транспортага дlадодар кlезигделга — дукха пачхьалкхен юкъара декхар да. Из кхоачашдарга бода никъ — производительни низаш дикагlча тайпара дlанийcделга, мовхьаш лелийтара йола оптимальни схемаш кийчъелга, вlашдухьал новкьаш кхахьийтар дlадоаккхилга.

Хlаьта, бакъ ма дий, пассажираш дlа-юха кхувлилга цlенхаштта тоаде дезаш дола — расписанеш телхаелга геттара кlезигделга, вокзалаш аэропорташ кхы а комфортабельнегlа хулийтилга, гlулакхаш дара юкъара культура лакхьелга.

КПСС Центральни Комитето энергетика, металлурге, еза-йоккхача промышленноста кхача доакъой еррига болхлой, гlишлоихой, транспортникаш тlаьхьех керда пятилетка хьинареча, инициативни болча къахьегамца — Даьхе тоаяра болча къахьегамца белгалъяккха! (Дlаьхдаь тlоараш тох).

Новкъостий! Хlара отраслена хьалхашка латт ший актуальни декхараш специфически проблемаши. Бакъда, йолаш я халкъа боахама еррига сфераш чулоацаш йола проблемаш, хlаьта царех керттера яр — дегlаахар дукхагlча даькъе интенсивни хилара наькъ тlа доаккхилга чакхдаккхар.

Экономикала интенсификаци елга, цун эффективность лакхьелга, нагахьа санна из формула практически гlулакхий меттала яьккхача, латт эггара хьалха производствах хьахулаш дараш цунах дlадодар доагlачул сихагlа дегlадоагlаш хиларах, производстваш дикка кlезигагlа ресурсаш юкъе а кхуйлаш дукхагlа хlама хьаде йиш хилараx. Из декхар кхоачашдара тlаерзае еза планировани, lилма-технически структурни политика. Эффективность хилийтара болх беш хила еза боахам лелабара методаш, доал дара даькъера политика. Мукъа ба сона цу тайпара оттадаь дош вай партийни съездо дизза могадергхиларах дот тийша хила. (Дlаьхдаь тlоараш тох).

Съезда делегаташ СССР Министрий Совета Председатела нов. Н. А. Тихонова 1981 — 1985 шерашкей 1990 шерага кхаччалцен СССР экономически социальни дегlайоалаяра керттерча лостамех йолча докладага ладугlа а из юкъа а езаш ба. Сай оагlонгахьара принципиальни тайпара йола, дlахо йодача пятилетке санна дlадоладенна бlарча итт шу чакхдаллалца а вай экономически политикина лоархlам болаш кургйола цхьайола уйлаш дlайоаца биза бар са.

Биззагlа, дикагlа пайда эца производственни потенциалах

Халкъа боахама юкъе эза я, ма дарра аьлча, lалаьмате йоккхий ресурсаш. Цкъа белгалдаь lийна дац продукце дукха лоархlаме тайпаш хьадара, цу даькъе мехкадьттен болатн, цементи минеральни удобренеши, кlаи боамбин, магистральни электровозаши тепловозаши долаш, Советски Союз дунен тlа эггара хьалхарча моттиге яьнна хилар. Дунен тlа эггара йоккхагlйола станочни парк я вай. Кхыча мехкашкарчул дукхагlа ба вай инженераш. Из дерриге а, новкъостий, доккхал де мегаргдолаш да.

Бакъда, доккхал дара нийсса чlоагlагlа бехкетокхане хилара йола уйла йолаш а хила деза. Советски халкъо хьаьнча lалаьмате йоккхача потенциалах дас санна гунах пайда эцара, доагlар дизза хьалуш цунга болх байтара бехкетокхаме хила.

Дунен тlа дикагlйолча хьокхамашна нийсдича къаман дохода единицага вай дlаухийт дукхагlа бийдали энерги. Тlаккха йолаш я-кх хlана йолаш йолча ресурсех юкхера а хьахулаш йола продукци дикка дукхагlа арахецара йола торо.

Кхы а дикагlа, кхом беш металлех пайда эцарех хьахургдолчох аз дийцад. Из дизза доагlаш да практически лаьрхlача ресурсай дерригача тайпашта — пуда, хьу е гlишлой материалаш уж яле а. Хьанцагда вай масала, мехкадьтта. lалаьмате йоккхий тороеш йолаш хlача из лаьттан чeнашкара из хьалдоаккхилга лакхдар. Геттаол дукха пайда бела тарлу двигателаш аргаьхка тоарах, автотранспорт дизельни газовни доагора яккхаpax.

Кердача тайпара, хетаргахьа, хила деза бlарча хьайцача добывающи отраслешнара гlулакхаш. Царга кхоч тахан а капитальни вложеней доккха дакъе, хlаьта бийдали энергоносителаши дукхагlа эцаш ма хургйий. Долче, берригача халкъа боахама толамаш дукхагlча даькъе добывающи промышленноста эффективность лакхьярах тийша хургда. Цунга боди никъ — lилма-технически прогресс сихьяр, пайдане орхалаш комплексагlа, кlоарга чекхдахар, цхьалагlа пайда эца ресурсаш кхы а шерагlа юкъейоалаяр.

Уж декхараш актуальни хилар дувзаденна да укхаза хувцар юхаметтаоттаде йиш йоацача рузкъанех хиларца. Царех нийса, хьурмат деш пайда эцара бехкетокхаме да вай хlамарча тlехьенна хьалхарча хинна из lеш хургйолча тlехьенашта хьалхашка а. Из дицалийта цхьанне а бокъо яц.

Йоккхий тороаш хьаелл производственни мощностех — машинех, оборудованех, транспортни средствах пайда эцилга тоадаро. Цеца латтилга кlезигдар, сменноста коэффициент лакхьяр, энергеней материалаштен кхоч беш йола технологически схемаш хьаяр — цу гlуллакхашта тlадерзаде деза низаш.

80-ча шерий хьалашка къаьстта чlоагlа лоархlам болаш да къахьегама ресурсаш хьурмат деш, кхом беш лелаяр. Из — чоалхане, экономически, технически, социальни, кхетам балара тайпара дукха декхараш кхоачашделга дlадехаш хlама да.

Мехкага долаш дар кхом бара, кхы а биззагlен дикагlен пайда эцара тlадерзадаро дlадех боахама доал дара дукхача дешашка кердача тайпара хьожилга. Масала, из да доагl-доагlача доакъой «лакхера этажаш» эргаьхка тоаен чlоагlъен еза яхилга: металлурге йиьлагlа передел оалаш яр, гlишлошъечара отделении балхаш, яйгача промышленностера чакхйоалаш йола производстваш. Дукхагlча даькъе царел белгалйоал продукце дикал, хlаьта оцхьайолча хана дукхал а.

КПСС Центральни Комитета дукхача Пленумашка белгалдаьхад: вай дlахо хьалхашкахьа дахар тlехь-тlехьагlа боккхагlча боараме йолаш йолча еррига ресурсех — къахьегама, керттерча фондий, доагорен бийдален, кхашкарен фермашкарен йоахача продуктай ресурсех кхетамца, эффективни пайда эцарах тийша хургда.

Вай, новкъостий, хlанз низ болаш да эггара доккхагlен чоалханеи дола декхараш кхоачашде. Бакъда экономически политике керттера дар хинна дlаотт чоалхане доацаши хlара денна нийслуши да аьнна хеталуши дар — общественни рузкъана дас санна доал дар, вайга долаш мел долчох биззе, дикагlча тайпара пайда эца хоаш хилар. Цунна тlаерзаь хила еза къахьегама коллективай инициатива, партийно-массови болх. Цунна тlаерзаь хила еза технически политика а, капиталовложеней политика а, плановийн отчетни хьокхамий система а.

Парте Центральни Комитето съезда делеrаташ тlахьех хьатlайоагlача хана йола КПСС экономически стратеге лоархlаметlанча принципех цаl хиларах тарра из вывод чlоагlъе. (Дlаьхдаь тlоараш тох).

Кхом беш хила еза экономика — нитта да хано дlадехаш дар. (Тlоараш тох).

Халкъа боахама дерригa доакъош lилмани техникан хьаалхалаттача мулашка даха

Деаткъалагlча шерашка халкъа боахам дегlаухаргболча хьалаша кхы а чlоагlагlен тlагlерттан дlадех lилман-технически прогресс елга сихдар. lилман боккха лоархlам хиларах саг тешаме везаш хlама дац. Коммунистий партена хетачох, керда общество хьалъяр цхьанкха дига а хила йишьяц lилманца мара.

СССР lилмай Академе лоархlами бехктокхами дlахо а лакхбара, lилмай тохкамий еррига система вlаштlехьйоаккхилга тоадара тlехьа я КПСС Центральни Комитет. Из система хила еза эше дикка чlоагlа хувцалуши дерригa чулоацаши, хlама деш йоаца лабораторени институташ ца лоаши. Чlоагlагlа терко е еза lилман эпарий, lилман учрежденеш lалашъе еза оборудованеца приборашцеи, шеръе, еза экспериментальни производстваш.

Мехка чlоагlа эшаш да теоретически проблемашта разработка ирца цхьаьна производстве боккъонца дола революционни хувцамаш де низ кхоачаш, керттера халкъбоахама дешаш къестадара, открытеш ара тlадерзадаь дола «докхача lилмо» тlаухийта низаш.

lилманхоша эггара дукхагlа терко е езар практически декхараш хаьдда белгалдар, — эггара хьалхарча даькъе из гlулакх де дезараш я планированаи юкъ боахамний органаш, lилмани техникан Пачхьалкхен Комитет.

Цунца пхьена lилма пе а хила деза массаза «сатем боабеш» малагlча участкашка да гlулакхаш сона латтеш, тlехьадусаш, знаней хlанзарча бoврамо сихагlа, толамца дlахьалхашкахьа ахa тороаш мичахьа лу хьа а хьокхаш. Уйла е езаш да из болх управлене механизмах дlакъаста йишйоаца дакъа а даь дlаоттадара.

Тахан хоадамболаши эггара лоархlаметlен йола участок я lилман открытеш изобретенеш юкъехкувлилга. lилман-тохкамен проектно-конструкторски балхаш — айххагlа вlашикоза деза — производстваца экономически а организационно а. Цу даькъера башха-дика масалаш долаш да вай — Москвера ЗИЛ, Ленинградера ЛОМО, «Электросила», Киевера Е. О. Патона цlерагlа йола институт, кхы дукха яраш.

Цхьабакъда, хlанз а тlехьа кlезига моттигаш кийелаш перспективни разработкаш кареерзаеча да йишйоаца мело еш, — дуцар хаддаза болат чудеттачара е порошока хьисапе металлургех, хаддаза йола ток дlаухийтача уникальни линеех е чlоагlа искусственни хьоасий хьадечара гlулакхех дале а. Дlадолвдаьраш воаш доллашехьа а цхьаьца йолча хана вай хьаллле кхьчарга кхоачийташ хилара бахьанаш малагlаш да ха деза, вай воаш хьае йишйола техникен технологии, дукхагlча даькъе дукха дикагlа хьае йишйоллашехьа а дукха ахча доаду вай доаэол арахьара из ийъеш.

Кердача тайпаех йола продукци хьаяра, керда, дикагlйола технологи юкъейоалаяра ведомствай, предприятей, институтий кулгалхоех хlаранегара хьадехаш дар лакхде деза. Кердадар юкъелоаладара йола процесс хаlагlа, мелагlа, lаткъеш хулийташ мел дар дlадаккха деза. (Тlоараш тох). Уйлаша хьанхеллар, lилмахойн конструкторийн къахьегамах хьахиннар сихагlен дикагlен карадерзадара чlоагlа хьашт долаш хила еза производство. Уж декхараш кхоачашдар, боккъалдар аьлча, хала доацаш дац, цо дlадех къаьнна оамалаши хьонхамаши дlадоаккхилга. Хlаьта из чlоагlа эшаш да мехка, халкъа, вай кхоачашъя.

Цхьаьнха да — из да продукце дикаль боарам айбара дlадехаш дар. Из эггара лакхагlа хила беза аьнна хет сона. Дунен, Даймехкий дикагlйолча образецашта нийсса — кхы кlезигагlа из хулийталга вай де йиш а яц е раьза хила йиш а яц. Цунга кхачаре ше lомавала веза, из кхоачашде дезаш да, хоадамболлаш кхьа мел денлар, тlехьа мел дисар, вахаро ше даьй мел даьр дlа а доаккхаш. (Тlоараш тох).

Кхы а цхьа дош. Вай воашта хьалхашка оттадаь декхараш кхоачашдеча хана, кхы ла мегаргдолаш дац цхьадолча доакъой айгача, кхачан, медицински промышленноста, юртбоахама, машинашъеча кхы дола тайпаш хьадеча lилмани конструкторски базаш тlехьаюсаш хилар. Хетаргахьа, тайп-тайпарча доакъой lилмани конструкторски база вах бара бола болх бе боагlар lилмай Академи. lилмани техникан йолча Пачхьалкхен Комитет, министерстваш, lилман низий йоазаш йолча перегруппировкага хьежжа предложенеш юкъе а хьош. Вай теша мегаргда укхаза доакъошкара новкъостал хургхиларах, къаьстта низ болча lилман базашкара, цу даькъе оборонни чаргара а хулаш.

Лоацца аьлча, новкъостий, производстваца lилман айхха интеграци хилар — хlанзарча хано тlагlертта дlадехаш дар. КПСС Центральни комитет дог тийша я lилмани техникан деятелаша, инженерашеи проектировщикашеи, доакъойн производствай кулгалхоша цу дlадехачун даькъе боврам тlа латтара шоай низ мел кхоачаш дергхиларах. (Тlоараш тох).

lилман технически прогресса лардий ларда а хинна дlаоттад lилма дегlакхувлилга. Бакъда, кердачох шерра наlараш елла могаргда хьалхарча даькъе **машиностроенеи**, lилмани инженерийн уйлаша хьанхоллаш дола толашагlдар, мело а ца еш карадерзаде, лакха эффективни, тешаме машинаш, приборaш, технологически линеш хьаеча юкъедоаладе деза машиностроене.

Боккъонца йола революционни тороаш хьаелл миниатюрни электронни управляющи машинаш, промышленни роботаш хьаяро а юкъейоалаяро а. Эггара дукхагlа пайда чlбе беза царех.

Тахан, хlанзчул пхи шу, итт шу тlехьагlа хургдолчунга а хьежаш, вай дицалийта йиш яц, мехко тиъаь цхьоагlа бlаьшере дlайолаергйола халкъбоахама структура духхьал цу шерашка а а йолаь хьергхилар. Цо чулацаза кердача общества керттера белгалонаши идеалаши, прогресс еча хьалхалаттилга, lилманен производственен интеграци яр чакхдоахилга, творчески уйлаштен творчески къахьегаман юкъе йоаргйоаца союз хулийтилга. (Тlоараш тох).

Халкъа хьал-торо лакхъяра керттера лостамаш

Новкъостий! Бlарча хьайцача цхьайтталагlча пятилетке, деаткъалагlча шерашка парте хьалхашка оттаю дlахо а халкъа хьал-торо айъяра йола шерра программа. Цу программо юкъеоз советски наьха вахара еррига оагlонаш тоелга — потреблени, чуlа фусамаш, культурех салоlилтен, къахьегамен бытен хьалаш. 1965 шера къаман доходе потреблене фонда лоаца дакъа лакхде лерхl 77,3 процентага кхоачаш. Дагадохийтаргда аз 1980 шера 75,3 процент хиннилга. Белгала дегlайоагlаргъя потребление общественни фондаш. Наьха балхах дола алапеш, царна кхы еш йола выплаташ, льготаш лакхъяра тlаерзаь йола централизовании мероприятеш чакхъяхара пятилетке хьожаде лерхl 16 миллиард совгlа сом. Пенси дала ха хьатlаоттарцен инвалидностагlен болхлошта, гlулакхерча наха, колхозий членашта эггара кlеенгагlа луш хинна пенси лакхдергда. Хlаьта нитта кхыдола балхаш дергда дlахо наха социальни lалашо елга тоадара. Бераш долча дезалашта пачхьалкхено новкъостал делга чlоагlдергда.

Бетта эггара кlезигагlа эцаш дола алапи 80 сомага кхоачийташ, болхлойн гlулакхерча наьхен ставкаши окладаши лакхъяр санна йола лоархlаме мероприятеш чакхъяха йолае лаьрхlад. (Тlоараш тох). Юкъера лаьрхlача бетта эца алапи 1981 — 1985 шерашка дoкхлургда 13 — 16 процент, из кхоачаргда 190 — 195 сомага. Юкъарча боахамера колхозхошта хулаш йола доходаш лакхлургья 20—22 процент. Алапех йола цхьайола льготаш а шеръе лаьрхlад — цхьайолча малхбоален районашка баьча балха стажага хьежжа ахчаш тlатоха, районни коэффициенташ юкъейоалае.

Кхетадеш ма хиллара, къахьегамхой вахара боарам лакхбелга духхьала ахчан доходаш лакхъяр тlа социйташ дац. Хlанз, КПСС Центральни Комитето лерхlачох, хьалхарча плане оттадаь декхар да нах кхачанца lалашбар, хlаьта нитта халкъа хlара денна эшача промышленни товарашца lалашдар тоаделга.

Укх тlеххьарча пятилеткашка кхачан продукташ хьаяр дегlаихад. Цунца цхьана, парте Центральни Комитета, КПСС ЦК Политбюрона хlара республикера, хlара областера хьал дика довза а довзаш кхачанца нах lалашбеча халонаш нийслуш хlанз а тlехьа моттигаш хилар. Бlаргагу. Цунца дувзадена чурча ресурсайн, нитта доезал арахьарча торговлен чотагlа де дезаш дараш да а даьд деш а да.

Оалангара дена проблема кхоачашъяра мегадаьд лаьрхха йола **кхачан программа** кийч ца йича аргйоацаш лаьрхlад. Цо lалашде деза дикка дукхагlа юртбоахама продукци йоаккхилга. Юрта боахам цун продукци лоаттаеча а чакхйоахача а доакъошца айххагlа кхотабе беза цо. Хlаьта, кхетадеш ма хиллара, торговлеца а. Кхыча дешашца аьлча, цо лерхlар — ма мотта лоацагlа йолча хана наха хеддаза продукташ лоаттаяра доле дей кхар кхоачашдар. Программа кхоачашъяра даькъера болх хlанз мара дlаболабаьбац, цудухьа доккхагlа бахьан да укхаза хьалхашка латтача дешашта терко яра.

Кхачан программа ларда я **дlахо а юрта боахам дегlабоалабар**. Юрта боахаме де дезачи балхий керттера лостамаш белгалдаьхар КПСС ЦК июльски (1978 ш.) Пленума решенешка. Уж хlанз а шоай низ бовза я.

lалашо еча къаьстта чlоагlа цаl тоаваш йолча юртбоахама продукце тайпаш хьадар лакхделга — хьалхара декхар. Аз дуйцар да, хьалхарча даькъе, дулхаха хьайбай кхьйолча продуктехи.

(Дlахьодар 6-ча оагlон тlа).

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ XXVI СЪЕЗД

НОВКЪОСТА Л. И. БРЕЖНЕВА ДОКЛАД

(ДIахьдоахьар. Долалуш 2, 3, 4, 5 оагIонаш тIа).

Цхьайтталагlча пятилетке лаьрхlад доаккхаш дола дулх кхо миллион тоннал дукхагlа хулийташ шера доаккхаш дар 1985 шера 18,2 миллион тоннага дlакхачийта. Хlаьта из эггара кlезигагlа дар да. КПСС Центральни Комитето республикий, крайий, областий партийни организацешка, районни партийни организацешка, юрташкарча берригача къахьегамхошка кхайкарал ду: хьайбай боахам — тахан юртара хьинаре фронт. (Тlоараш тох). Де дезар да, новкъостий, ма мотта тlагlертта, ма мотта инициатива йолаш, эше хувцамаш деш ерригача торонехи кхоачамехи пайда айбеш белгалъяьха планаш дукхьал кхоачашъяй ца Iеш дикка тlехкхоачашъелга.

Керттера халонаш — доакъар ца тоъар. Керттерча лостамий проектах де лерхlаш дар да цхьайтталагlча пятилетке хlара шера юкъера доаккхаш дола ялат 238—243 миллион тоннага кхоачийталга. Кхачан долча ялатаца бизза Iалашбелга ларде а лувцаш, фуражни ялата культураш хьалкхерра керттера низ гlаберзабе беза.

Цар дикъа валовы ялат чуэцача дикка лакхде деза.

Дича бакъахьа да, белгала аьлча, ялата йола хьажкlаш дукхагlа дlаер, хlаьта иштта Молдаве, Украина къулбехьарча областашка, Къулбаседа Кавказе, Средни Азе, Закавказье сои дlаер. Мехкарча дукхахча районашка дика хьалаш да горох, мукх, кек хьалкхебара. Ма дарра аьтча, Iалама - экономически хьалеш тергал а деш, ялат дlадувча лаьттаех дикагlйолча структурага планагlа довлар Iалашделга хьинаре дlадоладе деза ха хьатlаэттай. Цу гlулакха тlехьа лоархlам болаш дола дош ала деза Iилмон специалисташен.

Ялатаца цхьана, боккъал дар аьлча, дукхагlа кийчде деза гlожен кошен доакъараш, белкови добавкаш. Цу цхьан хенна де дезаш дар да хьайбай фу тоаделга а хьайбай продуктивность лакхъелга а, коа тlара оалхазараш леладар промышленни хьисапе дегlаккхувлилга.

Новкъостий, нагахьа санна бlарчача юрта боахамах аьлча, цунна хьалхашка латта керттера проблема я халкъа боахама кхыча доакъошнара яр санна — эффективности дикали лакхъяр. Вай дlахо а хьежаергья юрташта йоккхий финансови материальни ресурсаш, дlахо а хьоргде планагlа из дакъа индустриальни ларда тlа данккар. Хlаьта хlанв халон юкъмоттиг — из да 80-ча шерашка аграрни политике къаьстта белгала доалаш дар — дlахийтача капиталовложенешка хьежжа хьахулаш дар хулийтилга, юрта боахама продуктивность дегlаккхувлилга, агропромышленни комплекса деррига доакъашцара цуи бувиамаш кlоарг а деш тоаделга.

Дувцаш дар да, лаьттах пайда яйбара эффективность тlагlертта лакхъелга, къаьстта мелиорированни дарий а айъеш, машиний, удобреней, доакъарий, ерригачэ культурай хьувкъам лакхбелга. Цо дlадех кадрай квалификаци лакхъяра, Iилма рекомендацей, дунейн Даймехкен опыт Iома а еш пайда яйбара кхы а дукхагlа терко елга. Дувцаш дар да иштта дlахо а юрта боахам техникаца Iалашбелгах, къахьегама овсарла лакхъелгах, юрташка хьайохкийта машинаши оборудовании дукхагlа яхаргйолаши тешамегlен хулийталгах, баьцовгlаш, удобренеш лорара йолча химически средствай дикал лакхъелгах, юрташка гlишлош хьалъяр тоаделгах.

Бухсоццаш аьлча хала да дегlаухаш наькъий сеть, тешаме транспорт, элеватораш, хранилищаш, складаш, холодильникаш, тарни боахам боацаш хилча пайда луш йола агропромышленни комплекси хlанзара юрти хургья аьнна хета. Порядок йоацаш хилча, цу звеньяшка миччахьа хинна тlехьавусаш хилча из Iаткъанаа дисац бухсоццаш хьахулача продукце дукхала а дикала а.

Юрта боахаме хьеш йолча продукце йоарамаща тахан а тlехьа торо хулийт дукхача кхачан товарашца нах Iалашбелга дикка тоаде. Дlахача пятилеткагlа, масала, сагасих шера юкъера лаьрхlача нахага кхоачаш дола баьца дааараш соми дегlаахар дикка мелагlа хилар уж хьалкхедарал. Цун керттера бахьан — уж доадар. Цудухьа, баьцадаараши соми дукхагlа хьалкхебелга дlахо а хьош дедезар да царна транспортировка елга, уж лоаттаделга, чакхдоахилга тоадар. Из дар — колхозийн совхозийн, плодоовощной боахама министерства керттера декхар. Республикай, край, областий, партийни, советски органаш, йоагl - йоагlаш йола центральни ведомстваш керда министерство ма могга хьаллаца декхарийла я.

Ден повестке — ассортимент шеръяр, эггара пайданагlа йола продукташ дукхагlа хилийтар, цар дикал лакхъяр. Хlаьта цо дlадех хlамаш чакхйоахача промышленноста мощносташ дегlаккхувлилга, из хlанзарча, лакха овсарле йолча оборудованеца Iалашъелга. Сона хет цу белгалдаьхача доакъошка дlадохийташ дар кхы а чlоагlагlа хоалуш дегlадоаладелга пятилетни плана тlа оттаде деза аьнна. Тешаш ва со из партен халкъон чlоагlа мотадергхиларах. (Тlоараш тох).

Хlаьта, боккъалдар аьлча, эффективностах тешшаме хьахулаш дар — колхозийн совхозийн балха экономически хьалаш дlахо а эргадоахаш тоаделга да. Массе а йолча планаша, массе а йолча программаша толам баккхар тийша да гlулакх довггlача бесса леладарах.. юрташкарча къахьегамхоша хьаьнала болх барах. Долче, из тийша да моральни материальни стимулировани ира системах а.

Дукха ха йоаццаш КПСС ЦК, СССР Министрий Совета цу дешах бола шерра соцам тlаийцар. Цу тlа харцахьа лоархl колхозийн совхозийн боахама гlулакхашта ца болгlаш цхьабола партийни советски болхлой юкъе гlертилга. Соцам тlа бокъонца ховдам а беш аьннад: республикашта, краяшта, областашта, районашта, колхозаштеи, совхозаштеи оттайойла пхе шера йола хlара шера яр къаста а еш юртбоахама продукташ йохкара лаьрхlа цаl мира йоаца план. Цу цхьан хенна юкъейовлаю дlахача пятилеткагlа юкъера лаьрхlача шера екхачул дукхагlа пачхьалхенга продукци ехкача боахамашта стимулировани яра система. Из бахьан долец бухсоццаш хьахулаш долчунцара материальни стимулий бувзам чlоагlбала беза, къаьстта дикала хьоцхамаш тоадарца а чlоагlлуш.

Чlоагlа лоархlаме да уж лакхе мел дийцараш леррагlа чакхдахар. (Тlоараш тох.)

Социалистически юрта боахама ларда хинна а хиннай йолаш а я колхозашн совхозашн. Цхьабакъда из вlалла а дац, ший доалахьарча боахамий торонаш ма лоархlийла яхилга. Опыто тешал ду уж санна долча боахамаша дулх, шура, кхы цхьайола продукташ йоахача дикка дочкха повкъыстал деш хилара. Къахьегамхой шоай доалахьара сомий бешамаш, огородаш, коа тlара оалхазараш, хьайбаш — вай юкъарча рузкъан цхьа дакъа да.

Наьха шоай доалахьара боахамаш дегlадоаладара кхы тlа а де дезарех лаьца бола соцам тlаэца безилга бакъахьа хийттар КПСС Центральни Комитета. Эггара хьалха хьайбаши коа тlара оалхазараши леладарцара а айбеш подсобни боахамаш леладарцара граждани безам совбоаккхаргбола материальни моральни условеш хьахулийтилга белгалдоанкх цу тlа. Кагийча хьайбашца, доакъарца, колхозхошта, совхозий болхлошта новкъостал де деза. Из доагlаш да ший доалахьа долаш доахап леладеращта, колхозийн совхозийн доалахьара хьайбаш кхаба кийча бараша а. Из санна йола опыт йолаш я цхьайолча республикашка, областашка, из йоаржае езаш а я.

Ма могга хьаллаца дезаш да иштта доалахьара подсобни боахамаш промышленни предприятешка хулийтилга а.

Мукъ ба сона съезда цlерагlа кlоаргга юртбоахама продукци йоахачеи чакхйоахачеи юрта къахьегамхоша, промышленноста болхлоша шоай низаш совдоахаргхилярахи, керда йоккхий коталонаш йоахаргхиларахи теша. (Тlоараш тох.)

Наьха хьал-торо айъяра парте чакхдоахача гlулакхий керттера лоархlам болаш да **халкъа эша товараш хьадар шерделгеи цар дикал тоаелгеи, наха гlулакх дара сфера дегlаккхувлилга.**

Вай уйхаза толамаш даьхар, толамаш кlезига а дац. Хlаьта а партийни съезде кхычоа уйла тlаяхийтача лоархlаме да. Ма харра, шерагара шерага кхоачашъяьц дукха наха эшаш дола товараш хьадара планаш, къаьстта кlадеш, трикотаж, тlоарска кога гlирс, мебель, телевизораш. Дикал лакхъяра, вуст даккхара, ассортимент хилийтара доагlача тайпара хьалхадаьннадац. Цу дерригача гlулакхашка кхы тlехьа а ца доалийташ порядок е еза.

Яйта промышленность хlанзарча оборудованеца Iалашъелга, из бийдалцен материалашцен Iалашъелга тоадар, отрасляна планировани елгён доалделгеи эргадоахаш тоаделга белгалданза дергдац. Тоаде деза яйтача промышленноста болхлой къахьегамен бытовни хьалаш. Товарий ассортименти дикали къоастаеча лакхъе еза торговле роль. Иштта дикка лакхде деза коммунально - бытовой предприятеш технически Iалашъелга, уж йоагl - йоагlача нийсагlа мехка дlа - са екъа еза, царна квалификаци йола кадраш кийчъе еза.

Халкъа эша товараш делгеи гlулакхаш делгеи дегlадоаладара Керттерча лостамий доазонашка оттаяьча программа тlа халкъа лоархlам бу еза-йоккха промышленноста отраслей. Цар хьаду халкъа эшаш долча кхачан доацача товарех аханел совгlа дараш.

Дукха ха йоаццаш дийшай химически промышленноста доалдара структура. Из ал дувцача деша юкъарчал доалаш доагlаш да. Вай хьежк кердача химически промышленноста Министерствас синтетически кlадаш, хьаьсий, пластмассаш, красителаш, кхы тайпара материалаш хьаеча дикка дlахо яхар, уж эш товараш дукхагlа хьадара, хlаьта керттера дар — эшача товарий дикал лакхагlа хилийтар.

Юкъера а, боккха лоархlам болаш я моттигашкара инициатива. Хетаргахьа, хlара денна халкъа эшараш кхоачашдеча, бахача наха гlулах деча доккха дакъа халкъа боахама цхьанна а кхыча сфере лацац моттигерча торонаша, моттигерча кхоачамаша санна. Дерригача боарамашкарча халкъа депутатий советаша промышленни товараш хьаделгеи дохкелгеи тоадара, гlулакх дара сфера дегlайоаладара хоаданболаш дола гlулакхаш чакхдаккха дергдац.

Шоана ховча тайпара, новкъостий, аргlанарча пятилетка. Керттерча лостамий проекта тlа оттадаьд «Б» группа хова ма хиллара сихагlча темпашца дегlайоагlилга — уж дегlаахара темпаш цхьа кlезига лакхагlа хургья «А» группера ярел. Из дика да. Декхар да боккъонца хlанзара халкъа эшарашка хьежжа дола потребительски товараш хьадари бахача наьха гlулакхаш кхоачашдари.

Из тема чакхйоаккхаш, безам ба алхха экономически проблематина рамкел яра а наьна дош кlезига шерагlа оттаде. Вай дувцараш, — кхачан продукташ, халкъа эша товараш, гlулакхаш ду сфера, — уж дешаш хlара дийнахьара миллионаши миллионаши хулаш болча наьха вахар да. Тикашка, столовешка, прачечнешка, химчисткашка — укхаза хlара дийнахьа нах хул. Фу эцалургья цар? Мишта тlаэц уж. Мишта къамьл ду царца? Мел ха йоаю цар тайп - тайпара бытовой гlулакхаш бахьан? Уж дешаш кхоачашдерга хьежжа наха мах бергба вай балха. Мах бергба цlенхаштаи доагlар чlоаттlа дlадехаши. Хlаьта из дагалоаттаде деза. (Тlоараш тох).

Хlара сага боккъонца йоакхо яр, цуи эшарашкен дезарашнен хьажар — из а парте экономически политика хьалхарен тlехьарен пункт. Аз дагадохийт из дlаьхка а цхьалхен теттара доккха хьисап долаш уйла белгалйоаккхаш: наха эша товараш хьадар, гlулакхаш дара сфера дегlайоалаяр — из парте эггара хьалхара гlулакх да. Иштта цунга хьожаш а хила деза. (Дlаьхдаь тlоараш тох).

Экономикана кулгалдара методаш эргаьха тоае

Новкъостий! Война хьалхашка латта проблемаш кхоачашъяра, вай торонех пайда эцар, дукхагlча оагlорахьа тийша да халкъа боахама доалдара боарамах, планировани управлении яра боарамах. Из, хетаргахьа дика довзу хlара хозяйственнина, хlара партийни болхочоа.

Хlанзарча хьалашка дукхаза лакхлу дисциплина лоархlам, хlара сага бехктокхама лоархlам. Къаьстта — боахамий, советски, партийни кулгалхой. Пачтахьалкхен юкъара хьашташ массе хана лакхагlа латташ хила деза цхьайолча Министерствайн предприятейн хьаштел. Бокъонаш — йоккха йола бокъонаш кулгалхошта тел ма йоагlарен цар уж лелаергйолаш. Хlаьта хlара кулгалхо декхарийла ва массе хана бокхе бехктокхам цийна тlалаттилга дика ца далийта — цунна тешам беннача наха хьалхашкара, партенен халкъан хьалхашкара бехктокхам.

Хlаьта эггара хьалха са ала безам бар, — из ба пачхьалкхен планаш кхоачашъярах бола бехктокхам. План — закон салла лаьрхlай парте массе хана. Из иштта да Лакхехьарча Совето чlоагlъярах хинна а ца Iеш. План — закон да, хlала аьлча из нийса кхоачашдаро мара Iалашдац халкъа боахама болх леррттlа лелабар. Духхьал дlаергда вай; из-бlаргагуш дола бокъонца долаш дар диццала доладеннад. Йоккхача масштабашка лынай планаш кlезигъеш йолча оагlорахьара корректировкаш ю практика. Цу тайпарча практико боахам толхабу, кадраш толхаю, бехктокхам ца хеташ Iомабу уж.

Со кlезига уйла йолаш ва формальни позицеш тlа отта. Хила а мег хила а хул планашта корректировка е езаш йола моттигаш. Хlаьта уж хила еза духхьал цкъа мара ца нийслу моттигаш, кхы хьлаьза дола хьал. Цу тайпарча цхьа наттаьха мара ца нийслуча гlулакхашца каст - каста веттавала вийлача хьахул кхетабеш бола кхерам. Шоай вахар иттача дакхаэ — боккъалдар аьлча, планаш кхоачаш ца ешшехь а хьалха латта премеш яйе гlертарашта каст-каста тоамбар деш дий-хьогl вай.

Хетаргахьа, хьатlакхаьчай плановни дисциплина санна планий шоай дикала а чlоагlагlа ишш хила беза ха. План бокъонца реальни а сбалансированни а хила еза. Иштта бокъонца кхоачашъеш а хила еза. (Тlоараш тох).

Кхы цхьаькха а чlоагlа хьацдола декхар — тайп-тайпарча ведомствай барт ца хилар дlадаккхар. КПСС XXV съезде дийцар цхьан тайпари шоайла бувзамаши долаш йолча отраслей группашта доал дара система хьае еза яхаш. Цу гlулакха СССР Госплане отраслешта юкъера комплексни подразделенеш вlашагlъехкай. Дукха ха йоацаш вlашагlъеллай Малхбузен - Сибарегlен нефтегазови комплекс дегlайоалаяра йола СССР Министрий Совета Комисси, хlаьта иштта СССР Госплане чуйодаш Iеш йола моттиг Тюмене а йолаш межведомственни территориальни комисси а. Из нийса лостам болаш ду гlулакхаш да. Цар гlо ду территориально - производственни комплексашта дикагlа кулгалде, регинальни отраслевойн хьашташ дикагlа чоте эца а вlашн нийсде а. Из санна бола болх дlахо бахьа беза.

Къаьстта ала безам ба объединеяй предприятийн боарйн тlа доал дарах. Шоана ховча бесса тайп-тайпара варианташ, тайп-тайпара схемаш, технай. Дикка йоккхен дукхача тайпарен опыт Iоалай. Хlаьта а цу опыто йоах уж лахар дlахо дахьа деза. Кхетадечох цар юкъара лостам. — объединеяйн предприятейн шоай лоlаме хилар боахамий кулгалхой бокъонаши бехктокхамеи шербар.

Кхетачох, цу цхьан хенна вlаштlехьдаха деза хила доагlа экономически хьалаш, организационна доалдарен отношенеш. Духхьал из де лаьрхlа ба боахама механизм дlахо эргайоккхаш товарахи планироване система тоярахи КПСС Центральни Комитетои СССР Министрий Советои 1979 шера тlаийца соцам. Леррагlа вахара юкъе ихахьа деза уж. Хlаьта цу цхьан хенна дlахо даха деза, хьаlайна проблемаш къеста а еш.

Деррига чуэльца белгалде деза доал дара, организационни структура эргайоахаш товаро ловш дац къаьнадар. Дийна а йолаш дегlаноагlаш йола боахама доал дара организи дlатаръе йиш яц къаьнача, дlаlамаьча формашца. Кхьча тайпара юкъейалае еза боахамий декхараш хувцадаларга хьежжа йола формаш. Иштта мара оттаде йиш яц из дош.

Вахаро хьалхетттача декхарашка дlадех теории экономически Iилмеи дегlаахар, боахамий практикана эшарашта из тарlакххьар. Ерригача вай общества творчески потенциал оарцагlъиккха еза. Центре а моттигашка а халкъа боахама ерригача звеньяшкен ерригача ячейкашкен оттача проблемай гlулакх дика кхетадеш хила беза, дикагlа гуча а йоалаш, йолча торонех пайда эца беза.

Дувцаш дола къамьл исполнительности дисциплинированности майрача инициативацен хlамах дика ца яларцен вlашитардар юкъе а доагlаш йола балха стиль хьакхоллярах лаьца да. Практичности гlулакх корта болаш доккхаре — дика дагалаьцача доккхача хlамаьга кхачарца. Кхоачамбоацарашка критически хьажар — вай хьахержача наьха исторически совлесех Iалаьмате чlоагlа тешарца. (Тlоараш тох).

Новкъостий! Экономикана доалдара дешаш алхха боахама хинна а ца Iеш политически а партийни а да. Дукхача хала деза ховш да: партийни лозунгаш, программаш наха беча балха юкъе яхаш я. Вай е гlерта эргало кlоаргагlа мел хул, яьхад В. И. Ленина. «Цунцара хьашт а санхетаме гlулакх а дукхагlа айде деза, из дакъа даргца хиларах керд-керда миллионаш а итташ миллионаш бола нах тешабе беза». (ППС. т. 42, оагl. 140). Цхьайттлагlча пятилеткана а 80-ча шерашта а парте оттаьча экономически политико хьахьокх советски халкъа керттера хьашташ. Вlашагlкхийтта, наьха творчествацен, инициативацен, низашцен дlайийна цо Iалашду вай общество къахьегамхой хьал-торо хаддаяза айлара наькъа тlара ца йоалаш дlахьалхашкахьа ахар, коммунизмана материально-технически база хьалъяр! (Чlоагlа, дlаьхдаь тlоараш тох).

III.
СОВЕТСКИ ОБЩЕСТВО СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИИ ДУХОВНИИ ДЕГIАЙОАЛАЯР А ПАРТЕ ДЕКХАРАШ А

Новкъостий! ДегIаенача социализма хьалхашка тlа-тlа айхагlа хул экономика прогресса общества социально-политически духовни прогрессацара бувзамаш. Из иштта хиларах КПСС Центральни Комитето массе хана цахаддаш йоакхо яьй советски общества социально - классовни къамаши структураш дегlайоалаяра, социалистически вахара хьисап вай пачхьалкхени демократи эргайоахаш тоара.

1. Социально-классови структурен къамий отношенеши дегIаахар

70-ча шерашка дlахо дахар советски общества **ерригача классаши социальни группаши гергаахар**. Из — ше-ше хинна а йоацаш объективни хинна процесс я. Цу гlулакха йоккха роль кхоач партен пачхьалкхени социальни политикага. Вай де лерхlар — нах классех бекъаргбоаца общество хьаелга. Хlаьта къаьстта белгал а дакгиха ала мегаргда: вай леррагlа, бакъда, тешшаме цу сийлахь-доккхача де лерхlачунга дох.

Фу кlийле я иштта вывод яра?

Общества вахаре лакхлуш йоагlа **болхлой класса** роль. Лакхлуш йоагlа цун дукхал. Хlанз мехка 80 миллион гаргга болхлой ба — къахьегача наьха кхаь даькъах ши дакъа. Долче болхлой класс алхха эггара дукхагlа нах бола класс хинна а ца Iеш къахьегача халкъа дукхагlбараш а хилар. Партийни, профсоюзни, комсомольски комитеташта юкъе, лакхехьарчен моттигерчен пачхьалкхен Iаьдала органашка болхлой тlа-тlа дукхагlа ух. Из геттара нийса де, новкъостий, из гlулакх вай даькъала дувц!

Болхлой класса хьалхле лелаю роль чlоагlъяр, шеко йоацаш, дувзадена да цуи идейно - политически сакхетам, дешар, профессиональни квалификаци дегlаярца. Итт шу хьалха аханел кlезига совгlа мара бацар юкъерен (йиззаа йиззаа йоаца а) лакхарен образовани йолаш, хlаьта хlанз — дикъ дакъах кхо дакъа. Гlадвуг болхлой класса юкъеухача къоначаа наьха профессиональни кийчо елга тоалуш доагlаш хиларо. 60-ча шерашка профессионально - технически дешара системе кхоалагlа даькъерча кагийча нахен мехкарашен мара дийша а дийша специальность караерзаьяц, хlаьта духхьал цхьан итталагlча пятилетке — 12,5 миллион сага, производстве баьхкача болхлоех кхаь даькъах ши дакъа ба. Хувцалуш латт хlанзарча болхлочуи къахьегама ший хьисап а. Из къахьегам тlехь-тlехьагlа дукхагlа интеллектуальни чулоацамо хьалбуъя.

Юрта боахама производствана индустриализаци че ю кlоаргга хувцамаш хулаш доагlа **колхозни ахархой вахаре**. Цун къахьегам тlехь - тlехьагlа гарга боагlа болхлочун къахьегама Юрташка кердача техникаца бувзабенна бола механизатораши кхыбола болхлойи дукхагlа хулаш боагlа. Цудухьа цецволилга а яц юкъерен (йиззаи йиззаа йоацен) лакхерен образовани йолаш бола колхозхой 39 процент хиннача итт шера 60 процент совгlа хилар.

Юрта социальни структурана йоккха влияни ю социалистически доалахьен ши форма гарга кхачаро, пачхьалкхен предприятеша а колхозаша а цхьана дакъа лоаца боахамашта юкъера организацеш дегlаахаро. Кlезига лоархlам болаш дац колхозхой къахьегам вlаштlехьбаккхара цох алапи далара формаш хувцаялар, болхлоштен гlулакхерча вахан оттаьь социальни Iалашон система царла а йоагlаш хилийтар. Цу дерригле, новкъостий, Ленина хьисап даьча тайпара болхлочуни ахархочуни социальни хьала юкъера башхалонаш дlаяхарга дут.

Бакъда, хlанз а тlехьадусаш дола боахамаш вай кlезига дац. Кlезига яц цlеноаш юхаде дезаш, эргаяха езаш, лерттlа тоае езаш йола юрташ. Из ца дича тьаюлаиргъяц стабильни йола къахьегама коллективаш, юрта хьаьлча производственни потенциалах кхачан программа толеме кхоачашъяра дукха эффективно пайда эцалургбац. Цхьан дешаца аьлча, дукха низаш, хьи средстваши езаргья юртарча вахара культурно - бытовой хьалаш тоадара, торо; дак юртай юкъера керттера башхалонаш геттара дlаяхара.

Хlаьта тахан а дика хеташ дукхача колхозашка, совхозашка хьала доагдоагlа. Безаме хетт юрта вахара эшараш а долаш городера дараш санна кхоачамаш долаш долча сийрдачен доккхийчен цlеношка дlачуваьлча. Къахьегама керда хьисап, цу тайпарча юртий хlанзара быти сургсибати — да а да, новкъостий, вай социальни политико дика хьувкъам балар!

Отчетни ханах эггара сихагlа дегlаенай вай **интеллигенци**. Хlанз мехка хlара виъагlйола болхло хьаькъалца беш болча балхаца бувзавенна ва. Iилмаш, дешара, культура моттигашка хинна а ца Iеш, материально производстве а общества дерригача вахаре а тlа-тlа боккхагlа лоархlам болаш я интеллигенци.

Ший аргlана миллионаш болча болхлойи колхозхойи производственни болх тlа-тlа айхагlа бувзалуш боагlа физически хьаькъалцен беча къахьегамца. Царех дукхабараш — рационализатораши изобретателаши, книжкаши статейн автораш, пачхьалкхени общественни деятелаш. Уж бокъонца лакха культура йолаши интеллигентнаи нах ба.

Тlеххьарча итт шера вай общество дегlаяра опыта мах беш, ала мегаргда аьнна хетт сона, общества классаш йоаца структура хьакиллар керттерча а лоархlамеча дакъе дегlаевача социализма исторически рамкашка чакхдаргда, аьнна.

Цу процесса керттера низ, Маркса дешашца аьлча, цун «социальни хьаькъали социальни доги» хинна а хиннай, йолаш а я хlанзара болхлой класс. Цун революционни идеологи, мораль, коллективистски психологи, цуи хьашташи идеалаши ерригача советски общества сдоашка кхоач.

Классашта юкъера башхалонаш йоаяро, хийла дезача тайпара, социальни политика хьалхашка керда декхараш оттаду. Цо тlа-тlа дукхагlа уйла тlаухийт, дукхагlа хьож цхьайолча классай рамкал араювла башхалонаш дlаяхара, вай общества хlара группа белгалонаши хьашташи чоте а эцаш уж проблемаш къоастаяра.

Цунца белгалдаккха безам ба са **социальни башхалонаш, иштта аьлча, территориальни планага диллача вlашинийсъянза ярьяш** аьнна. Вай боккхача мехка тайп-тайпарча районашка наьха вахара культурно-бытовой хьалаш цхьатарра дац. Уж санна йолча башхалонаша цхьайолча моттигашка къахьегама ресурсашка диллача чоалхане дерзаду. Малхбузехьара Сибарегlе, БАМа зонаш, Азиатски даькъера кхыйола моттигаш караерзаяра программа кхоачашъяро нах дукхагlа тlаззаб. Хlаьта а нах дукхагlча хана безам болаш хул Къулбаседера Къулбехьен Малхбоалехьара Малхбузехьен баха, хlама хьаьколла низаш хьаькъалца Iодалкаро юха тlехьашкахьарча лостамегlа ахер дlадехашпехьа а.

Цкъаза хеталу Сибарегlен, Гаьнарча Малхбоалехьен, Къулбаседа районашкен алапешта надбавкаш йича кхоачам ба шигара нах дlа ца бахара, аьнна. Бакъда, надбавкаш-м еза. Хlаьта а парца проблема кхоачашъюларгъяц. Дукхагlйолча даькъе цигара Iалама хьал ца мегарахи алапи кlезига хиларахи доацаш Сибарегlара саг дlавода цигача вахара — фусама хьашташ кхоачаш ца дарах, берий бешамашка бер дlадала вlаштlехь ца даларах, культураш моттигаш кlезига хиларах. Цудухьа оттаду вай хlанзарча пятилетка шерашка цу районашка лакхача темпашца пlенош, ерригa социально-культурни комплекс хьалъяр, бахача наха эшаш дола товараш хилийтар. Берригаш а раьза хургба шигара хьал хувца дезаш хилаpе, гарггарча хана а хувцаш!

Веккта аьлча, Средни Азе Кавказа цхьайолча районашка совлен балха низ ба, къаьстта юрта. Долче, цу моттигашка баха нах хьинарегlа юкъеоза беза мехка керда территореш караерзаяра. Хlаьта, ма дарра аьлча, укхаза халкъа боахама эша производстваш дегlаккхувла еза, моттигерча къамех бола квалифицированни болхлой дукхагlа кийчбе беза, эггара хьалха юртарча кагирхошта юкъера бараш а болаш.

Парте XXV съезда указанешка хьежжа Центральни Комитето цlенхаштта теркам тlаакхийтаб эффективни йола **демографически политика** оттаяран чакхъяхарах, укх тlеххьарча хана ярьеннача народонаселене проблемашта. Уж кхоачашъяра бола керттера низ — дезала, керда фусамаш вlашагlехкарий эггара хьалха кхалнаьха ю йоакхо чlоагlъелга. (Тlоараш тох). Хlаране кхетадеш да мел хала да наха хиларца цхьана хьинаре производствен общественни вахарен дакъа лаца.

Итталагlча пятилетке цхьайола гlулакхаш чакхдаьхад болх беча кхалнаьха къахьегама, дезала салlара, бытови, культурни гlулакхаш лоаттадара хьалаш тоадара. Бакъда, гучахьа дlа ца аьлча даргдац: цу даькъе хlанз а тlехьа хоалуш эргалонаш хиннаяц. Шерагlен хьаьддан гlулакхаш чакхдаханза даргдац. Хlанз уж, вайна ховш ма хиллара, белгалдоахаш да Керттерча лостамашка. Къамьл сенах латт аьлча, из латт бера шу далалца цун гlулакх лоаттадергдолаш цхьацолча даькъе мах телаш йола отпуск телга юкъедоаладарах, кагий бераш долча ноаношта лоацдаь балха ди оттадарах, дешa аха ца йоацача берий учрежденей, дlаьхдаь деной группаш йолча школай, ерригача быта служба сеть шеръярахи цар болх тоабарахи. Бераш теля пособеш лакхъе лаьрхlад, къаьстта шоллагlен кхоалагlен бер дарца дукараш. Кхетадеш да, дага мел латташ дар цу сахьате кхоачашде вайна карагlдаргдоацилга. Бакъда, уж ерригa проблемаш къоастаяра тlагlертта наькъаш лехаргда. Цунца цхьана, бакъдар аьлча, уйла тlаяхийта теркалде деза тайп-тайпарча республикашка, регионашка ший тайпара хьалаш хилар.

Бахача наьха кхы цхьаькха а цхьан группах — пенсионерех. 70-ча шерашка уж 40 миллионагара 49 миллион сагага кхоачаш тlакхийттаб. - Партен пачхьалкхенон даим йоакхо ю къахьегамей тlехен ветераний унахцlенон вахара хьалаши тоадара. Алхха пенсеши пособеши телара хlанз дlадохийт 43 миллиард сом. Укх тlеххьарча хана вай лакхдаьд пенсеш а. Бакъда, уж тlатохамаш кхаьчадац хьалха салаlа бахача нахага. Укх пятилетке деза из хьал тlа-тlа тоадеш хургда.

Бакъда, дакза даргдац кхыдар а — вай ветеранаш къахьегама дукхагlа юкъеозилва, белгала аьлча, наха гlулакх лоаттадеча сферанa. Ма дарра аьлча, цар торонашнен халкъа боахама эшарашнен хьежжа. Вай хабарча хьалашка из Iалаьмате лоархlаме декхар да.

Новкъостий! **Дукха къамаш дахача вай Даьхен деррригача халкъий вежарашка дола доттагlал лоараlа да долаш чlоагlлуш доагlа.** Вай хинъ — хlара республика материальнин духовнии потенциал тlа-тlа чlоагlъелгеи цунца цхьана берригa мохк гармонично дегlабоалабара цох пайда эцилгеи. Цу наьъагlа, вайна боккъонца исторически хlамаш карагlдаьннад.

Советски Iаьдал эттача хьалхарча шерашка дена вай экономически социальни политика тlаерзаь хиннай хьалха хинна Россе тlехьайиса къаман йистош центра боарамга кхоачаш ма хулла сихагlа дегlайоалаяра. Из деча боккхача лоархlаме хилар мехка дерригача къамеша алхха шоайла дlа-юха леладаь гlулакхаш. Хlаьта эггара хьалха — шийна боацача аьттонна эрсий халкъо даь новкъостал. (Тlоараш тох). Тlехьайиса къаман йистош, новкъостий, хlанз йолаш яц! (Дlаьхдаь тlоараш тох).

Хьаацал, масала, Казахстан. Хlанз цун экономикен культурен чlоагlагlа дегlаухa юкъ я. Алхха итталагlча пятилетке укхаза болх бе йолаеннай 250 хlанзара промышленни предприятеш, йоккха цехаш, производстваш. Хlанз хила дезаш дола хlама санна хулаш латт аьнна хет Российски Федерацен Украинан ялатаца цхьана мехка продовольствени фонда ларда хинна дlаатта йола казахстански миллиард пунт ялат.

Массанена довзаш да Средни Азе республикашка хинна Iалаьмате доккхий социально-экономически хувцамаш. Алхха цхьа факт йоалъергья аз. Хьалха Октябрь бlалехьа ахархо алхха кулг-кера ду кхетъаье балхаш мара кхы хlама довзаш ца хиннача цига хlанз 100 гектар оахим энергеца Iалашделга юкъерча союзничул шоаза дукхагlа хиннад.

70-ча шерашка Российски Федераце йоккхийча районашка хинна эргалонаш цецвоахаш я. Мехка экономикана дикна дакъа юкъехул Украинан Белоруссен къахьегамхоша. Лакхача темпашца дегlаух Закавказски республикай халкъа боахам. Балха эффективности дикали лакхъеча белгала толамаш даьхад Прибалтикан Молдавен къахьегамхоша.

Боккъалдар аьлча, новкъостий, алхха отчетни юкъа тlаийдаьча соцамашкен цига белгалдаьча гlулакхашкен хьежача а дика гуш да мел шерен тайп-тайпарен хиннад вай мехка ерригa республикаш дегlаккхувлара, ССР Союз чlоагlъяра хьалкашка увтташ хинна проблемаш чакхйоахаш КПСС ЦК-ан правительстван къестадаь дешаш. Укхаза да РСФСР автономни округаех дола керда Закон, Средни Азе хий декха системаш шеръярах, Гаьнарча Къулбаседа районашка саьрчи Киргизе жаи леладелга дегlаккхувларах. Севан яхача Iаман ресурсаш лораярах, дукха кхыдола цlенхаштта гlулакхаш. Лоарзагlа ца долаш кхоачашбеш ба Абхазе, Тува, Бурите, къулбаседа халкъаш дахача районий экономикен культурен дегlаккхувлара дола КПСС ЦК соцамаш.

Къаьстта ала безам боагlа РСФСР Нечерноземни зонах лаьца. Цхьанца бахьанаш нийсделарца кхыча цхьайолчарна нийсйича кхы а халагlча хьале хиннай из район. КПСС ЦК-ан Советски правительствай белгал а яь шерра мероприятеш чакхйоах Нечерноземье дегlайоалаяра. Из декхар чlоагlа чоалханен дайза даргдоацаши хиларца дерригача республикай низаш цхьана вlешагlтехаи ма хулла довцагlча ханен чакхдаккха дезаш да. (Тlоараш тох.) Цу тайпара опыт вай йолаш я, йlаьхий а йола опыт. Алхха Турксиб, Урало-Кузбасс хьалъяр, целина караерзар, Ташкент юкаметтаоттаяр дагадехача а кхоачам хургба. Иштта, барт болаш, хьинаре къахьега деза Нечерноземье а.

Цlаккха ца хиннача тайпара чlоагlа я тахан советски къамий барт - цхьоагlо. (Дlаьхдаь тlоараш тох). Из дац, бакъдар аьлча, къамашта юкъе дlаюха гlулакхаш леладеча деррига дешаш къоастадаьд, яхалга. Вай яр санна йоккха дукхача къамех латта пачхьалкхе дегlаахара динамикно партегара чlоагlа терко елга дlадехаш йоли дукха проблемаш хьалхашка уттаю.

Советски республикашка дукхача къамех бола нах бах. Хlаьта кхетадеш а да, партийни пачхьалкхени органашка боагlаш бола викалаш хьожабе уж бокъо йолаш хилар. Шено яц, из деш хlара сагах доалха гlулакхаш, из идейно нравственно дегlавар цlенкашта теркалданза дарг ца хилар.

Укх тlеххьарча шерашка цхьайолча республикаша дикка тlаккхийттаб моттигерча къамех боаца нах. Меттага, культурага, бытага диллача шоай специфически хьашташ да цар. Республикай Компартей ЦК-аш, крайкомаши обкомаши декхарийла я цу дешашка кlоаргагlа хьежа, шоай ханнахьа уж къоастадайтара наькъаш могаде.

Вай мехкарча хlара сага къаман дог-уйла, къаман сий лоархl. КПСС-о даим къовсам лоатта а боьб, лоатта а бергба шовинизм е национализм санна долча социализма маlанца тарлургдоацача гlулакхашца, моллагlа долча а националистически эйпашца, ма дарра аьлча, антисемитизм е сионизм из лле а.

Вай дуьхьала да къаман белгалонаш искусственни хьисапе дlаяхара тlаерлаьча тенденцешта. Бакъда, цу тайпара да йиш йоацаш хет вайна искусственно уж хьалсувсаелга а. Парте сийлахьа декхар — къахьегамхой советски патриотизман социалистически интернационализман уйланца, шоай цаl йолча сийлахь-йоккхача советски Даьхен нах хиларах доккхалдергдолаш хьалкхебар.

Вахаро тешаву вай республикаех хlараяр интенсивно экономически социальнои дегlаккхувларо уж массе оагlо-

(Дlахедар 7-ча оагlо тlа).

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ XXVI СЪЕЗД

НОВКЪОСТА Л. И. БРЕЖНЕВА ДОКЛАД

(ДIахьедар. Доладур 2, 3, 4, 5, 6 агIонаш тIа).

вахьара вIашн тарге оьзара процесс сихъеш хиларах. Тоа а ду, вIашн дIаьхегIа а хул къамин культураш, хьахул цаI долча советски халкъа — кердача социальни интернациональни общноста — культура. Из процесс вайцига дIайода социализме дIаяха еззача тайпара: цхьаьтарра боккъонаш хилара, вежарашка дIа-юха гIуллакхаш леладара, шоай лоIамагIа хилара ларда тIа. Къаман политика уж ленински принципаш кхоачашъярга парте цIенхаштта хьожаш я. ХIаьта, цу тIара вай цIаккха юха а дергдац! (ТIоврам тох).

2. Социалистически вахара хьисапа материальни духовни лардаш чIоагIъяр, керда саг хьалкхевар

Новкъостий! ДегIаенача социализма хана чакхдоал еррига общественни отношенеш кердача строя чулоацамагIа коллективистски хьисапе эргаьха хувцар. Цу хувцамо чулоацц материальни а духовни а сфера, вай деррига вахар.

Советски общество — из къахьегача наькха общество. Партен пачхьалкхенох дукха низаш тIа а ахийтад, тIа а ухийт сага къахьегам кхы а овсарегIа хилийта ца Iеш чулоацам боккхагIа болаш, бовзамегIа, творчески из хилийтара. ХIаьта укхаза боккхача лоархIаме да культкара ду балхаш, лоха квалификаца йолеи низтаъала физически болси къахьегам дIабаккхар. ХIаве а тIехьа нитта къахьегаш миллионаш нах ба вайцига.

Из экономически хиина ца Iеш цIенхаштта социальни а проблема я. Из кхоачашъяь лиххар — къахьегам сага вахаре эгтара хьалха хилаиза даргдоаца хIама а хинна дIаоттабара хьалхашва уттa цIенхаштта духьаленаш дIахар. (ТIоврам тох).

Социализма къахьегамца керда гIулакх хулга Iалашду. Цун эгтара къьагIа йола белгало хиле а хиннай, йолаш а я социалистически яхь. Цун бернатех ца кхеташ цхьаь цаI завод, колхоз, гIишло яц. Тахан бIаь миллионал совгIа саг чулоаца из патриотически болам Iалаьмате чIоагIа баьржаб. Цо хьаю общественни декхар кхетадаре, къахьегаме турпалал гойтарех ше кхо ца варен образецаш. Берригача мехка бовзаш болча социалистически яхье котбийнарех, производстве хьалхалаттарех дукхабараш тахан укхаза, укх зале ба. (ДIаьхдаь тIоврам тох).

Социалистически яхь — наькха творчество. Шой маIанга дийлача цун ларде улл нах лаьха санхетаме инициативеи йолаш хулга. Ма дарра аьлча, цу инициативо гIо ду производства резерваш хьагучаяхей цайех пайда эцийтеи, балха эффективности дикали лакхье. Ваьъда, практике, — санна къайлахьоргда вай я, — социалистически декхараш цкъаза лохера а ца доагIаш лакхера, лахе латтача инстанцешкара «Iочуухийт». Къахьегама яхь леляра цо эе ду. Цун керте даим алха оса встречни планаши кхыдола цу тайпара дIадоладераши «лохера лакхегIа» яхача наькъагIа: къахьегамхо, бригада, предприяти, даьна. ТIаьнха цул тIехьагIа «вIашк юзза» еса уж инициативаш пачхьалкхен планаца. Из тарлуш да социалистически яхьа чулоацамца санна планови хьисап долча вай экономикаца а.

Массане кхетадеш да, шоай къахьегамеи бытеи даим йоаккхо елга нах ходуш болча моттиге цар дикагIа, бозомегIа къахьегаш хилар. Завод, ферма — из сага шин вахара хаьах кIезигагIа дале а кхоалагIа даькъа доаккха цIа.

Укхаза деррига а болх беча моттигагара деза бытовкашкеи столовешкеи кхаччалца цун паргIато хургйолаш, вай хало дIадехьхача тайпара хила деза.

Хала хете а, вайцига хIанз а тIехьа болаш ба цу тайпара дешаш шолларIча аргIанара, хайра лоадам боаьаш лерхIаш бола боахама кулглхой. Из оалаигара деиз нийса йоаци эсне йолеи позици я. ХIаьта ЦК Политбюро цу тайпарча кулгалхошкара, хьыметтел министрашкара а, доагIар цIенхаштта цкъа хьатта Iийнаьц. Предприятеш, городаш, юрташ социально дегIайоалаяра хьенаду рузкъе алхха цу гIулакха а, деррига а, белгалъяьча хана а дIаахийтара чIоагIа тIахьожам оттабелга Iалашдаьна даргдац. Керда промышленни объекташ болх бе йолаялийтарах моттигашкара хьеухача рапорташка даим яхар санна хьоадац цига болх бергболаш бараштa фу даьд, мел хьалдаьд нах чубаха цIеноош, берий бешамаш, библиотекаш, профилактореш. Цхьа вIалд е вай — цу объекте плана тIа белгалдаь цIеноши культурно-бытовни гIишлош хьалъаь яхача мара уж рапорташ боккъонца ца лархIа. Хетаргахьа, съездо хьаллоацаргда цу тайпара из дош оттаделга. (ДIаьхдаь тIоврам тох).

Новкъостий! Партa чIоагIа терио еш хинна а хиннай, хIанз а ю рузкъаш дIа-юха декъара сфера. Укхаза хулача хувцамий лостами кIоаргали, масала, дика хьагойт укх тайпарча факташа. 70-ча шерашка бетта хIара сага 100 сом совгIа кхоача болхлой, гIулакхерча наькха, колхозхой дезалаш кхоаза гаргга дукхагIа хиннаб. ХIаьта ихьча бес аьлча, хIара сага доход бетта 50 сомал кIезигагIа йоаца дезалаш назал хIана бец аьнна кIезигбенняб. Вешта аьлча, къахьегамхой еррига группай вахара боарам лакхбенна ца Iеш цхьан боарам тIа боалаш а латт. Из тенденци дIахо кхы а ниболашагIа хургья, хIаьта вай массане дикагIа къахьегарга хьенна сихагIа а хулаш.

Социализме рузкъаш дIа-юха декъара керттера критери алхха къахьегам — цун дукхали дикали мара хила йиш яц. Халахете а, практике даим ниттa хилац. Тайп-тайпара уровниловкаш яр, бухсоцаш къахьегамах хьахур а ца лоархIаш алхха сег балха хьеварах алаля хьеждар, ца йоагIа премеш телар — из деррига чIоагIа Iатгъ производствашн хьокхамашта, наькха психологена.

Наькха материальни моральни безам сов6аккхара йолча вай системас даим массе моттигашкеи Iалашде деза хIаранe къахьегама юкъехьоча даькъан нийсса объективном мах белте. Дог цIена къахьега болхлой массе тайпара белгал а боахаш, лодыраштa, брак ераштa цхьанна хIаман метаргйоаца болх беше а этта бахара цхьаккха тайпара моттиг ютаргйоаца хьалаш хьаде деза. ДикагIа вахa безам бар дукхагIа дикагIа къахьега а декхаркйила ва. Из массане а кхетадеш да аьнна хет сона. (ДIаьхдаь тIоврам тох).

Вайцига доаццаш да хьабе болх ца хилар. Къахьега боккъо хилар вай Конституце тIа дIаядаьн боккъонца Iалашдаьн да. Ваькъда, вай Конституце тIа къахьегамхоша тийначa дукхача предложенегIа дIаяздаь да кхыдар а: общественно пайданеча къахьегамах къехкилга социализма принципашца тарлуш дац, аьнна. ХIаьта из да еррига организационни, финансови, юридически, средствашца тунеядство леларa, кхаш ийдара, спекуляци яра, къахьегамах йоаца доходаш яхара, моллагIча бес кхийда а социалистически рузкъан тIакхундара йола къоргаш чIоагIа дIакъовла еза яхилга. (ТIоврам тох).

Дукха ха йоаццаш торговлеи общественни кхачани предприятеи болх тоабарах, уж кадраштa чIоагIъярахи материальни база тоаярахи, мах беча а продукташи товараши дIа-юха декъача а чIоагIа порядок оттаярах лаьца соцам тIайийцаб КПСС ЦК-ой СССР Министрий Советой. Цунца цхьена хьадда гIулакхаш белгалдаьхад дефицитни товарашца лелаю махинацеш цIенхаштта дIаяхара, цу сфере хулача деррегача зуламашца йоагIаш йолча пачхьалкхен органаша лоаттабу къовсам чIоагIбара, болхлой тIахьожам чIоагIбара. Со тешаш ва, къахьегамхоша уж гIулакхаш диза хьаллоацаргхиларах. (ТIоврам тох).

Советски вахара хьисапа эгтара белгалагIа йолча башхалонех цаI потребление общественни фондашкара накага кхоача рузкъа тIа-тIа алсамдувлаш хилар. Пхе шера кхоалагIа даькъа миссел дар тIакхийттад цунна, хIаьта алхха укх цхьан шера из дIакхоачаргда 121,5 миллиард сомага. Из — Iалаьмате доккха рузкъа. Из дIадохийт къахьегамхой вахара хьалаш тоадара, цар унахцIено лораяра, дешара, берашта кхетам балара, социальни Iалашоних культуранеи. ХIаьта из эффективно, ваха чIоагIа пайданегIа хургдолаш дIаахийта деза.

Вай социальни программана юкъе эгтара лоархIамегIа йола моттиг дIалоац, хоаш ма хиллара, нах чубаха цIеноош хьалдаро. Хьалха белгалдаьхад чакхъяьнначa пятилеткагIа нах чубаха цIеноош делга Iалаьмате чIоагIа доаржадаь хилар; цу боараме леладергда гIулакх мекха дIакхо а. Цунца цхьана вайна хоаш да: хIанз а тIехьа дукха дезалаш коммунальни, лергIа хьалаш доацача квартиранa бахилга, керда фусамаш вIашагIъехка кагирхой цIеноош даларга хьежаш шераш доахаш болга. ХIаьта из проблема хIанз а тIехьа чоалхане йолаш ювилга теркалдича ховргда цIеноош дIа-юха декъилга къаьстта чIоагIа теркам, нийсхо, боккъал аьлча дог-цIенал эшаш гIулакх долга. Из гIулакх массанахьа общественни организацеша даькъ лоацаш, цар оагIорахьара чIоагIа тIахьожам болаш чакхдаха деза. ШерагIа доаржаде деза кооперативни цIеноош хьалделга, цун формаш эргайоаккаш тоаде еза. Цунца цхьана нах чубахача цIеноех пайда пйбелга, уж лорaделга тесса лeладерашкара доагIар кхы а цIенхаштагIа хьадеха деза. Цу даькъе порядок оттаяра, хетаргахьа, новкъостал дергда хIанз общественноста шерра проект юйцаш долча жилищни законодательства Лардаша.

Отчетни юкъа халкъа образовани дегIайоалаяра парте XXV съездо сина указанеш бIарча хьанйцача толаме кхоачашъеш хиннай.

ЛоархIамеча рубежага кхаьчад — чакхъяьннай берригаш а декхар а даь тIадожадаь юкъера дешар дийна хиларта бовлара юкъ. Тахан керттердар фуд аьлча, из да школе дешар хьехилга, къахьегамеи нравственни кхетам лулга тоадар, хьехархойи дешархойи къахьегама хьокхамий мах бечара формализм дIаяккхар, боккъонца дешар вахарца дувзар, дешархой общественно пайдане къахьегара кийчбар. Укхаза керттера лоархIам, белгала аьлча, хьехархочун ба. Цун къахьегама, быта, квалификаци лакхъяра терио яра юхаувзадала дезац. Бакъда цун балхагара хьадехараш а лакхлу.

ХIаьта школьни программаши учебникаши тоадаиза даргдоацаш да. Нийса белгаладоах уж сов чоалхане да, яхаш. Цо хьехилга халагIа хулийт, бераштa хьаит доацеш йола халонаш тIаоттийт. Из гIулакх сихха тоаде декхарийла я просвещене министерство, педагогически Iилмай Академи.

Лаккерчеи юкъерча лаьрххIачеи образоване советски система толамаш довзаш да. Алхха укх тIеххьарча пхе шера вай халкъа боахама цо векнаь 10 миллион квалифицированни специалист.

Цунца цхьана цу системе дукхадар тоаде мегаргдолаш а тоаде дезаш а да. Эггара хьалха аз дувцар фуд аьлча, из да хьехилга тоаде дезилга, производствацара бувзамаш чIоагIде дезилга. Кхы а бизбегIа пайда эца беза вай берригача Iилмай докторехи кандидатехи ахаш гаргга бараш чубоагIача вузий Iилман потенциалах. Халкъа боахам дегIабарца цхьана хувцалу из е вож йолча специальностех йола кадраш эшар. Долче, уж хувцамаш лергIа теркал деш хила еза вузашка кадраш кийчъяра планировани ю система.

Советски наькха унахцIено лораяра йоакхо елга эггара лоархIамегIа долча социальни декхарех ваI да аьнна белгалдаьд XXV съездо. 1977 шера КПСС ЦК а правительства а шерра соцам тIайийцаб халкъа унахцIено лорелга дIахо тоадара де дезачун хьакъехьа. Из кхоачашбаро шин беркат лу. Тахан вай поликлиникаш цхьан сменагIа пхи шу хьалха хиначул ах миллион саг дукхагIа тIаэца йиш йолаш я. (ТIоврам тох). Дика дегIаденад специализированни медицински новкъостал делга, кардиологически служба. ЭффективегIа хинад лазаращта профилактика елга.

Цхьабакъда хIаьта а дукха кхоачамбоацараш юхедуе. Берригача унахоех 80 процент бараштa дарба деш йолча поликлиникий, диспансерий, амбулаторей болх цIенхаштта тоабе безаш ба. Халахете а, дукха моттигаш нийслу медицина торонел уж тIехьаюсаш, къаьстта юкъерен аIамагIа йолчеи персонала яраш а ца тоъаш, кадраш тоъаш, оборудоваши къаенний, вай хаиара молхаш кхоачам хилал яц. Больницаши здравницаши хьалъяра планаш кхоачаш во ю.

Вай лораша, медсестраша, унахцIено лоралра кхьча болхлоша хьаьнала, хьинаре хьегача къин лакха мах бу вай. Цудухьа кхы а новкъагIа хул цхьаболча медицински болхлоша шоай службеи декхар телхадара, нахаца Iымерза ца хилара фактех дувцаш цхьайолча хала къахьегамхой письмош вхар. Цу тайпарча гIулакхашца машар боацаш къовсам лоаттабе а уж цIендаь дIадаха а декхарейла я унахцIено лораяра министерство, партийни комитеташ, комсомол, профсоюзаш! Советски сага массала а массанахьа а шин хинилхьа квалифицированни, лергIа медицински новкъостал дайта йиш хилийтара деррига а де деза. (ТIоврам тох).

Наькха унахцIенон йоакхо елга физически культурен спорти дегIайоалаярах дIакъовстаде йиш йолаш дац. Москавски Олимпиадо дика хьахьекхар советски спортсменашта карагIдаьнна башха-дика хIамаш. Алхха спортивни лакхленаш дагаяьхка ца Iеш, вайна массаза эггара хьалха дагадоал физкультурен спорти шерагIа йоаржаелга. Цу даькъера толамаш белгала да. Цхьабакъда дукхагIа бола нех спортага хьежаш мара бац. Из гIулкх тоаде дезаш да. Къаьстта берий вахара а йодаш бахача наькха хIара декхарча вахара шерра юкъейнга еза физически культура.

Новкъостий, советски общества духовни вахар тIа-тIа эргашагIен даькегIен хулача, шеко йоацаш доккха даькъа кхоач вай культура деятелашка, вай литературагеи искусствагеи.

Профессиональни гIулакхаш къестаделга литературни критикашеи искусствоведашеи де доагIаш да. Бакъда, сона хетачох берригача книжкаш дешараша, хьежараша, ладувгIараша кхетаду: советски искусство айлуш латт керда талгIе. Укх тIеххьарча шерашка — мадарра аьлча еррига республикашка — хьанхеллай геттара дика лаъаь произведенеш. Из доагIа литературана а театрана а, кинона а музыкана а, живописа а скульптурана а.

Вай говзанчий кхолламе хьалха санна ек лакха революционни мотиваш. Маркса, Энгельса, Ленина, дукхача гIорбаьннача революционерий образаша. Даьхеи турпалеи исторе дегаш айду цар искусства тайп-тайпарча жанраех дола керда, дика балхаш хьакхоллара. ТIема темана тешаме болча автораша Iомабу Даьхе дукха еза, тохкам ла.

Вай заманхой къьгта образаш хьакхоллача творчески болхлоша даьха толамаш шеко йоацаш да. Цар наькха дегаш тохедолийт, уж дувц, тахаиеи а кхоанеи а уйлеийт. ДикагIйолча произведеней граждански пафос, кхоачамбоацаршца машар ца хилар, вай общества проблемаш къоастеча искусство хьинаре даькъа лацар парте хьаллоацаш да. Дагадоагlий шоана Миковске машта аьдаьд: «Сона лов сейна шера задани луш Госплано кхувсаш хьацар доккхар». ХIаьта вай гIадаугаш хIама да укх тIеххьарча шерашка литературо, кино, театро Госплана боккъонца «хьацар даьккхача» а новкъа доаца цIенхаштта проблемаш уттаяр. ХIаьта из цуина дела Iеш а дац. (ТIоврам тох).

Цу тайпарча произведеней турпалаш бе-бе ба — гIишлошъерий бригадир а колхоза председатель а, машинанъкъа болхло а эпсар а, летчик а вокха Iилмахо а. Царех хIаранех йоахкаш газет дешараштa, хьежараштa шоай чарха тара йола уйлаш, хетараш корадоагIа, советски характера дикагIа йола оагIонош гу.

Советски искусства хьоаха ца еш Iе йиш яцар морала дешай вай общество еш йола терко. Производствера а бытера а наха юкъера гIулакхаш, сага дег чу латта чоалхане хIамаш, сатем боацача планетера цуп моттиг — уж дерригаш художественни лехарий кхоачалургдоаца хIамаш. Мадарра аьлча, укхаза лоархIаме да актуальни я яхаш художественни оагIонга дикъача ледаре, геттара эсала йола произведенеш чакх ца ювлийтар. Произведеней турпалаш лоадам боацача гIулакхий гона чу ца а кхеташ, шоай мехка йоакхонца — хьинаре къахьегарах хьалдиза вахар долаш, нийсхой дикедари котдаккхара тIехьа тIагIерта къовсам лоаттабеш бахар.

ХIаьта идея ца хиларо, мировоззрени бе-башха ца хетаро, къаьст-къаьстача исторически событеш паьхеи классови маIанга хьежна мах ца баро, хьыметтел лакхе гоьаал йолча наха а зе де йиш я. Вай критикаш, литературни журналаш, творчески союзаш, хьахарча аргIан цар партийни организацеш, цу е вокх харцахьча оагIорахьа гIертар нийсве хоаш хила еза. ХIаьта, кхетадеш ма хиллара, хьинареи принципиальни хила деза советски бакъдолчун сий доадеш йолча произведенешта духьала. Укхаза цхьаккха машар боацаш хила деза вай. Вай искусства идейни лостам бе-башха ца хеташ вай парти хинна а яц, хила йиш а яц. (ДIаьхдаь тIоврам тох).

Цхьаькха цхьан хIамах. Вайна гонахьа мел дола хIама хоза а тоаш а хилар мел лоархIаме да дувца ца дезаш кхетадеш да. Олимпийски объекташ вих баха Москвай цхьайола кварталаши, Ленинграда юхаметтаоттадаь жIовхьараши керда архитектурни ансамблаши, Алма-Ата, Вильнюсе, Навои, кхыча городашка керда хьалдаь цIеноош — вай доккхал. ХIаьта а градостроительство бIарчча хьанйнача художественни куц долашагIен бе-бен хила еза. Дагадоацаш хинача кхелах къьча городе нийсенна шой чох тара хиина цIа а квартира а къоастае ца хоаш висса ча фильма турпала хилар ца хилийтара. (Зале белIараш хьек. ТIоврам тох).

Искусство Iалаьмате чIоагIа хьаштдолаш ба советски нах. Хоаш ма хиллара, дикача спектакле вахa, сийкъердаме книжка эца, выставке ваха атта вIаштIехьдалац. Нитта искусство лархIаро а езаро а дIадех художникаши цхьан халкъа хьаьлхара Iалаьмате боккха бехктохкам кхетабеш хилар. Халкъа хьештацца вахар, цунца дика дар а зо дар а декъар, вахара бакъдар, вай гуманистически идеалаш чIоагIъяр, коммунизм хьалъеча хьинаре дакъар лацар — из да искусства боккъонца дола халкъал, боккъонца йола партийность.

Ленински культурни политикаца тешаме йолча вай парте лора а ю, сий а ду художественни интеллигенце, доккхий творчески декхараш кхоачашдара тIаерзаю из. Цо гIо ду творчески нахий дIахо а консолидаци яра, общества духовни вахар айдара. Шеко яц, культура советски говзанчаша вай кердача художественни открытенца гIаддугаргхиларах! (ТIоврам тох).

Новкъостий! Советски саг — из дог-цIена къахьегамхо, лакха политически культура йола саг, патриот а интернационалист а. Из кхеваьв парте, мехка турпалеи исторе, вай ерригача строя. Керда дуне хьакхоллачун диза вахар долаш ва из.

Кхетадеш ма хиллара, из дац керда саг кховрка дуъзаденнa мел дола дешаш вай къоастадаь даьнаd яхилга.

Укхаза кIезига декхараш дац вайна хьалхашка латташ. ХIаьта кхетам, луча толам бартбац из социально-экономически политика чIоагIача лардах котгIортала еш ца хилча.

Сага низагIа дегIайоалаяра йоккхий материальни духовни таронаш йолаш да вай, хIаьта уж дIахо йодача хана кхы а алсамйоахаргья. Цунца цхьана лоархIаме да хIара сага царех кхетамца пайда эца хар. ХIаьта из, бухсоцача кхьчача, сага хьаштех, цунна эцарех тийша да. Цудухьа уж хьинаре, цхьан хIаман тIадерзадаь вIаштIехьдахар социальни политика лоархIамеча декхарех цаI лерхI вай парте.

ДукхагIа болча советски наха хьаьнала, дег тIара къахьег. Цар эца боагIаш а кхетамца а пайда эц шоашта общество луча тайп-тайпарча аьттонех, вай халкъа беркат лора а ду, деба а ду. Цхьабакъда вайцига ба кIезига дIа а луш, пачхьалкхенгара дукхагIа дIадаккха гIертараш. Духьал цу психологе ларда тIа хьахул эгоизм а мещанство а, рузкъа Iоаде гIертилга, халкъа йоалони гIулакхий бала ца кхачар. Общественни, дезала кIезига ве дац, долча тайпара аьлча, хIанз а цIенхаштта проблема йолаш дусача корта бохабу иллараш меларо. Цу йирчача гIулакхаца къовсам лоаттабара тIадерзаде деза еррига къахьегама коллективаи, еррига общественни организацей, берригача коммунистий низаш.

Гуш ма хиллара, новкъостий, вай дукха болх бе беза социалистически вахара хьисап эргадоахаш тоадара, керда саг хьалкхевара новкъарле еш мел дар дIадаккхара. Из, ше лерхIар, советски наьха хьал-торо тоаяри кхаьлолча парте социальни политикаи дIакъовстаде йиш йоацачарех цаI да!

3. СССР Конституцеи советски политически система дIахо дегIайоалаяри

Новкъостий! Советски общества экономически, социальни, духовни вахара эггара корта болашагIа дола хувцамаш халкъа юкъарча пачхьалкхен кIоарга демократизм йолча бесса хьахьекхай СССР кердача Конституце тIа. Вайна массанена дагадоагIа Керттерча закона проект юйцача хана халкъа творчески низаш, цун граждански хьинар чIоагIа айдалар.

СССР Конституци, хIаьта цул тIехьагIа — союзни автономни республикай конституцеш тIаэцарца халкъа депутатий Советий балха тIа керда этап дIайолаелар.

Дика шийбеннаб Iаьдала лаккерча органий — СССР Лакхехьарча Советеи республикай Лакхехьарча Советийи болх. Законодательство, доал даии тIахьожам лоаттабара вIашн тар а деш, Лакхехьарча Советаша хьинаре лостам тел Министрий Совета, министерствай, ведомствай балла. Цо гIо ду кхачамбоацараш хинилхьа хьегучадахаран дIадахаран, пачхьалкхен вахара юкъера тонус айю.

Боккха пайда лу Конституце ларда тIа советски законодательство эргадаккхаро. Кердача законаша йиш хулийт общественни отношеней тайп-тайпара оагIонаш дикагIа а нийсагIа а лелае. Законодательство эргадоаккхаш тоадарга тIаберзабаь болх дIахо а бергба. Хьалхарча аргIач а лаьрхIа кхо лостам ба укхаза белгалбаь: халкъа боахама кулгалдар, гражданийн общественни организацейи конституционни боккъонаш кхоачашъяр, законий юкъара юзни Свод арайоаккхилга чакхдаккхар.

Дика законаш, новкъостий, кIезига тIайийцадац вайцига. ХIанз керттердар фуд аьлча, эггара хьалха из да уж нийса а деррагIа а чакхдахар. ХIона аьлча, моллагIа закон из чакхдоаккхаш хилча мара дахаш дац, — массане а массанахьа а чакхдоаккхаш хилча мара.

Дукха пайдане а керда а хIама хьахиннад моттигашкарча Советий балха юкъе. Моттигерча боахама, бахача наха гIулакх дара дешай ю терио лаьгI а ца йолийтaш, цар тIа-тIа дукхагIа даькъа юкъехуъ экономически социальни дегIаахара комплексни характер Iалашъеча. Советаша тIа-тIа хьыарегIа координаци а ю тIахьожам а лоаттабу шоай территорейш тIа укхача предприятейи организацейи балха. Из, новкъостий, геттара лоархIаме да. ХIаьта КПСС Центральни Комитето моттигашкарча Советий балха цу тайпара лостам массе оагIорахьара хьаллоаьц.

Вайцига миллион гаргга депутат-коммунист ва. Шоай сий, шоай опыт цар дIалла еза хIара сессех, массазарча комиссе хIара заседанеех боккъонца нах вIашн дагабуала, коллективно нийсагIа йола решеш лехе моттиг хилийтара.

Юкъарча гIулакхаца, производство дегIайоалаярца хьашт хилар, шоашта хетарех вIашн дагабалар, гуччахьа принципиальни критика а самокритика а яр, хIара граждани общественно-политически хьинар айдар — цох латт советски демократе, болх бечеи гIулакх дечеи демократи маIан.

Советски демократех дIакъоастаде йиш йоаца даькъа да доал дара органийи гIулакхерча наьхеи балха деррига чулоацаш бола халкъа тIахьожам. Халкъа тIахьожамхой дай бIарга кIалара яле йиш яц цхьаь цаI нарушени. Лулам даь, кхон боацаш боахам лелабу, дисциплина йоаш цхьа моттиг. ХьыарегIа, тIатеIIагIа бола бар — цунна тIаберзабу уж КПСС Центральни Комитето.

Социалистически законности правопорядоки чIоагIъеча боккха бехктохкам тIалатт юстице, суди, прокуратуре, советски милице органашта. Цу органий профессиональни знанеш граждански деналца, кхьа эцарг ца хиларца, нийсхо лелаеш хиларца вIашн тарлуш хила еза. Цу тайпарсхо лелаеш хиларца вIашн тарлуш хила еза. Цу тайпарча наькха мара вIаштIехьдаргдац шоашта тIадехка цIенхаштта декхараш доагIача бесса кхоачаде. Цар болх ма могга эффективнегIа хилийтар, хIара дулам доагIача бесса тахкар а бехке бараштa боагIаш бола бехк бар а царгара хьадеха бокъо йолаш да советски халкъ. Цу даькъ правопорядок лораеш йола органаш парте, хIаьта со шек вац, ерригача общественносто хьаллоацилга Iалашдергда. (ТIоврам тох).

Дунен халкъашта юкъера классови къовсам ира латтаро доккхий декхараш оттаду пачхьалкхен кхерамзален органашта хьалхашка. Вай чекисташ партийность, знанеш йолаш хилара, балха стила. СССР пачхьалкхен кхерамалеи комитето Конституце положенеш, советски законодательства нормаш лергIа кхоачаш а еш оперативно лакхача профессиональни боараме бу болх. Чекисташ чIоагIIен фен хьеж империалистически разведкай тийшача балхага. Уж цIенхаштта духьала боал пачхьалкхен духьаларча наькъа тIа баьнараштa, моастагIIеи гIулакхаш леладераштa, советски наьха боккъонаштa, советски общества хьашташтa тIахувдераштa. ХIаьта цар из болх парте, деррегача вай халкъо чIоагIа сий де безаш а ба. (ДIаьхдаь тIоврам тох).

Отчетни юкъа партен пачхьалкхенох цхьа ди даьккхадац мехка оборонни низ, цун Тервамашкара Низаш чIоагIдара дешаш бIаргкIалара далийта. Из вайгара дIадех дунен тIарча хьало.

Лакха технически кийчо, тIема говзал, йохаргйоаца моральни уйла шийна чуйоагIаш я советски Тервамашкарча Низий тIема потенциал. ХIанз Даьхе лораерий мугIарашка ба Сийлахь-боккхача Даймехка тIема турпалий къонгаш вiнй къонгаши.

Шоай дашитеи даь дашитеи тIакхаьча хиначa бирсача тохкамех чакхбаьккхабац уж. Бакъда, вай эсара, вай халкъа турпалех традиценга тешаме ба уж. Мехка кхерамалено, машар лорабара хьашташа дIадийхача хана, агрессе Iоткъам баьрашта новкъостал мел эшача хана, моллагIа халонаш эшае нийча вола цIена дог-уйла, деналдола патриот, интернационалист хиларах тарра дуненна ше дIавовзийт советски бIухочо. (ДIаьхдаь тIоврам тох).

Нитта нийсденнад-кх из, вай съезд хьаелл советски Эскарен Флотеи дийнахьа. Мукъа ба сона, берригача делегатий цIерагIа Даьхе лораю сий долаш бараш дег тIара даькъала буца. Парте Центральни Комитет тешаш я: уж дIахо йодача хана а тешаме латтаргба советски халкъа машаре, хIама хьакхолла къахьегам лорабеш! (ЧIоагIа дIаьхдаь тIоврам тох).

Новкъостий, СССР Конституце дийна лакхбаьб вай демократи дегIайоалаечара общественни организацей лоархIам. Царех эгтара дукхагIа нах юкъе бар — профессиональни союзаш. Шийн мугIарашка миллионаш колхозникаш дIачу а яйца, хIанз цар практически юкъебяхьаб берригга къахьегамхой. Профессиональни организацей декхараши боккъонаши Iалаьмате шера я. Цар йоакхо ю къахьегамхой хьашташ лорадара, боахама, социальни, культурни декхараш къестадеча даькъа лоац, социалистически яхь, изобретательство, рационализаци айяра дукха хIама ду.

ХIаьта а, сона хетачох со гIалат а варгвац, нагахьа санна шоай йоккхийча боккъонех пайда эцача вай профсоюзаша цхьайолча хана кхоачам болаш инициатива гойтац, аьлча, цар даим тIатеIIа леладац коллективни договораш кхоачашдара, къахьегам лорабара дешаш, къахьегама законодательство телхадара, бюрократизм, волокита лелаеча факташта ледара теркал ю.

ХIаьта из да профсоюзий, къахьегама коллективий, наьха вахарен бытеи деррига дешаш къестадара лоаттабу тIахьожам дIахо а чIоагIбе беза яхилга, производства планировани управлении еча, кадраш хьакхоргманчи дIа-юха нийсъечи, предприятей а организацей а средствех эффективно пайда эцача цар лоаца даькъа шерде деза яхилга.

Наха юкъе беча балха шийн тешаме чIоагIале, демократи дегIаккхувлара, коммунизм хьалъеча къахьегамхой юкъесоара ниц бола средство санна лерхI парте профсоюзаш. «Нахаца, вешта аьлча, дукхха а дукхагIа болча болхлошца (цул тIехьагIа берригача къахьегамхошца) бувзам хилар профсоюзаша беча моллагIча а балха тIа толам баккхара эгтара лоархIаметIдар, эггара керттегIдар да» — хьайхад Ленина. Профсоюзни болхлошкара ю дIадийхад белха вахара юкъе хулга, из массе а оагIорахьара довзилга, гIалат ца доалаш, харц идеализаце цхьаккха хIама ца доаллаш наьха уйлаш, цар санхетам, боккъонца эшараш доеза, нахаца новкъосташха гIулакх леладарца, цар хьашташ йоакхо ярца Iалашдеш, шоаех боарам боацаш тешилга Iалашдар. Цудухьа хIара профсоюзни болхлочо цу ленински дескетаца шийн гIулакхаш массаза а моллагIча хIаман тIехьа а нийсдолда! (ТIоврам тох).

40 миллиона совгIа зIамига саги йоIи вIашагIтехай Ленински комсомоло. Вай каст-каста оал: комсомол — из вай сихха, из парте гIоачи. Нийса, Iалаьмате нийса дешаш да уж! Тахан 18 — 25 шу даьннача къонача нахах кхоана вай общества тIуи хургья. Политически хьинар голча, шоай гIулакх довзача, къахьегам безача а къахьега ховча а, шоай Даьхе лораe массаза а кийча болча наьха юкъал кхеяра гIо дар — из да комсомола балха тIа эггара лоархIаметIдар, эггара керттегIдар.

БIарчча хьанийцача комсомол цу декхарах лоархIаю. Цун активе я мехка тайп-тайпарча районашкара итташ а бIаьш а гIишлонаш. Пачхьалкхенна доал деча, деррегача общественни вахаре комсомоло даькъа доацилга чIоагIденнад. Из нитта де дезаш а да.

Вай традицегIа дац хестабарах кхоачамбе Iеш. Къайла яц, цхьабола къона нах образовании информировании хилар политически дукха хIама ца хоаш хиларца, хIаьта профессиональни кийчбенна хилар къахьегамна кхоачам хилал бехктохкам болаш ца хиларца тардеш болга. Из дукхагIча даьнье комсомоло балха тIа даьна днсараш хиларех хьахиина хIама да.

Долче, кхетам балара болх чIоагIбе беза-кх. Аз дувцар да къахьегама кхетам баларах а, нравственни кхетам баларах а, идейно-политически кхетам баларах а. ХIаьта дувцар дац уж е вокхаш «мероприятеш» дукхагIа хила еза яхилга. Дувцар да хIара комсомольски организаце дийна, творчески хьал хьакхолла деза яхилга. Дукхача хана деза хоаш да: бакъдар дикагIа кхетаду, хьалха даьнинха а доацаш, сага шийна бIаргадайна хилча. Цудухьа марксистско-ленински теори Iомаелга из комсомольций практически гIулакхашца цар шоай вахарца оргаьнически вазаенна хургйолча тайпара вIаштIехьдаккха деза комсомоло.

ХIаьта коммунистех, вайх, новкъостий, тийша дукха хIама да укхаза. Вайга опыт, итташ шерашка техка марксизм-ленинизм нийса хиларах бола тешам ба. Из еррига гаиз къонача чарна дIаяла еза. Цох латт советски кагирхоша коммунизма байрах массаза а лакха айъ дIахьоргIхиларах бола чIоагIа тешам! (ТIоврам тох).

IV. ПАРТИ — СОВЕТСКИ ХАЛКЪА АВАНГАРД

Новкъостий! XXV съездо вывод яьр дегIаена социализме общества вахаре парте лоархIам лакхлуш хиларах. ДIадахача пхе шеро хьахьекхар: из вывод шеко йоацеш нийса я. ХIанз, советски халкъо доккхий толамаш даьхача хана, кхы а кIоаргагIа кхетаю йовзаш йола ленински формулировка: парте — вай заман хьаькъал, сий, эхь эзде. (ТIоврам тох).

Вай общество дегIаярца, цун социально-политически культурни сурт хувцадаларца цхьана дегIайоагIа, чIоагIлу, денал долашагIа хул коммунистий парте а.

БIарчча хьанийцача отчетни юкъа КПСС-а 1,8 миллион саг тIехкийттаб. ХIанз парте ца 17 миллиони 480 эзари коммунист. Царех 43,4 процент бараш болхлой ба, 12,8 процент — колхозникаш, 43,8 процент — технически, Iилман, творчески интеллигенце викалаш, просвещене, унахцIено лоралра, культура, доал дара аппарата болхлой, эскаре гIулакх дераш.

ДIадахача пхе шера КПСС мугIарашкa юкъебаьхиаб цхьа миллиони ах миллиони совгIа болхлой классa дикагIбола викалаш, е парте берриga хьа мел нийцарех 59 процент бараш. Керда хьанийцарех 10 процент совгIа хилар колхозникаш. Парте советски интеллигенце викалаш дIачуийбелга дIакхоликхьар. Цу шерашка КПСС-е дIанийцача дуь даькъах кхоалагIдар ленински комсомола членаш ба.

Парте дIачубаха безам бараш тIа-тIа дукхагIа хул. Парте керда членаш дIачуэцилга цIенхаштагIа лелаяду. ДIачуэцарий политически, гIулакх, моральни оамал тахкара кандидатски стажах дикагIа пайда эц. Цу тохкамах берригаш а чакхбовлалац. Пхе шера 91 эзар кандидат КПСС членалла дIаэцаяза. Из мел дале а де доагIаш даь хIама да.

Лакхехьа белгал ма даьккхар, парте боагIа советски халкъа дикагIа, хьалхалатташ бола викалаш. Бакъда, цхьайолча хана КПСС мугIарашка хул дагадоацаш, нийсбенна, парте хила бокъо йоаццаш бола нах. Укх тайпара цифра йовлаергъя аз. XXV съезд хиначул тIехьагIа коммунисте цIерашца нийслуш доаца гIулакхаш леладарах партера дIаваьккхав 300 эзар гаргга саг.

ЧIоагIа белгалдаккха доагIа: лергIара баьннарашцара, парте Устави партийни морала нормаш телхаераш цара вай гIулакхаш машар боацаш хила а хиннад, долаш а да, хIаьта хурга да. Дувцар вай парте сийх, авторитетах, цун мугIарий цIеналах долча хана цхьанна а сагах гехт дергдац! (ДIаьхдаь тIоврам тох).

ДIадехараш нитта доккхий хиларо Iалашду КПСС чоакхаз санна кхотаенна хилар, советски общества керте латта, коммунизм хьалъяра наьнъагIа советски халкъ бIубенна хьелхашкахьа дIаккхувла из могаш хилар.

(Кхестадоалар 8-чa агIо тIа).

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ XXVI СЪЕЗД

НОВКЪОСТА Л. И. БРЕЖНЕВА ДОКЛАД

Чекхдаллар. Доладур 2-ча, 3-ча, 4-ча, 5-ча, 6-ча, 7-ча агІонаш тІе).

1. Партийни кулгалдара методаш эргайоахаш тоаяр

Новкъостий! Советски общество дІадьалхашкахьа ахара тенеральни никъ белгалбеча партийни съездех КПСС кулгалдара лоархІам эггара къаьггІа хьахоболийташ дола хІама хул. Цунца цхьана боккха лоархІам болаш я Централыш Комитета Пленумаш а.

Отчетни юкъа Централыш Комитета цхьайтта Пленум хиннай. Пленумаш хан-хаинахьа гульъяй, дешаш корта болаши самокритичнои дийцад. Ма дарра аьлча, ленински нормашкеи традицешкеи хьежжа.

Аз хьалхагІа ма аллара, КПСС ЦК Пленумашна тІара шера анализ яьй боахам дегІанхуьллара керттерча тенденцешта. Цунца цхьана йІаьхачча ханара хьажал дола кхийола проблемаш а йийцай.

СССР Конституце проектаца дувзаденна 1977 шера доашхаш дийцар дегІаенача социализма хьалашка социалистически паччахьалкхе, вай еррига общественни строй дегІайоалаяра дешаш. Парте аграрни политика дІахо дегІайоалаяра хетаяьяр 1978 шера июле хиина ЦК Пленум. 1980 шера июньски Пленуме керттерча арахьарча политически дешай хьакъехьара Советски Союза позицеш, чоалхане дийрзача дунен халкъашта юкъерча хьале кхоххам кІаьдбара тІехьа къовсам лоаттабара декхараш къоастадир.

Отчетни юкъагІа **Политбюро** 236 заседани хиннай. Цун беррига болх тІаберзабьибар КПСС XXV съездеи ЦК Пленумийи решенеш практически яхоачашъярца, чурчен арахьарчен политика кердача явленешца бувзам болча керттерча моттигашта.

Политбюро дувца увттаду дешаш хьалххагІе лерттІа кийчдора. Цу тайпара дешаш геттара дукхен тайп - тайпарен да. Царех дукхагІдараш тІа тІа чоалханегІа хулаш латт. Хулаш йола явленеш массе оагІорахьара Іомаяран кхетаяран, хІаьта нигтта оперативни порядке доаггІаш дола практически гІуланхаш чакхдахара Политбюрос цхьайолча хана лаьрххІа комиссеш вІашагІъехкар.

Заседанешта кийчо еча, дешаш дувцача хана а санна, хІаьта из кхетадеш а да, шо-шоашта хетараш дувцар, дукха замечанеши предложенеши телар. Цхьабакъда еррига решенеш массава раьза а волаш тІанийора. Цу цхьоагІонах латт коллективни кулгалдара низ. **(ТІоараш тох).**

Политбюро — дукххача миллионех латтача вай парте боккъонца йола денале штаб. Духхьол укхаза вІашагІтох парте коллективни хьакъал, еррига советски общества, беррига коммунистий, парте боацарий хьаштаца дІа ма деххара йола партийни политика хьакул.

Кадраш хьахаржар, тІанийль решенеш мишта кхоачашъю хьожеш тІахьожам лоаттабар, партийни вахара дерригa текуши дешаш — керттерча даькъе уж проблемаш и **ЦК Секретариато** къестаераш. ДІаяхача хана 250 заседани яьй цо.

БІарча хьанийцача, новкъостий, Пленумий, Политбюро, Секретариата болх де дезачун тІаберзабаь барца а лакха организованность хиларца а белгалбоалаш бар. Марксизма - ленинизма моахказа ларда тІа латт из болх.

ЦК Политбюрос а Секретариато а даим йоакхо яьй **республикански, краевой, областной, окружной, городской, районни партийни организацеш лоархІами бахктохками лакхбара.** КІоаргга Іомадаьд моттигашкара хьал, дукхача партийни комитетий отчеташ ийцай. ГІулакх массе а оагІорахьарен кІоарггеи техачул тІехьагІа юкъара партийни лоархІам бола выводаш яьй.

ХІара партийни организаце кІезига дац мьахе дар, кхычарна накъадаргдир. Теркам тІаовача цхьайолча фактех мара аргдац из.

Производственни коллективай творчески хьинар дегІадоаладечеи къахьегамхошта коммунистически кхетам лучеи дика голамаш даьхад Москвани Ленинградеи партийни организацеша. Цига хьахиннай, цул тІехьагІа вай берригача мехка хьаллаьцаи дІайоаржаьяь йола, дукха патриотически почииаш.

Лаьтта леладаре хьалкалаттача практикаи Іилмани системе производствана юкъейоалаяра тІаберзабаь парторганизацей болх чІоагІбарца дувзаденна да Казахстана ялат кхедераштен Узбекистана боамбе кхашкарча къахьегамхоштен карагІдийнна доккхий хІамаш. ИттлагІча пятилетка заданеш ханал хьалха кхоачашъяра къахьегамхой оарцагІбалара даькъе Азербайджана Компарто баь болх а дика лархІа боагІаш ба.

Республика экономически социальни дегІайоалаяра темпаш дика лакхъяьй Грузе Компарте.

Кадраш хьахаржари кхеяреи даькъе, балха хоадамболлаш йолча уІаетний хьалхара кулгалхой бехктохкам лакхбара даькъе теркам тІовеш дола кІезига хІамаш дац Украинаи Белорусси Компартешка. Армении Латвеи партийни организацей вІаштІехьдаьинад промышленни продукци дикагІа хилийтара къахьегама коллективаш. довлдара еррига авеньяш тІеервас. Производствана интенсификаци яра болх хьинарегІа лелабу Эстоне коммунистаца. КПСС Новосибирски Свердловски обкомаша Іилма производствацара бувзамаш чІагІдара дукха хІама даьд.

Проектни мощносташ ханал хьалха карвезалра Дона къахьегамхоша дІайоалаяь яхь, юртбоахама продукци дикагІа хилийтара тІехьара Кубанеи Днепропетровскаи партийни организацей почин, металлаи доагора - энергетически ресурсайи ялом бара Уралеи Кузбасси къахьегама коллективай балха опыт хьаллаьцай Централыш Комитето.

Дукхача партийни организацей творчески почииахи инициативехи дика дош ала доагІа вай парте юкъарча форуме. Моттигера опыт йІаьхагІен тайп - тайпарен ме хул бернатегІа хул ерригача парте болх.

Отчетни юкъа цхьайолча партийни комитетий балха цІенхаштта критика ца йича, кулгалхой нийсача наькъа тІа ца баьхача яланзар КПСС Централыш Комитет. Цох хІама ца хилча организационни выводаш йора.

Боккъалдар аьлча, областной е районни парторганизацей балха хьоккхамаш хьахул дукххачен тайп - тайпарчен хІамаех. Цхьабакъда, хІаьта а керттера лоархІам болаш да хьинарен компетентни партийни кулгалдар. Нагахьа санна хІара партийни организаце ший участке ерригача торонех пайда эце, массанахьа а йоаттІаш йола порядок оттайойя, — тІаккха берригача мехка гІуланхаш дІахьалхашкахьа гІоргда. Цудухьа парте обкомийи райкомийи лоархІам лакхбар — бехктохкаме, цІенхаштта, аз-и аргдар, массазара декхар да.

Коммунизм хьалъяра доккхий я тайп - тайпара а декхараш кхоачашдеча керттера лоархІам болаш я **юкъбанцара партийни организацеш.**

КПСС-е хІанз 414 эзар юкъбанцара, 457 эзар цеховни парторганизаци, 618 эзар совгІа партийни группа я. Цу звеньяй хьинар ма могга айде гІийртай Централыш Комитет, цар даим терко яр хьадийхад моттигашкарча партийни органашкара.

Юкъбанцарча партийни организацешта бокъо еннай администраце балха тІахьожам лоаттабе. ЛоархІаме да цар цох биззагІен дикагІен пайда эцар. Дувцар кадрови дешаех, боахама планаш кхоачашъярах дале а е наькха къахьегама, быта хьалаш тоадарах дале а принципиальни хила, из бакъ йоацача хана администрацена тІехьа ца ахка декхарийла я парторганизаци. Цхьан дешаца аьлча, — чІоаггІа партийни никъ чакхбаха.

Боахама, хІаьта аллха боахама хиина ца Іеш а дола декхараш къестадеча хийла новкъарле ю ведомственни е бюрократически барьераша. Министерствайи ведомствайи партнокаш еце хьалхарча аргІан цу барьерашца къовсам лоаттабе безар малаа? Уж декхарийла я паччахьалкхеи хьашташ лорадеча хана цІенхашттан компромиссаш йоацаш хила.

Съезда трибуна тІара сона ловра дукхагІа инициатива, дукхагІа принципиальность йолаш уж хилар!

Новкъостий! Партийни кулгалдара мІаь. В. И. Ленина цкъа санна дукхаза ма аллара, мах хьахаржарахи тІанийль решенеш кхоачаш мишта ю хьанарахи латт.

Отчетни юкъа дика болх баьб **кулгалдеча кадрай дикала состав тоаяра, уж дІа-юха кийсъяра**, цар квалификаци лакхъяра даькъе.

XXV съезда указанешка хьежжа партийни балха тІа хьинаре хьежабаьб халкъа боахама специалисташ, хІанз союзни республикай компартей, крайкомий, обкомий секретарий дикъ даькъагІа кхо дакъа, парте горкомийи райкомийи секретарий кхаъ даькъагІа пи дакъа инженерно-технически, экономически е юртбоахама образовани йолаш ва. Из дика да. Цхьабакъда, производствера партийни аппарате баьхкача специалистех цхьаболчар кхоачамхилал политически опыт ца хилар тернал ца деш дита йиш яц, цар цхьайолча хана партийни органий балха юкъехухь административно - боахама методаш.

Цу новкъостий политически кийчо дакхъе, партийни балха тІа хилеиа яргйоаца оамалаш Іомаеча новкъостал ле деза царна. Цунца цхьана, боккъонца вола партийни кулгалхо хилара кхоачамбац партийни школе дешарах. Эзар фуд аьлча, из да кулгалдеча партийни балха тІа хьежабеш бола новкъостий, оалаш ма хиллара, къахьегамхошта юкъе лийнна хила беза, документаш тІара хайна а ца Іеш шоай опытацара вай мехка болхлой, ахархой, интеллигенци сонца ях, цар нахар, дІадехареш, хьашташ довзаш хила беза яхилга. Де дезар фуд аьлча, из да цу тайпара школа, вахара школа, наха юкъе практически болх бара школа, ма дарра аьлча, гІулакхаш тІа хьежабара вай резерв лоархІача берригача коммунисташка чакхъякхийтар.

ЛоархІаме декхар хила а хиннад, хІаьта хІанз долаш а дус кадрай тешаме резерв вІашагІйоллилга. Цу даькъе боикхача лоархІаме хилар халкъа боахама довз дара кадраш кийчъеча лакхерча партийни школаши дешара заведенеши, белггала аьлча, общественни Іилмай Академи а халкъа боахама Академи а вІацагІйоллар. ДІадахача пхерашка партийни дешара заведенеш чакхъяьхар 33 эзар сиго. 240 эзар совгІча партийни, советски, идеологически болхлочо курсашца дийшар.

Сона хетачох, бакъахьа да кхалиаха кулгал деча — партийни, советски, боахама, кхьча балха тІа дакъа лацарах къаьстте аьлча. Белгал ца даькхача далац кхалнах бехктохкамеча гІулакхаш тІа хьежабаре торонех хІана а биза пайда ца эцилга. Цу тайпара хьал тоаде доагІа.

Отчетни юкъа Централыш Комитето дукхагІа теркам тІаахийтаб **тІанийль решенеш кхоачаш мишта ю хьажара.** Балха белггаларча лостамашта хьалхара кол луча тайптайпарча кулгалхошта еча отчеташка дукхагІа хьежа даьннад вай. Из дара СССР Министрий Совета, министерствай, ведомствай, республикай, крайй, областий партийни а советски а органий теркам тІаберзабаьб. Партийни паччахьалкхени дисциплина телхаярца хьинарегІа къовсам лоаттабе яьнай КПСС ЦК-ара партийни тІахьожама Комитети моттигашкарча партийни органий партийни комиссеши. Деш дар, ма дарра аьлча, кІезига хІама дац. Цхьабакъда, тІанийль решенеш мишта кхоачашъю хьожилга дукхача партийни организацей балха тІа тоадаза дергдоацаш да.

Масала, цхьайолча союзни министерствай коммунистий балха хьакъехьара дешаш КПСС ЦК дувцаро хьехьекхар боахама гІулакхаш тІара дукха кхоачамбоацараш тІахьожама лерттІа система ца хиларах, кулгалдара кахата стиль лелаярах хьахулга.

Халахете я, цхьаболчар хІанзалца кхетадаьдац кулгалдара искусство хІара баьнах директивни указанеш арахьарах латташ ца хиларах дола чоалхане доаца бакъдар. Решени тІанийцачул тІехьагІа, оттаьча хана из шеко йоацаш кхоачашъелга Іаланде доагІа. ТІахьожам чІоагІбар цунна гІо деш хила деза. ХІаьта из тІахьожам лерргІен оперативнои чакхбаккха беза, цхьан хиина лакхера деиз лохехьа кхаччалца а боаккхаш.

Кулгалдара стили методаш — ерригача партена, дерригача халкъа лоархІаме доа. Из дага кхабар, хІара денна а массе хІамаи тІехь а ленински нормашца хьалле лелаяр — моллагІча партийни кулгалхочун керттера декхар!

2. Парте чурча вахара дешаш

Новкъостий! Парте XXVI съезда кийчо е дІайолалуш Централыш Комитето берригача коммунисташка кхайкарал даьдар: **отчетно-хоржамий кампании**, съездага йола ЦК проект ювцилга творчески, самокритично, мазулла вахара, коммунисташта дага латтача ходамболлаш долча дешашта гаргваза чакхдаккха, аьнна.

Нагахьа санна парте членаш оттадаьча сахьаташка баьгІар, хьалххагІе а белгалбаьча ораторашка ладувгІар духьа собранешка ухе, партийни организацей болх боккъонца эффективни хила йиш яц. Партийни собрани, моллагІча партийни комитета пленум а санна, из я наха лоархІаме дола дешаш кІоаргга, цІенхаштта дувца дезаш йола моттиг. ХІаьта, кхетадеш ма хиллара, къаьстта лоархІаме дар духхьал цу тайпара съезда кийчо яр.

Отчетно - хоржамий кампане хьахьекхар: вай парте членашта дІахезар Централыш Комитето даь кхайкарал, из хьаллаьцар. ДукхагІча даькъе отчетно-хоржамий собранеш лакха хьинар долча хьале чакхъяьлар. Юкхьанцарча, цеховни парторганизацешка, партийни группашка 96 процент коммунист хилар. Итт миллион гаргга сего предешка къамаьлаш дир.

Шоай балха, партеи мехкеи мел долчун хьалхара бехктохкам коммунисташа кхетабеш хилар хьагойтар цу къамаьлий чулоацамо. Собранеи, конференцей, съездий доакъошхоша доагІар хьадехаш мах бора хержаш йолча партийни органий балха. Цар критика йир даиза дисараштеи кхоачамбоацараштеи. Дукха маьхера предложенеш тийлар.

Из да, из, новкъостий, парте коллективни хьакъал. **(ТІоараш тох). Из ба, из, парте цаІ бола лоІам, коммунисташ Централыш Комитета гонахьа кхотабенна хилар хьагойтилга. (ДІаьхдаь тІоараш тох).**

Коммунистически парте вахара кхоачашъяьяза аргІоаца норма я **демократически централизм.**

ХІаьта цо лерхІ центреи моттигийи, парте кулгалдеча органий а партийни массай а айха бувзам хулга. Цу тІа а бувзам шинна а оагІорахьара хила беза.

Парте халкъацарча дийнача бувзама хьоарсама хьисапа Іалaьмате боккха лоархІам болаш да **къахьегамхой кисьмоши предложенеши.** Доазув доацаш партех теша а тешаш, цІенача дег тІара дувц цар цунта общественни вахара, къахьегама, быта эггара бІарзагІе долча дешаех. къайле йоацаш шоашта хетарийи дагадоахарийи хьакъехьа дагабувл. долаш долча кхоачамбоацарашта критика ю. Письмошца бу болх а цар хьакъехьара хаинахьара реанци а боккхача лоархІаме хет ЦК. Отчетни юкъа ходамболлаш тоабеинаб из болх. цу гІулакха кІезига новкъостал хиинадац. ЦК аппарате письмой отдел хьаяра.

Письмой уйла еш — хІаьта уж хІара денна ух ЦК башха совгІа эзаташгІа доацаш цхьа эзари ах эзари — укх тайпара хІама ца аьлча Іелац ео. Царех дукха зараш, новкъа дале а, моттигашка гІулакх леладе доагІІача бесса ца леладеш хилар хьехьоххаш дола хІама да. Дукха да къахьегамхоша увттадеча дешашта юкъе предприятей, районнийи городийи организацей кулгалхой къестаде йиш йолаш а къестаде дезаш а дараш. Гражданий письмошка, дехарашка, лоткъамашка цІенача дега тІара, чІоаггІа теркам тІабахийта хьежар халкъа хьалхашкара, партена хьалхашкара ший декхар лерхІаш хила веза хІара партийни балхахо, хІара кулгалхо. **(ТІоараш тох).**

КертагІдоакх аз къайла хІама доацаш цІенача дега тІера ядаьча письмошка. Тайп-тайпарча доацараш дувцача анонимкаех аьлча, цу хьакъехьара партена хетараш довзаш да: царна моттиг хила йиш яц вай вахаре! **(ТІоараш тох).** Бакъдараш дувцарий цхьацца гІулакхашта критика ерий юкь къайла яха гІулакх дац. **(ДІаьхдаь тІоараш тох).**

Парте демократически вахарах дІакъаста йиш йоаца элемент — **партена чура информаци.** КПСС ЦК шерра аІ оперативни а информаци лоаттальй моттигерча партийни органашта, коммунисташта чурча а арахьарча а политика, организаторски идеологически балха дешай хьакъехьа. Цунна цхьана КПСС ЦК, еррига партийни комитеташ хьинарегІа пайда ийбе яьнай юкхьанцарча партийни организацей информацех. Цо гІо ду общественноста хетараш тернал де, моттигашка латташ дола гІулакхаш дикагІа кхетаде.

Геттара лоархІаме гІулакх да берригача советски граждакашта партийни вахарах информаци яр. Партийни организацей балхах наха дувцар из парте нахацара бувзамаш чІоагІдара йола лоархІаме средство я. Дукха гІулакхаш ду вай цига цу даькъе, амма цхьадараш, хетаргахьа, тоаде йиш я.

КПСС XXV съезда указанеша стимул еннаяр парте **критикаи самокритикаи** дІахо йоаржаяра. ДІахо а ма могга кІоаргъе еза из дика тенденца, ерригача партийни организацешна чІоагІъе еза самокритика, кхоачам боацараштца машар ца хуьйитилга.

Моллагіча тайпара гІийрта а критика ярах саса тІагІертара чІоаггІа духьала латта деза. Цу хьакъехьара вай позици къаьгга дІаязъяь я парте Устава тІа. Из белгалдаьккхад СССР Конституце тІа. Критика юхаеттараштa духьалара къовсам мел ца балийтар — ишта да партийни а паччахьалкхени а законю дІадехараш! **(ТІоараш тох).**

3. Парте идеологически, политико-кхетам балара болх

Новкъостий! Вай дерригаш дахаш а болх беш а дола хьалеш тІеххьарча хана дикка хувцаденнад. Ше хиннача бесса вац советски саг. ТІаьххийттай цун знанеш, лакхъеннай эрудици, дикка дегІадаьккхад цун духовни хьашташ.

Цунца цхьан шеръеннай вай идеологически балхахой мукъагІарча средствай арсенал. ХІара деннарча информаце тешаме хьоарсам да 380 миллион экземпляр газеташи журналаши. 75 миллион телевизионни экран лотталу вай мехка хІара денна. ХІаьта из да итташ миллионаш болча дезалий йиш я хІара денна партийни политикех кхетабара дувцарашна ладувгІа, кердача знанешка кхача, хьакъала а духовно а бІаьхегІа хила.

Йокх оагІорахьара, лакхденнад классовни мовсатагІчун пропагандистски средствай хьинар, дукхагІа гІертаваьннаб из советски наха цар сакхетам толлабеш влияни е.

Е йоаттІача бесса теркалйой-теш уж еррига керда явленеш хьаладш? Бизза пайда эцн-те вай пропаганда Іалаьмате йоккхийча торонех? Цу хаттара дала цаІ мара жоп дац: хІанз а бизза эцац.

Из теркал а даь, парте Централыш Комитето белгалдаьд **идеологически политико-кхетам баларен болх тоабара декхараш.** Уж дІаяздаьд 1979 шера 26 апреле тІайийцача КПСС ЦК сацама тІа. Из дукхача хина лела дезаш документ да.

Долча тайпара аьлча, дувцар да идеологически балха дукха участкаш сфераши хийца эргаяхар, — кхетаделаш, ца хоеш йиккха дош дац шоана из, — боккъонца хийца эргаяхар да дувцар. Де дезар да цун чулоацам хІанз шо болчул актуальнегІа хилийтар, хІаьта формаш советски наха хІанзарча ханарча хьашташка, цар дІадехарашка хьежжа хулийтилга.

ЧІоаггІа лоархІаме да пропаганда ярача темашта юстара латта гІерташ, хала дешаш оалаш дараш хьоахаде кхераш ца хилар. Вай парте политика къаьгга я. ХІаьта вай советски наха увттадеча моллагІча хаттарашта жоп дала кийча а да. Из хІамма юха а ца гІерташ де деза, нагахьа санна вай цу хаттарашта жоп ца лой, вай мохк па безараша царех социализмах долча аьллитта пайда эцарг хилар дага а кхоабаш.

Кхы цхьаькхаьех а. Штамповкни фразаши кийчача формулай стандартнийи набор а йоацаш, хьинаре, наха хоза а хеташ ладувгІаргдолаш бе беза беррига идейно-кхетам балара болх. Советски саг образовани а культури а саг ва. Шийца уйла а ца еш казенни меттала къамаьлде болабелча, вахариц, боккъонца йолча фактащца хьадда бувзам а болаш дувцара метта, цкъанкха маІан а доацаш дола къамаьл доладича, цо духхьала соцаю телевизор е радио, юстарадул газет.

Вай партен чІоаггІа тешаш я дукха эзараш болча нахах латтача советски журналистий отрядах. Дакха мах бу атта боацача цун къахьегама. Кхетадеш да, вай дерригаш а бакъахьа хеташ да воай массови информацеи пропаганди средствех диала а боккъонца йола партийни дерригача халкъеи общественни мнене трибуна. хилча. Фактаех нийса а оперативно а ядарал совгІа, царна кІоаргга анализ а цІенхоштара обобщенеш а ярга хьежаш болча нахаца дешдола цІенхаштара къамаьл лархІа деза газета тІарча е журнала тІерча хІара статьях, телевиденe е радио гІолла еча хІара передачах. Вай доггдоахаш да советски журналисташа дукхача миллионех латтача вай пресса активаца цхьан партийни журналистика ленински принципаши традицеши ларде а лувцаш, диала а общественни хьинар лакха долаш а бехктохкам кхетабеш а болх барга! **(ТІоараш тох).**

Бокхха хам а беш дош ала доагІа парте уйлаш халкъа юкъехухьача, цун политика дІайоавийтача коммунисташ а парте боацараш а юкъе болча наькха Іалаьмате докладча эсаяраш. Уж ба лектораш, пропагандисташ, агитатораш, докладчикаш. Цар болх бу дукхагІча даькъе шоай лоІамагІа. шоай мукъача хана чотах. Цар дер халкъа эшаш а пайдана а гІулакх да. Доккха баркал да царна! **(ТІоараш тох).**

Цунца цхьан ала дезаш да укхалаа уйла е езаш хІамаш да аьнна. Ца хувцалуш гаьна яьннац-теш вай массово политически балха формаш? ЦаІ ма дий нах кийчо лоха йолаш, кхоачамболлаш дийша боацаш дииача хана хиннар. Кхыча тайпара да хІанзарч ханарча советски сагаца гІулакх нийсденнаьча ханардар. Хетаргахьа цун уйла е еза, кІоаргга а еш. Кхыбараш беце а идеологически балхахой-м хила бела кердадар чІоаггІа хьашт долаш.

Отчетни юкъа чІоаггІа теркам тІаахийтаб **партийни дешара.**

Партийни просвещене системе дешаш ва 23 миллион гаргга саг. Практически массайолча моттиге долаш да единиц политгн. Хьалха лаття опыт вІашш йоавийтара, кхетам балара даькъе кердадараш лахара хетаь яр тІеххьарча шерашка Москве, Ленинграде, Киеве, Минске, Баку, Тбилисе, Челябинске хиина ерригсоюзни Іилма-практически конференцеш. Из беррига болх дІахо тоабара гІо дир 1979 шера октябрь бетта хиинача идеологически балхахой Ерригсоюзни совещане.

Партийни дешар творчески леладеш дукха я вай производственни коллективаш, — масала, Москве, Ленинграде, Свердловске, Донбассе. Эца а йоагІаш дика тІаницар наха Новосибирски Іилман центра общественни естественни Іилмай методологически проблемаех йола семинараш яра опыт.

Керттердар, хетаргахьа, цунах хьахулар да партийни просвещене. Сенга кхача гІерт вай? Вайна дезар да, партийни политикеи наькха деятельности вІашагІар, партийни просвещене ях, В. И. Ленина дешашца аьлча, «шоаш мел дер коммунизма на дІадеххача бесса де Іомабар». **(ТІоараш тох).** (ПСС, т. 41, оагІ. 302). Кхыча бесса аьлча, дувцар да парте идейно-теоретически, политико-кхетам балара, организаторски, боахама болх боккъонца единни хилийтарга кхачар. Ишта да вай де лерхІар. Амма ишта латтац гІулакх массанахьа а дилла а.

ХІанзалаца хьа партийни просвещене дукххача школашкеи семинарешкеи теоретически кийчо кхоачам болаш юкъац наха дагайоахаш йола актуальни общественни производственни проблемаш къестаярца. ХІанз а дІаьнкха яц гучаледха теоретически дешарах ладувгІарий безам ца болийташ йола формализми школярствои.

Де дезар да, хетаргахьа, семинарашкара ладувгІаш бараш сонбаха а ца гІерташ, гІулакх чІоаггІа дешара дикал, хьалхарча аргІана коммунистийчун яр лакхъяра тІадерзадар. ХІаьта из денхар кхоачашде йишхургъяц вай пропагандистски кадраш хьахаржара, кийчъяра, ханнахьа царна информированни яра гІулакх цІенхаштта ца оттадича.

Партийни дешара системе, кертера фигура пропагандист ма вай. Дукхача даькъе духхьала цунах тийша да семинарашкара, политшколашкара, университеташкара гІулакхаш: царех цкъаза цига веначун сагот луш, духхьала шийна оалдаь сахьаташ деахаш йола моттиг хургья е. веша, царех массанахьа а дийнача партийни уйлаи денеи центраш хургья. Паьха партийни дешар Іомаде безам хиларн ца хилара хьалхарча аргІана парте идеологически, пропагандистски активах тийша да. Цига парте теорен политикеи актуальни проблемаш коллективно ювцара, шоашта лоархІаме хетача хаттарашта жоп лахара, шоай идейно-теоретически багаж совъяккхара цунца безам болаш хила беза нах шоаш.

Марксистско-ленински образовании наха кхетам лулгеи дІахо дегІадоаладара, коммунизм хьальяра декхараш къестаделара цар творчески хьинар айдара боккха лоархІам болаш я парте идеологически, пропагандистски актив.

Новкъостий! Марксистско-ленински партега ший декхар кхоачашдулургдаш, нагахьа санна цо ерригача хулаш латтача событей уйла яра, вахара явленеш юкъара ерзаяра, **марксистско-ленински теори творчески дегІадоаладара** боагІача бесса теркам тІа ца болийте. Вай дилла а дийрхІад из декхар Іалаьмате лоархІаме, чІоаггІа теркам тІаахийтаб из къестадара отчетни юкъагІа а.

XXV съезд хинначул тІехьагІа массехк лоархІаме обобщенни выводи тІакхийттай парте теоретически арсенала. Теоре даькъе даьрех эггара хьалха цІа якха еза дегІаенача социализма концепце разработка. Из концепци ларде а лувцаш, парте нийс а баьб конкретизаци а яьй вай программни дагалаттарашта реализаци яра наькъаш хаштеи, белгалъяьй йІаьхача исторически юкъа йола стратегии тактикеи.

ТІеххьарча шерашкарча партийни документаш тІеи Іилмаи толхкамаш тІеи гучайоах боккъонца тоасиача социализма тайп-тайпара оагІонаш. Хьадаьд дунен социализма опыта анализ еш, дунен революционни процесса закономерносташ гучайоахаш дола балхаш. Эсала доаца толкамаш даьд дунен халкъашта юкъерча болхлой белама исторена, капитализма юкъарча кризисеи паччахьалкхеи монополистически капитализм дегІаахарен хІанзарча ханарча этапа. ЦІенхоштара балхаш даьд хІанзарча ханара дунен халкъашта юкъера гІулакхаш довзара.

Лоацца аьлча, баь болх боккха ба, хІаьта цун хам бе а беза. Амма дукха да общественни Іилмай даькъе вай башха раьза доацараш. ХІанз а дІабаьвча баьинабац XXV съезде бийца схоластически теоретизированецара безам. Вахара кердача явленей уйла яра метта, хьогге а дайзадаьннар довза гІерташ хул каст-каста философаш. Къестае еза ха хьатІаехаьча йоллашехьа къоста ца еш яда проблемаш кІезига яц социализма политически экономе а. ДукхагІа теркам эшаш да Іилма-технически революцех хьахинараш а. КІоаргагІе а юха ца гІерташ а анализ е еза общества политически вахара явленешта. Эсала латт общественни мнени йовзара гІулакх. ХІаьта уж а къестаде дезача дешаех ахаш мара дац.

Новкъостий! Съездага дувца оттаданза даргдоацаш лерхІ Централыш Комитето ерригача партена лоархІаме дола цхьаькха геттара доккха дош а.

Отчетни юкъа парте программни установкашка хьежжа чакхдийнад мехка хиина дерригa хувцамаш а дунен арена тІара вай еррига акцеш а. ХІанз йолаш йолча КПСС Программа керттерча даькъе нийса дувц общественни дегІаалара закономерностех. Амма из тІанийцача гІоне ткъо шу даьннад.

СССР социализм а коммунизм а хьалъяра даькъера йоккха опыт Іоаяьй цу юкъа. Цу опыто харцде йиш йоацаш тешал ду вай коммунизмага дегІаенача социалистически обществага гІолла долхаш хилара. Из, хьалхагІа белгалдаьхкача тайпара, коммунистически формаци хьалъоттара даькъера хилайза яргйоаца, закономерни, исторически йІаьхха юкъ я. Цу тайпара вывод ль а яьй оттa а яьй парте тІеххьарча шерашка, хІаьта из, дувцилга а йоацаш, йоаггІача формe юкъелхьа а еза партийни Программана.

Гучоах, Программа тІа къаьтта гучадаха дезаргда вай экономика структуре хинна хувцамаш, кертагІдала а кийсагІа увттаде а дезаргда йІаьххача хана порядка декхараш.

Кхетадеш да, из деш вай ларде дувца еза программа аллха керттера принципеш мара уттаяц, дукха лоархІаме доацараш мишта жила деза цу тІа лувца йиш а яц дувца хьашт а дац аьина йола ленински указанеш.

Дунен халкъашта юкъерча арене а нигтта хьахиннай дукха керда, принципиально лоархІаме явленеши процессаши.

Социалистически дунен тІа—из воашал дола мехкаш хаддаза вІаши гарга ахар, экономически интеграци дегІаахар. Урокаш яиза яргьяц, гучоах, социалистически мехкаш дегІаахара новкъа нийслуш хинначa халонех а.

Парте программана юкъедахьа дезаргда империализма колониальни системе дІалияхар, дукхахяраш шоай декхар социализмашкахьа лостам болаш дегІаахар лерхІаш йолча итташ йолча къонача паччахьалкхений дунен арена тІара политически лоархІам лакхбалар санна йола дунен халкъашта юкъерча вахарера принципиально лоархІаме явленеш а.

Кхетадеш да, капитализма дунен тІарча цхьайолча кердача явленей уйла е езаш хилар. къоастадаь аьлча, капитализма юкъарча кризиса хІанзарча этапа башхалоний, тІема-промышленни комплекса а транснациональни корпорацей а лоархІам чІоаггІа лакхбенна хилара.

Машар бахьан, дунея халкъашта юкъера кхохкам лохбара лоттабеча къовсама Іалаьмате йоккха опыт Іоаяьй вай парте. Из бахьан долаш йІаьхегІа хиннай машаре цхьан дахара теори а практика а.

Цу дерригие а лоархІам я беш, нийса хургда, хетаргахьа, **вай хІанз йолаш йолча Программана даиза доаргдоаца хувцамаш а тІатохараш а дойя. Нагахьа санна цу тайпара йола предложени съезда делегаташа хьаллаьцача йиш хургьяр КПСС Программа керда редакци кийчъелга Централыш Комитета тІадилла. (ДІаьхдаь тІоараш тох).**

* * *

Новкъостий! Чехка дІайода ха. ХІанзарча съезде вай юкъ еза цхьайтталагІча пятилеткаи йола парте планаш, мехка планаш, дІахо 1990 шерага кхаччалца йолча ханага бІарг а кхоабаш. Долчта бесса лаьрхІача-м укх деношка вай тІанийергйолча решенешка хьежжа хургда, дукхача даькъе ткъоалагІа бІаь шере чакхйоалачеи кхоалагІча эзар шера чудоалачеи ханара вай Даьхен сибат.

МоллагІча шийла хьалха дІадахача бІаьшерено чул дукхагІа хувцамаш денад ткъоалагІча бІаьшерено. ХІаьта цхьанна а мехко лаьцадац цу хувцамашта юкъе Сийлахьбоккхача Октябра Даьхено, эггара хьалха социализм котъяьннача мехко Советски Социалистически Республикай Союзо миссел доккха дакъа. **(ЧІоаггІа дІаьхдаь тІоараш тох.** ВорхІлагІа иттшере йолденнай из коталонаш йолхаш хьайоагІача ленински байракхо сийрда йоахаш! **(ДІаьхдаь тІоараш тох).**

Цхьаккха мохк е мехкий группа, цхьаккха идейни е политически болам бац цу е вокх боараме социализма влияни ца хулаш биса. Ишта да ткъоалагІа бІаьшере чакхйоалаш этта гІулакх.

Атта хьахилац керда вахар. Хала, цкъаза чІоаггІа Іаткъаш ба социальни прогресса никъ. Цудухьа къаьстта лоархІамегІа, дикагІа гуш да социалистически общества толамаш, сий долашагІа да из хьалъерийи лоралъерийи денале гІулакхаш.

Нах хьогаш дакъа кхаьчад вай Коммунистически партега, вайга, советски коммунисташка — вахар социалистически хьисапе эргадоахача хьалхарча юкъеге латтилга. Вайна тІалатт машар лорабара, из бохь ца байтаре сий доза декхар. **(ДІаьхдаь тІоараш тох).**

Сий долаш хІама да вай дагакхоабар — коммунизм хьалъяр. ХІара къахьегама толамо, хІара турпала котдоний шера, хІара пятилетка гарга дут вай дагалаттар кхоачаш хулча денна. Иштта хІама лерхІ парте хьатІадоагІача пхе шерах а. Де дезараш дукха да. Доккхий а чоалхане а декхараш да кхоачашде дезараш. Амма вай уж кхочашдергда, дийза Іерг а дац. **(ЧІоаггІа дІаьхдаь тІоараш тох).**

Бакъда, бІубенна бІаргкхоабеш ба советски нах кхоанейга. Амма цар оптимизм оаха ца дер хьан дерга аьнна хеташбарий курал яц. Вай калкъа хов: цун мел дола хІама цун ший къахьегамо хьадаь, цо ший цІий Іо а ухийташ лорадаь долга. ХІаьта вай оптимисташ да къахьегама низах тешаш доландаь. Воай мехках, воай халкъах тешандаь. Вай оптимисташ да, воай партех вай тешандаь, цо къахьонхаш бола никъ пхе цаІ мара боаца нийса никъ болга ховндаь! **(ДІаьхдаь тІоараш тох).**

Сийле хийла Советски Союза Коммунистически парте — коммунизм хьалъерий парте! **(ДІаьхдаь тІоараш тох).**

Вай сийлахь-йоккха Даьхе — Советски Социалистически Республикай Союз дІахо чІоагІ а лойла тоа а дойла! **(ДІаьхдаь тІоараш тох).**

Даьиъала хилба машар! **(ДІаьхдаь тІоараш тох).**

* * *

Даькъала хийла коммунизм! **(Залера бараш чІоаггІа, дІаьхдаь тІоараш а тохаш тІаэц новкъоста Л. И. Брежнева тІеххьара дешаш. Берригаш а хьалгІоат. Съездий Двореце хьаисарча Коммунистически парте, цун ленински Централыш Комитета сийна мовршал кхайкаду, чІоаггІа «Ура!», «Даькъала хийла КПСС!», «Сий хилда!», «Сий хилда!», «Даькъала хилда сийлахь-доккха советски халкъ — коммунизм хьалъеш дер!» яхаш цІогІарч дет).**

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске ул., 92. Телефонаш: редактере — 9-24-08; редактора заместителя — 9-24-03; бехктохкама секретера — 9-24-00; отделаш: партийни вахара — 9-24-04; промышленностен транспортен — 9-24-01; юрта боахама — 9-24-06; культура — 9-24-05; письмой — 9-24-07; корректорсе — 2-89-88.

СФ05086. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92.

Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 669.